

Romerske maktnettverk i endring

*Den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige økonomiske,
politiske og militære nettverk på 400-tallet*

Ingvald Mjøsnes

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Våren 2023

Abstract

During the 4th and 5th century AD, the inhabitants of Roman Gaul experienced significant changes to their relation to the Roman state. The erosion of Roman structures such as the army, interregional trade and tax networks, and the empire-wide web of Roman officials, eventually led to the permanent loss of Roman state presence in Northern Gaul. In this master thesis, I firstly examine the evidence of the loss of Roman state structure, by analyzing the evolution of Roman economic, military, and political networks from the end of the 4th century and onwards to the middle of the 5th century. Then I examine which role the Roman elites in Northern Gaul played in facilitating and bringing about changes to these Roman power networks. I argue that during the first half of the 5th century, the Roman aristocrats in Northern Gaul were increasingly creating and participating in economic, military, and political networks that operated independent of the Roman state. Due to the Roman state's lack of ability to provide its inhabitants with physical and economical protection in times of crisis, private military organizations developed. Some of these organizations arose from local elites who hired slaves or ex-soldiers in an attempt both to offer its population protection and strategically taking control over state resources. Others arose from collaboration with non-roman elites, where the Roman elite offered administrative knowledge in exchange for lucrative resources and protection. Previous research on Roman aristocrats in Gaul has tended to portray them as acting in response to invasions or a retreating Roman state. In contrast, this thesis shows that a part of the Roman elites in Northern Gaul took advantage of the social and political unrest during the first decades of the 5th century and strengthened their position in Northern Gaul by creating local organizations or collaborating with non-roman elites. Thus, Roman aristocrats in Northern Gaul played an active role in bringing about the fragmentation of Roman structures in their area.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en læringsrik og givende prosess. Prosjektet startet med idéen om å undersøke relasjonen mellom romere og barbarer i senantikken, og hypotesen om at denne relasjonen hadde viktige implikasjoner for å forstå hva som skjedde i Vestromerriket utover 400-tallet. I løpet av disse to årene har idéen gradvis utviklet seg, og mye takket være kommentarer og innspill fra medstudenter og veiledere i seminargruppen, til oppgaven som legges frem her. Jeg vil rette en særlig oppmerksomhet og takk til Eivind, som gjennom sin veiledning har gitt verdifulle råd som har vært vesentlig for gjennomføringen av dette prosjektet. Jeg vil også takke min kone, Siri, for uvurderlig støtte i denne tidvis frustrerende prosessen.

Innholdsfortegnelse

Abstract	i
Forord	ii
Innholdsfortegnelse	iii
Liste over figurer	v
Kapittel 1. Innledning	1
1.1. Tidligere forskning	3
Kapittel 2. Teori og metode	9
2.1. Teori.....	9
Definisjon av begreper.....	9
Maktteori	12
Økonomisk teori	16
2.2. Metode	20
Skriftlige kilder og deres bruk.....	20
Materielle kilder og deres bruk.....	30
Kapittel 3. Historisk bakgrunn	33
3.1. Den senromerske administrasjonen og geografisk inndeling	33
Mikroregioner og geografisk ulikhet.....	33
Det romerske provinsielle embetsverket	34
3.2. Gallia og politisk historie for perioden 350-450.....	37
Slutten på det konstantinske dynastiet	37
Det valentinske dynastiet	38
Magnus Maximus og tronrøvere i de siste tiårene av 300-tallet	39
Borgerkriger og invasjoner mellom 400 og 425.....	40
Honorius' død og Valentinian IIIs regjeringstid.....	42
3.3. Ikke-romerske maktsentre i Gallia	44
Frankerne.....	45
Alemannerne og burgunderne	46
Visigoterne.....	47
Kapittel 4: Hvem var den romerske eliten i Gallia?	49
4.1. Elitens bosetninger	49
En urban elite.....	49
Rurale bosetningsmønstre og <i>villa rustica</i>	51
Befestede villaer og andre bosetningsformer	53
4.2. Elitens ressursbaser	55
4.3. Roller i administrative systemer	57
Roller i lokaladministrasjonen	58
Roller i den provinsielle administrasjonen.....	59
4.4. Oppsummering av kapittelet	61

Kapittel 5: Nettverk i endring	63
<i>Om de ideologiske nettverkene</i>	65
5.1. Økonomiske nettverk	66
5.1.1. <i>Hva skjedde med de statlige økonomiske nettverkene?</i>	66
Utviklingen av det romerske skattesystemet	66
Handelsnettverk innad i Gallia.....	69
Handelsforbindelser utenfor Gallia.....	76
Sirkulasjon av mynt.....	77
5.1.2. <i>Den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige økonomiske nettverk</i>	82
5.2. Militære nettverk	85
5.2.1. <i>Utviklingen av de statlige militære nettverkene</i>	86
Romersk tilstedeværelse i nord	86
Tap av administrative og militære ressurser	88
5.2.2. <i>Utviklingen av ikke-statlige elementer i de romerske militære nettverkene</i>	89
Bruk av <i>foederati</i>	89
Fremveksten av krigsherrer og privatisering av hæren	91
Militariseringen av den sivile eliten og bevæpning av slaver	93
5.2.3. <i>Den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige militære nettverk</i>	95
Behovet for nye sikkerhetsgarantister	95
5.3. Politiske nettverk	100
5.3.1. <i>De overregionale politiske institusjonene i Gallia</i>	101
Konsulembetet og høyerestående provinsielle embetsmenn	102
5.3.2. <i>Lokale og regionale politiske institusjoner i Gallia</i>	104
Det galliske rådet	104
De lokale politiske institusjonene	105
Administrasjon av provinser og byer	107
5.3.3. <i>Den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige politiske nettverk</i>	109
Tronpretendenter og ikke-romerske relasjoner for å oppnå politisk makt	109
Aristokrater som del av ikke-romerske administrasjoner.....	110
Kapittel 6. Konklusjon	115
6.1. <i>En statlig forankret elite på 300-tallet</i>	115
6.2. <i>Romerske maktnettverk i endring</i>	117
Økonomiske nettverk	117
Militære nettverk.....	118
Politiske nettverk.....	119
6.3. <i>Den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk</i>	120
Dannelsen av ikke-statlige militære organisasjoner	121
Ikke-statlige økonomiske og politiske relasjoner.....	122
Primærkilder	126
Litteratur	130

Liste over figurer

Figur 1: Kart over Gallia 400 e.Kr.	34
Figur 2: Maktsentre i Gallia rundt år 439 e.Kr. (Halsall, 2007).....	44
Figur 3: Villa Rustica ved Borg (Birkenhagen, 2011)	51
Figur 4: Befestet villa ved Rheinbach-Flerzheim (Dodd, 2021).....	53
Figur 5: Gallisk finkeramikk i sigillatatradisjonen (Gross, 1996)	68
Figur 6: Grovkeramikk fra Mayen (Grunwald, 2019).....	69
Figur 7: Spredning av argonnekeramikk 410-450 (Bayard, 1998)	71
Figur 8: Spredning av argonnekeramikk 450-470 (Bayard, 1998)	71
Figur 9: Spredning av argonnekeramikk 490-530/540 (Bayard, 1998)	71
Figur 10: Spredning av mayenkeramikk (Gross, 1996)	73
Figur 11: Senromersk Terra Nigra (Gross, 1996)	74
Figur 12: Céramique Biconique (Gross, 1996)	75
Figur 13: Solidi fra et gulldepot langs Rhinen (Roymans og Heeren, 2017).....	79
Figur 14: Tre solidi og ti tremisses fra et gulldepot fra Velsen (Nicolay, 2014)	80
Figur 15: Militære strukturer i Nord-Gallia i senantikken (Brulet, 2017)	87
Figur 16: Kvalitetsmessige variasjoner i burgus (Dodd, 2021, fig. 4.30).....	96
Figur 17: 'Crossbow brooches' fra Tilva Ros og Oudenburg (Van Thienen & Lycke, 2017)	105

Kapittel 1. Innledning

*Since persons of many nations seek the felicity of the Romans and have betaken themselves to Our Empire, and since laetic lands must be furnished them, no person shall obtain any of these lands except in accordance with Our special annotation. Since some men have either seized more land than they obtained from Us, or by the collusion of the chief decurions or of the municipal defenders, or by the rescripts surreptitiously obtained have acquired a measure of land greater than reason demanded, a suitable inspector shall be dispatched [...]*¹

I år 399 mottok den italienske prefekten Valerius Messala Avienus denne keiserlige forordningen fra keiser Honorius sitt hoff i Milano. Formålet med forordningen var å informere om at en statlig oppnevnt oppsynsmann skulle bli utsendt for å kontrollere hvorvidt ikke-romerske bosettere hadde skaffet seg større landområder enn hva de hadde fått tildelt gjennom statlige mekanismer. De ikke-romerske bosetterne refereres til som *laeti*, et statlig system for bosetting av krigsfanger innenfor Romerriket.² Laetisystemet hadde en viktig rolle i de økonomiske, militære og politiske strukturene i riket, deriblant som arbeidskraft i jordbruket og militære rekrutter.³ Sitatet viser at ikke-romerske grupper samarbeidet med lokale eliter og at dette skjedde uten keisermaktens tillatelse og kontroll. Dette viser at forhold som i utgangspunktet primært var av økonomisk og juridisk karakter, også fikk militære og politiske dimensjoner. Tema for denne oppgaven er nettopp disse ikke-statlige økonomiske, militære og politiske nettverkene, og hvordan de påvirket de romerske strukturene i det nordlige Gallia fra slutten av 300-tallet og gjennom 400-tallet etter Kristus.⁴

Innen 400-tallet hadde romerske borgere i Gallia og ikke-romerske grupper inngått i en langvarig og mangeartetet relasjon. I 1993 argumenterte historikeren C. R. Whittaker for hvordan de romerske grensene fasiliterte økonomiske og kulturelle forbindelser mellom gruppene som levde på hver sin side. Disse forbindelsene dannet ifølge Whittaker grunnlaget for utviklingen av sosial og kulturell homogenitet på tvers av Rhinen.⁵ Også innad i Gallia ble båndene mellom romer og ikke-romer styrket gjennom bosettinger av ikke-romerske grupper, samt ikke-romerske soldater som slo seg ned i Gallia etter fullført tjeneste.⁶ Disse relasjonene

¹ CTh. 13.11.10

² Jones, 1964, s. 620; Halsall, 2007, s. 152

³ Jones, 1964, s. 620; Liebeschuetz, 1993, s. 275; Halsall, 2007, s. 149, 152-153

⁴ Alle årstall i denne oppgaven er etter Kristus, med mindre annet er spesifisert.

⁵ Whittaker, 1994, s. 99, 113-121, 132-134, 222-240

⁶ Halsall, 2007, s. 152-161

mellom romere og ikke-romere i Gallia på 300- og 400-tallet er viktige for å forstå periodens store endringsprosesser. Jeg vil i denne oppgaven argumentere for at den nordgalliske eliten, i søken etter å befestet sin maktposisjon i regionen, inngikk i ikke-statlige økonomiske, militære og politiske nettverk fra slutten av 300-tallet. Slike nettverk kunne involvere samarbeid med ikke-romerske eliter, som frankiske småkonger, og dermed legge til rette for at ikke-romerske maktsentre ekspanderte sørover på 400-tallet. Eller det kunne være dannelsen av personlige hærer, som stod utenfor den romerske hæren, og kunne brukes til å ta kontroll over statlige ressurser i Nord-Gallia. Min hypotese er at den nordgalliske elitens dannelse og styrking av ikke-statlige nettverk var med å fragmentere romerske strukturer i Nord-Gallia utover 400-tallet.

Fremgangsmåten for å teste denne hypotesen er å undersøke hva som skjedde med de romerske økonomiske, militære og politiske nettverkene fra slutten av 300-tallet og utover 400-tallet. Oppgaven tar utgangspunkt i den britiske historiske sosiologen Michael Manns maktteori, som sier at grunnlaget for den nordgalliske elitens makt var deres deltakelse i ideologiske, økonomiske, militære og politiske nettverk.⁷ I Nord-Gallia fantes det serier av slike nettverk på 300- og 400-tallet, der de fleste bestod av romerske strukturer og hadde over århundrer blitt institusjonalisert inn i det jeg kaller statlige maktnettverk. Samtidig deltok den romerske eliten i serier av relasjoner og nettverk som fungerte uavhengig av den romerske staten, det jeg kaller ikke-statlige nettverk. Det første jeg vil undersøke i denne oppgaven er hvem den galliske eliten var på 300-tallet, og hvordan deres lokale og regionale makt var tilknyttet deres deltakelse i romerske maktnettverk. Videre vil jeg bryte ned de romerske maktnettverkene i de økonomiske, militære og politiske bestanddelene, og analysere hvordan hvert av disse nettverkene utviklet seg utover 400-tallet. På denne måten kan jeg identifisere tilveksten av ikke-statlige elementer og undersøke hvorvidt den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk bidro til å svekke de romerske strukturene i Nord-Gallia.

Som det fremkommer av forrige avsnitt, holdes de ideologiske nettverkene utenfor denne undersøkelsen. 300- og 400-tallet var en viktig periode for fremveksten av kristne nettverk i Gallia, og den galliske elitens deltakelse i slike nettverk var et viktig grunnlag for deres lokale og regionale makt. Videre var den galliske elitens deltakelse i ideologiske nettverk viktig for å forklare hva som skjer med romerske strukturer i Nord-Gallia, som når lokale eliter velger en rolle i den geistlige administrasjonen fremfor den lokale byadministrasjonen.⁸ Samtidig er ikke målet med denne oppgaven å undersøke hva som

⁷ Se maktteori, s. 12-16 nedenfor

⁸ Mathisen, 1979, 1993

forårsaket endringer i den romerske tilstedeværelsen i Nord-Gallia utover 400-tallet. Jeg vil kun konsentrere meg om én av de mange årsakene, nemlig i hvilken grad den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk bidro til å fragmentere de romerske strukturene. De kristne nettverkene i Gallia på 300- og 400-tallet var tett knyttet opp mot den romerske stat, og når nordgalliske eliter deltok i slike nettverk gikk de på mange måter inn i statlige nettverk.⁹ Riktignok fantes det ikke-statlige ideologiske nettverk i Gallia, ettersom det er lite sannsynlig at hele den galliske befolkningen var blitt kristnet innen år 400. På samme måte fantes det ideologiske nettverk knyttet til ikke-romerske grupper. Graden av kontinuitet i kristne nettverk i Nord-Gallia på 400-tallet og inn på middelalderen, gjør det derimot lite sannsynlig at den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige ideologiske nettverk forårsaket fragmenteringen av romerske strukturer i området.

Oppgaven kan deles inn i to bolker. Etter å ha presentert hvordan problemstillingen og temaet passer inn i forskningslitteraturen, starter første bolk med det teoretiske og metodiske rammeverket jeg vil bruke for å svare på min problemstilling. Deretter vil jeg legge frem den tematiske bakgrunnen for undersøkelsen, ved å presentere de strukturelle rammene innad i Gallia, sentrale hendelser for perioden 350 til 450 og fremveksten av ikke-romerske maktsentre i regionen. Den andre bolken består av to analysekapitler. Først vil jeg i kapittel fire undersøke hvordan den romerske eliten i Nord-Gallia så ut på 300-tallet. Deretter vil jeg i kapittel fem undersøke utviklingen av økonomiske, militære og politiske nettverk i Nord-Gallia fra slutten av 300-tallet og utover 400 tallet, og hvordan den galliske elitens tilpasninger påvirket disse nettverkene. Til slutt vil jeg oppsummere funnene fra de to analysekapitlene, og drøfte problemstillingen og min hypotese i lys av disse funnene.

1.1. Tidligere forskning

Utviklingen av romerske strukturer og nettverk i Vestromerriket fra 350 og utover på 400-tallet er en av de lengstlevende forskningstemaene innen antikkens historie. Helt siden Edward Gibbons grandiose *The Decline and Fall of the Roman Empire* fra 1700-tallet, har diskusjonen om årsakene bak dette mektige rikets fall enten vært i sentrum eller i bakgrunnen av enhver diskusjon om 400-tallets historie i vest.¹⁰ Frem til slutten av 1900-tallet ble denne diskusjonen dominert av ideen om Vestromerrikets fall, selv om det fantes unntak både på

⁹ Hanson, 1972; Harries, 1979

¹⁰ Gibbon, 1776-1789

1800-tallet og tidlig på 1900-tallet.¹¹ Først i siste halvdel av 1900-tallet, begynte ideen om kontinuitet i romerske strukturer å dominere diskusjonen. Peter Browns bok *The World of Late Antiquity* fra 1971 markerte et viktig vendepunkt, der perspektivene begynte å skifte fra fall og ødeleggelse til forvandling.¹² Høydepunktet for kontinuitetsbølgen ble nådd på 1990-tallet, med det europeiske forskningsprosjektet *Transformation of the Roman World*.¹³ Denne undersøkelsen vil bidra til denne diskusjonen ved å utforske den nordgalliske elitens rolle i å forårsake brudd og kontinuitet i de romerske økonomiske, militære og politiske nettverkene i Nord-Gallia utover 400-tallet.

Et annet sentralt tema i tidligere forskning har vært hvorvidt den romerske eliten ble værende i Nord-Gallia, og utover 400-tallet ble innlemmet i i den nye frankiske eliten, eller om eliten på 500-tallets Francia markerte et klart brudd med tidligere århundre. Flere historikere tok opp denne diskusjonen på 1960- og 1970-tallet, men i nyere tid har historikerne Guy Halsall og Chris Wickham gjenopptatt temaet.¹⁴ På den ene siden har Halsall argumentert for at reduksjonen i romerske villaer i Nord-Gallia i løpet av 300-tallet har sammenheng med en økende statliggjøring av eiendommer i området, og at fremveksten av gravskikker med rikt gravgods tyder på økt sosial og økonomisk uro. Sett sammen med at man på 500-tallet så liten grad av sosial stratifisering blant frankerne, konkluderer Halsall med at store deler av den romerske eliten i Nord-Gallia forsvant i løpet av 400-tallet. I den romerske elitens sted vokste det frem laverestående aristokrater som kjempet om lokal autoritet, men med en betydelig mindre ressursbase enn den tidligere romerske eliten.¹⁵ På den andre siden, har Wickham argumentert for at Gregor av Tours nevner flere aristokrater som opererte uavhengig av den frankiske kongen, samtidig som romerske landeiere fortsatte i regionen rundt Reims i kombinasjon med et omfattende distribusjonsnettverk av finkeramikk eksisterte gjennom hele 400- og 500-tallet, konkluderer han med at et betydelig antall aristokratiske familier må ha blitt videreført inn på 500-tallet.¹⁶ Hovedskillet mellom Halsall og Wickham er langt på vei den økonomiske stillingen til det romerske aristokratiet som ble videreført under frankisk styre. I denne oppgaven vil jeg argumentere for at romerske eliter var en viktig samarbeidspartner for frankiske konger, og innehadde roller i den frankiske

¹¹ Halsall, 2007, s. 20; Ward-Perkins, 2006, s. 1-23. For tidlige historikere som argumenterte for kontinuitet i romerske strukturer, se for eksempel Fustel de Coulanges, 1904-1908. cf. Halsall, 2007, s. 20

¹² Brown, 1971

¹³ Halsall, 2007, s. 19-22; Ward-Perkins, 2006, s. 1-23; Wickham, 2005, s. 1

¹⁴ Viktige bidrag til den tidlige diskusjonen var Bergengruen, 1958; Irsigler, 1969; Grahn-Hoek, 1976; Zotz, 1977. cf Wickham, 2005, s. 178

¹⁵ Halsall, 1993, s. 33-39, 2012, s. 280-287. Halsall argumenterer for at i elitens sted kjempet laverestående, lokale eliter om autoritet i Nord-Gallia.

¹⁶ Wickham, 2005, s. 180-184

administrasjonen som medførte betydelig sosial og økonomisk gunst fra frankiske konger. Denne tolkningen ligger nærmere Wickham sitt argument om sosial og økonomisk kontinuitet for romerske elitefamilier. Der oppgaven skiller seg fra Halsalls argumentasjon, er at jeg mener den galliske eliten i større grad kunne opprettholde sin sosiale og økonomiske status uavhengig av forbindelser til den romerske stat. Den økte avstanden til Romerriket og keiserlig patronasje fra slutten av 300-tallet var dermed ikke ensbetydende med at den romerske eliten mistet grunnlaget for sin makt i Nord-Gallia.¹⁷

En viktig undersøkelse av den nordgalliske eliten og strukturene for lokal makt er Raymond van Dams bok *Leadership and Community in Late Antique Gaul* fra 1985.¹⁸ Van Dam argumenterer for at befolkningen i Gallia hadde en særegen gallisk kultur, der det eksisterte en undergruppe av lokale ledere, som han refererer til som 'small local tyrannies'. Den galliske befolkningen inngikk i økonomiske og sikkerhetsmessige forbindelser til disse lederne, som gjennom økonomisk makt og patronasjenettverk opprettholdt stabile samfunn. Etter hvert som romerske institusjoner nådde Nord-Gallia, beholdt disse lederne sine lokale posisjoner ved å tilpasse de nye strukturene til de allerede etablerte makthierarkiene. De lokale galliske lederne kunne dermed inneha en maktposisjon både som følge av lokale, sosiale og økonomiske relasjoner, og som følge av deres nye rolle i den romerske administrasjonen. Etter hvert som keisermaktens tilstedeværelse i Gallia styrket seg utover 300-tallet, ble den galliske befolkningen i økende grad knyttet opp mot den romerske keiseren gjennom lagvise patronasjenettverk og ringvirkninger av økonomisk aktivitet. Forbindelsen til keisermakten tok dermed over deler av den tidligere rollen til lokale ledere, men de underliggende nettverkene mellom galliske innbyggere og lokale ledere fortsatte å fungere i skyggen av de romerske. Som en konsekvens av keisermaktens økende fysiske og autoritative avstand fra Nord-Gallia utover 400-tallet, ble disse lokale nettverkene igjen dominerende i det galliske samfunnet.¹⁹

Denne oppgaven vil støtte seg på flere av disse momentene i analysen av hva som skjedde med de romerske maktnettverkene i Gallia på 400-tallet. Enkelte elementer av van Dams analyse av lokale eliter i Gallia vil jeg utvide ved å sette dem inn i et nytt teoretisk rammeverk. Samtidig vil denne undersøkelsen argumentere mot eksistensen av særegne galliske maktnettverk med røtter til det førromerske Gallia. Innen år 400 var Gallia godt forankret i romerske ideologiske, økonomiske, militære og politiske nettverk. Videre vil jeg

¹⁷ Se Halsall, 2012, 2007, s. 368-369

¹⁸ van Dam, 1985

¹⁹ van Dam, 1985, s. 7-24

argumentere for at det hadde skjedd store forandringer i økonomiske forhold, bosetningsstruktur og befolknings sammensetning, noe som ville gjort det vanskelig for underliggende maktnettverk å overleve inn på 400-tallet. Jeg er langt på vei enig med van Dams argumenter om fremveksten av ikke-statlige, lokale ledere i perioder med sosial og politisk uro, og der avstanden til keisermakten ble større. Disse lokale maktnettverkene tok derimot nye former i den særegne konteksten av 300- og 400-tallets samspill mellom romerske eliter i Gallia og omliggende ikke-romerske maktsentre.

En annen tematisk nærliggende undersøkelse er Ralph Mathisens bok *Roman Aristocrats in Barbarian Gaul* fra 1993. Her undersøker Mathisen hvordan den galliske eliten responderte på de store endringsprosessene på 400-tallet, med et særlig fokus på elitens respons på den økende påvirkningen av ikke-romere.²⁰ Mathisen har vist at galliske aristokrater måtte tilpasse seg for å overleve som elite, blant annet gjennom nye roller i den geistlige administrasjonen og kulturelle endringer som økt vektlegging av klassisk litteratur.²¹ Det er i hovedsak på to områder min undersøkelse skiller seg fra Mathisen sin forskning. For det første mener jeg Mathisens perspektiv på den galliske eliten er for passiv og orientert rundt defensive tilpasninger. Istedenfor å rette blikket mot hvordan den galliske eliten responderte på endringer, ønsker jeg å undersøke deres aktive rolle i å forårsake og fremskynde endringer på 400-tallet. Mathisen er ikke alene om å fremstille den galliske eliten som en passiv aktør på 400-tallet. Peter Heather har argumentert for at etter tapet av romerske militære og økonomiske strukturer i Nord-Gallia på 440- og 450-tallet, stod romerske eliter igjen uten et beskyttende rammeverk og måtte inngå i ufordelaktige samarbeid med frankiske konger for å overleve som gruppe.²² Selv om jeg er enig i mye av den overordnede prosessen som Heather beskriver, var ikke romerske aristokrater på 400-tallet utelukkende avhengig av romerske strukturer. Gjennom å tilpasse seg økonomisk, militært og politisk allerede fra slutten av 300-tallet, var elitens samarbeid med ikke-romerske eliter en del av tilpasningene som svekket romerske strukturer, ikke motsatt.

For det andre medfører Mathisens fokus på skriftlige kilder over materielle kilder at hans konklusjoner om den galliske elitens respons blir en konsekvens av hans metodiske tilnærming. Det var nettopp den undergruppen av galliske eliter som deltok i produksjonen av litteratur som hadde størst insentiv til å flykte sørover eller østover til Italia, eller å bevare sin elitekultur i geistlige roller. Selve tilnæringsmåten selekterer dermed bort de nordgalliske

²⁰ Mathisen, 1993, s. xi-xii

²¹ Mathisen, 1993, s. 89-118

²² Heather, 2017, s. 35

aristokratene som allerede i løpet av 300-tallet hadde beveget seg bort fra tradisjonell romersk elitekultur og over mot en mer militarisert elitekultur.²³ Ved å vektlegge både de skriftlige og materielle kildene fra 400-tallet, får man et bredere perspektiv på den romerske eliten i Gallia. Dette inkluderer muligheten for en mer offensiv tilpasning der galliske aristokrater utnyttet ustabiliteten tidlig på 400-tallet til å posisjonere seg for å oppnå lokal og regional makt, fremfor å flykte eller tilpasse seg, i et forsøk på å overleve som gruppe.

Ideen om betydelig samarbeid mellom galliske eliter og ikke-romere er heller ikke ny i forskningslitteraturen.²⁴ Mathisen har argumentert for at alle gruppene av ikke-romere som invaderte Gallia til en viss grad samarbeidet med romerske innbyggere.²⁵ Halsall peker på at utover 400-tallet ble samarbeid med ikke-romere i økende grad fordelaktig, særlig ettersom ikke-romernes militære styrker gjorde dem til de mest effektive sikkerhetsgarantistene for lokale eliter.²⁶ Begge disse historikerne ser derimot samarbeid mellom romerske elite og ikke-romere i Nord-Gallia som en respons på invasjoner og en svekket romersk stat. Der min oppgave skiller seg fra denne forskningslitteraturen er ved å vektlegge samarbeidet som en av årsakene til at de romerske nettverkene ble fragmentert utover 400-tallet, ikke som en konsekvens.

Flere historikere har undersøkt hvordan romerske strukturer ble fragmentert på 400-tallet. Wickham har argumentert for at Nord-Gallia var et av de romerske områdene med minst institusjonell kontinuitet, mens Halsall har argumentert for at patronasjenettverk mellom den romerske stat og Nord-Gallia ble svekket fra 388, og brøt sammen innen 420.²⁷ Heather har også trukket frem tap av statlige økonomiske strukturer i Gallia som årsak til den endelige fragmenteringen av romersk styre i regionen.²⁸ På samme måte, har Raymond Brulet argumentert for at Romerrikets svekkede kontroll over Gallia skyldtes den økte avstanden mellom politiske og militære strukturer, som førte til en fragmentering av de militære nettverkene i Gallia.²⁹ Sentralt i disse argumentene er at den romerske stat trekkes lengre og lengre bort fra det nordgalliske området, som dermed ble overlatt til å styre seg selv. Igjen mener jeg analysen av den nordgalliske eliten blir for passiv, der de måtte respondere på at keisermakten forsvinner. Denne oppgaven vil bidra til diskusjonen om fragmenterende, romerske strukturer ved å rette fokuset mot den galliske elitens aktive rolle i å etablere større

²³ Whittaker, 1994

²⁴ Se eksempelvis Thompson, 1980

²⁵ Mathisen, 1993, s. 67-76

²⁶ Halsall, 2007, s. 369-370

²⁷ Wickham, 2005, s. 102-103; Halsall, 1993, s. 7-8, 34, 2007, s. 199-200, 218-219, 242-243

²⁸ Heather, 2017

²⁹ Brulet, 2017, s. 41

avstand til keisermakten. Den romerske stat var gjennom hele keisertiden avhengig av den provinsielle eliten for å opprettholde et effektivt styre av riket. På samme måte som den nordgalliske eliten var avhengig av nærhet til keisermakten, var den romerske stat avhengig av nordgalliske eliter for å effektivt kunne kontrollere disse provinsene.³⁰ Fragmentering av romerske økonomiske, militære og politiske strukturer i Nord-Gallia er dermed ikke bare en konsekvens av at den romerske stat slutter å opprettholde nettverkene, der er like mye en konsekvens av at den galliske eliten tilpasset seg nye insentivsystemer, og dermed dannet nye nettverk med ikke-romerske eliter.

Som vi har sett ovenfor, finnes det en omfattende forskningslitteratur knyttet til den galliske eliten og romerske strukturer i Nord-Gallia. Denne oppgaven vil bidra til diskusjonen ved å rette fokus mot den provinsielle elitens aktive rolle som påskynder av endringsprosessene i Vestromerriket utover 400-tallet. Istedenfor å være en passiv aktør som måtte respondere på interne og eksterne sjokk for å overleve som elite, søkte nordgalliske aristokrater aktivt å samarbeide med ikke-romerske aktører for å sikre sin maktposisjon. Deltakelse i og styrking av ikke-romerske økonomiske, militære og politiske nettverk bidro til å fragmentere de romerske maktnettverkene i Nord-Gallia på 400-tallet.

³⁰ Heather, 2017, s. 14-17

Kapittel 2. Teori og metode

2.1. Teori

Før jeg kan undersøke hvordan romerske maktnettverk endret seg i løpet av 400-tallet, og videre hvordan den romerske eliten i Gallia deltok i nye økonomiske, militære og politiske nettverk fra slutten av 300-tallet, er jeg nødt til å forklare konseptene maktnettverk og elite. I det første delkapittelet vil jeg først diskutere sentrale begreper i oppgaven, før jeg legger frem det teoretiske rammeverket for oppgaven. Dette rammeverket legger grunnlaget for å kunne forstå hva som skjer i Gallia i denne perioden og hvordan man skal kunne tolke de skriftlige og materielle kildene for perioden. I det neste delkapittelet vil jeg legge frem kildegrunnlaget for oppgaven, og diskutere hvordan de skriftlige og materielle kildene kan belyse romerske maktnettverk og den galliske elitens tilpasninger.

Definisjon av begreper

Barbar, germaner eller ikke-romer

På 300- og 400-tallet fantes det flere maktsentre i og rundt Gallia med røtter til områder utenfor Romerriket. Langs Rhinen var det flere frankiske og alemanniske småriker, og fra 418/419 var visigotere blitt bosatt i det sørvestlige Gallia.³¹ En utfordring man støter på som historiker er hvilken fellesbetegnelse man skal bruke for disse gruppene. Det er særlig to begrep som dominerer i litteraturen; barbar og germaner. Førstnevnte har som fordel at romerne selv brukte begrepet. For romerne, var barbarer mennesker som levde utenfor Romerrikets grenser, og ordet *Barbaricum* ble på 300-tallet brukt om områdene hvor barbarene levde.³² Romerske syn på folkene som levde rundt dem var preget av stereotypier basert på romernes etnografiske forståelse av verden, der hovedskillet gikk mellom nord og sør.³³ Det vesentlige her er at barbarbegrepet i seg selv ikke var nedsettende eller bar etnografiske stereotypier ettersom det omfavnet alle gruppene som levde utenfor Romerriket, og var derfor et uttrykk for 'de andre'.³⁴ Samtidig har barbarbegrepet andre utfordringer, særlig forbundet med begrepets moderne anvendelse som en betegnelse på usiviliserte, uvitende eller brutale mennesker. Det andre alternativet som er mye brukt i forskningslitteraturen, er germanere. Begrepet ble brukt av Tacitus, hvor han skriver at *Germania* var en ny betegnelse for folkene øst for Rhinen, etter å ha opprinnelig kun vært

³¹ James, 2014, kap 2, 3; Halsall, 2007, s. 118-120, 306

³² Halsall, 2005; Wickham, 2005, s. 80, n. 62

³³ Balsdon, 1979, s. 59-60; Halsall, 2005

³⁴ Goffart, 1989, s. 128; Mathisen, 1993, s. 1

navnet på en stamme.³⁵ Også germaner ble brukt av romerne, men i motsetning til barbarbegrepet, ble *germani* brukt om et spesifikt folk, slik vi så hos Tacitus. En videre utfordring med germanerbegrepet er at det antyder en kulturell og samfunnsmessig tilhørighet mellom grupper, som ikke stemmer overens med nyere historisk forskning.³⁶

I denne oppgaven kommer jeg hverken til å bruke begrepet barbar eller germaner. Så langt det lar seg gjøre, kommer jeg til å bruke til spesifikke navn som frankere, alemannere eller saksere. I de tilfellene hvor jeg refererer til dem med en fellesbetegnelse, kommer jeg til å bruke ikke-romer. Essensen i dette begrepet tilsvarer det romerne mente med barbar, med den fordel at man slipper de moderne konnotasjonene som barbarbegrepet fører meg seg. Som med begrepene barbar og germaner, har ikke-romer problematiske sider. Først og fremst er det problematisk at de ulike ikke-romerske folkene som levde i og rundt Gallia blir definert som en negasjon av det romerske, og ikke som en selvstendig gruppe. I en oppgave hvor analyseobjektet i stor grad var disse folkene, ville ikke-romersk vært en upassende fellesbetegnelse. Grunnen til at jeg foretrekker ikke-romer i denne oppgaven, er at oppgaven først og fremst tar for seg den romerske eliten i Gallia, og i de tilfellene det er nødvendig å referere til ikke-romerne med en fellesbetegnelse, er det nettopp for å gjøre en distinksjon fra det romerske.

Elitebegrepet

Som nevnt ovenfor handler denne oppgaven om den galliske elitens tilpasninger på 300- og 400-tallet, men før jeg kan undersøke elitens motiver til å delta i ulike maktnettverk, må jeg gjøre rede for hva jeg legger i elitebegrepet. Romerne var opptatt med å definere statusforskjeller, og særlig små nyanser i de øverste sosiale sfærene. Ordet aristokrat ble derimot sjelden brukt, til fordel for ord som *senator*, *nobilis* eller *optimus*.³⁷ I denne oppgaven kommer jeg til å bruke begrepene aristokrat og elite om de kulturelt, økonomisk, politiske og/eller militært ledende aktørene i lokal- og storsamfunn. Dersom jeg bruker begreper som romerne selv tok i bruk, vil dette kun være for å referere til de nøyaktige embetene eller rangene som de spesifikke aristokratene innehadde.

Historikeren Chris Wickham presenterer i sitt kapittel om senantikken og den tidlige middelalders aristokratier, seks ulike kriterier som kjennetegner den aristokratiske

³⁵ Tacitus, *Germania*, 2. cf. Maas, 2012, s. 69

³⁶ Goffart, 1980, s. 12-28; Pohl, 2000, s. 1-7; Halsall, 2014

³⁷ Mathisen, 1993, s. 9

idealtypen.³⁸ Man måtte være av betydningsfull ætt og inneha betydelig eiendoms kapital. De tre neste kriteriene dreier seg om politiske funksjoner i samfunnet, ved at man måtte være tilknyttet embetshierarkiet, inneha keiserlig eller kongelig gunst, og å bli anerkjent av andre politiske aktører. Det sjette kriteriet var at man måtte føre en spesifikk livsstil, som var i tråd med periodens og området elitekultur. Ulike perioder og statssystemer hadde ulik vektlegging av disse kriteriene, noe som gjør at man ikke kan anvende dem som en sjekklister for å kategorisere eliter. Likevel kan disse kriteriene brukes som referansepunkter, og danner utgangspunktet for en vurdering av hvem som utgjorde den galliske eliten rundt år 400.

Som nevnt ovenfor blir kriterier for å tilhøre elitesjiktet ulikt vektet i ulike statssystemer. I 400-tallets Gallia fantes det ulike statssystemer som befolkningen ble trukket mot. Romerriket var det systemet som hadde den sterkeste tiltrekningskraften, både som konsekvens av dets størrelse og tidsmessige forankring i området. For kongedømmene som først konsolideres på slutten av 400-tallet, kan man ikke ved inngangen av århundret argumentere for et enhetlig statssystem. Dette betyr derimot ikke at de ulike frankiske småkongedømmene som holdt til i det nordligste Gallia og bortenfor Rhinen ikke hadde egne elitekriterier. Disse kriteriene, og deres innbyrdes vektning, var formbare, noe som innebar at prosessen som fremforhandlet elitestatus innenfor Gallia ble påvirket av ikke-romerske impulser og omvendt. Denne oppgaven vil dermed ikke kun konsentrere seg om romerske eliter knyttet til tradisjonelle romerske elitekriterier, men også inkludere ikke-romerske elitekriterier i vurderingen av elitestatus.

Det at det fantes ulike maktsentre i og rundt Gallia på 300- og 400-tallet og komplekse interaksjoner mellom dem, betyr at den galliske befolkningen var en svært heterogen gruppe. Flere grupper med familierøtter i områdene nord og øst for Rhinen ble i løpet av 300- og 400-tallet bosatt innenfor Gallia. Dette kunne være *dedictii*, personer som frivillig hadde overgitt seg til den romerske stat med formål om å få bosette seg innenfor riket. *Laeti*, som var krigsfanger bosatt innenfor Romerriket, ofte som arbeidskraft til jordbruket, men også som militære ressurser. En tredje kategori var *foederati*, grupper som hadde inngått formelle avtaler med Romerriket. I tillegg kom personer født utenfor Romerriket, men som etter å ha tjent i den romerske hæren fikk bosette seg i Romerriket.³⁹ En betydelig del av den galliske befolkningen må trolig også ha flyttet inn fra andre regioner i Romerriket, enten de var embetsmenn som tjenestegjorde i det romerske embetsverket i Gallia, eller familier som søkte

³⁸ Wickham, 2005, s. 153-155

³⁹ Halsall, 2007, s. 152-153

lykken andre steder.⁴⁰ Denne heterogeniteten i den galliske befolkningen påvirker hva som menes med uttrykk som den galliske eliten. I denne oppgaven kommer formuleringene ‘den galliske eliten’ og ‘den romerske eliten i Gallia’ til å være ensbetydende med hverandre. Menneskers identitet består av flere lag, hvor alle lagene har aspekter som er mer eller mindre faste eller flytende.⁴¹ Dette gjør det vanskelig å skille grensene mellom romerske aristokrater og ikke-romerske aristokrater, særlig i en periode hvor Gallia ble påvirket av flere rundtliggende maktsentre. I den grad det er mulig er det aristokrater som var romerske borgere og bosatt i Gallia som er analyseobjektet i denne oppgaven, med forbehold om at det i visse tilfeller er vanskelig å sette noen nøyaktig grense.

Maktteori

Maktdefinisjon og former for makt

I firebindsverket *The Sources of Social Power*, legger den britiske sosiologen Michael Mann frem sin teori om menneskelige maktrelasjoner.⁴² Makt er ifølge Mann evnen til å forfølge og oppnå egne mål gjennom å kontrollere sine omgivelser. Sosial makt innebærer to nyanseringer av denne maktdefinisjonen, der kontroll over medmennesker er mer sentralt enn omgivelser generelt. Det første aspektet av sosial makt ble definert av sosiologen Max Weber og er sannsynligheten for at en aktør i en sosial relasjon kan iverksette og gjennomføre egne mål på tross av motstand fra andre aktører.⁴³ Dette aspektet ved sosial makt kaller Mann for fordelt makt (distributive power). Det andre aspektet av sosial makt ble definert av sosiologen Talcott Parsons, og kalles kollektiv makt.⁴⁴ Gjennom å samarbeide kan personer øke deres forente makt over en tredjepart. Disse to aspektene ved sosial makt opererer ofte samtidig i en sosial relasjon. Et annet viktig aspekt ved Manns maktmodell er at makt ikke utgjør en ressurs i seg selv, ressurser er derimot medier som makt kan utøves gjennom.⁴⁵

I tillegg til de to aspektene ved sosial makt nevnt ovenfor, opptrer makt i ulike former. Mann skiller mellom utstrakt og konsentrert makt (extensive-intensive), samt autoritativ og spredt makt. Utstrakt makt er evnen til å forene en stor mengde folk over lengre avstander i stabile samarbeidsnettverk, mens konsentrert makt er evnen til å strengt kontrollere grupper

⁴⁰ Williams, 2014, nevner flere egyptiske papyrusbrev der bekjente sendte gaver som skulle minne mottakerne på deres hjemsted

⁴¹ Se Halsall, 2007, s. 37-38 for en overbevisende gjennomgang av identitet i senantikken

⁴² Mann, 1986

⁴³ Weber, 1978, vol. 1, s. 53

⁴⁴ Parsons, 1957

⁴⁵ Mann, 2012, s. 6-7

og kreve høy grad av mobilisering og forpliktelse innad i gruppen. Legioner i den romerske hæren er et eksempel på organisasjoner med høy grad av konsentrert makt, mens det romerske skattesystemet hadde høy grad av utstrakt makt. Et annet viktig poeng er at maktorganisasjoner eller nettverk kan være både utstrakte og konsentrerte. Økonomiske nettverk av produksjon, distribusjon, handel og konsum har ofte stor grad av utstrakt makt, i det de danner varige relasjoner mellom folk over lengre avstander, samtidig som de kan inneha stor grad av konsentrert makt knyttet til produksjon og utnyttelse av lokale ressurser.⁴⁶

Det andre skille mellom former for makt går mellom autoritativ og spredt makt. Utgangspunktet er at makt kan utøves både gjennom organiserte nettverk og maktorganisasjoner, og gjennom organiske, mindre kontrollerbare nettverk. Der autoritativ makt er en konsekvens av klare formaninger og bevisst lydighet, er spredt makt en konsekvens av ubevisste sosiale praksiser, ofte basert på naturlige handlinger eller et resultat av at personer handler etter egen nytte. Ideologiske og økonomiske nettverk innehar ofte stor grad av spredt makt, der markedsplassen er et eksempel på sosiale relasjoner hvor personer kan oppnå makt uten å direkte kunne kontrollere den maktskapende prosessen.⁴⁷

Med utgangspunkt i disse definisjonene og formene for makt, utvikler Mann sin maktteori, IEMP-modellen. Startpunktet er mennesker som forsøker å oppnå egne mål og ambisjoner. Dette gjør de ved å danne nettverk av sosiale relasjoner, alt fra private relasjoner knyttet til familieliv til mer offentlige økonomiske og religiøse relasjoner.⁴⁸ Noen av disse nettverkene har større kapasitet til å organisere ulike former for makt, og dermed danne grunnlaget for å fasilitere menneskers måloppnåelse. Ifølge Mann finnes det fire typer nettverk som innehar særlig potensial til å generere sosial makt; ideologiske, økonomiske, militære og politiske nettverk. Det er disse nettverkens unike kapasitet til å danne organisasjoner eller relasjoner som innehar kombinasjoner av utstrakt, konsentrert, autoritativ og spredt makt som sørger for deres kapasitet til å fasilitere måloppnåelse, det Mann kaller "organizational means to attain human goals".⁴⁹ De fire formene for maktnettverk eksisterer ikke uavhengig, men overlapper og påvirker hverandre. Eksempelvis vil ideologiske relasjoner som bygger på felles oppfatninger påvirke hvilke typer økonomiske relasjoner som kan eksistere. Denne foreningen av ideologiske og økonomiske nettverk kommer tydelig frem i tidlig keisertid med koblingen mellom Mercurius og handel. Eksempelvis var det eneste

⁴⁶ Mann, 2012, s. 7-8

⁴⁷ Mann, 2012, s. 8

⁴⁸ Mann, 2012, s. 2, 5, 14, 30

⁴⁹ Mann, 2012, s. 30

Mercuriustempelet i Roma plassert foran den viktige markedsplassen Forum Boarium.⁵⁰ På denne måten vil samfunnets dominerende ideologiske, økonomiske, militære og politiske nettverk tendere mot hverandre, og institusjonaliseres til mer enhetlige maktnettverk.⁵¹ Samtidig vil ikke eksistensen av disse dominerende, enhetlige maktnettverkene hindre mennesker i å inngå i andre nettverk som ligger utenfor samfunnets maktnettverk. Her ligger det dynamiske grunnlaget i modellen. Nye nettverk som vektlegger nye organisatoriske midler for å oppnå et sett av menneskelige mål kan oppstå, og eksistere i mellomrommene som de dominerende maktnettverkene skaper. Fra disse mellomrommene kan disse andre nettverkene generere momentum, og kan ved det Mann kaller 'interstitial emergence', komme til å utfordre posisjonen til de dominerende maktnettverkene.⁵²

De fire kildene til sosial makt

Som nevnt ovenfor er det sentrale i Manns maktmodell at det finnes fire former for nettverk som danner grunnlag for sosial makt, der hver av disse har ulike organisatoriske midler for å generere sosial makt. Ideologisk makt har sitt utspring i tre kilder for samfunnsmessig kontroll. Det første er kontroll over meningsdannelse, som gir mulighet til både fordelt og kollektiv makt gjennom å direkte påvirke menneskers relasjon til verden. Videre er en kilde til ideologisk makt kontrollen over samfunnets sosiale normer. Kollektive normer er et grunnlag for effektive samarbeidsrelasjoner, og gjennom å skape tillit og moral kan delte normer øke en gruppes kollektive makt overfor andre grupper. De som skaper og/eller formidler disse normene blir tildelt en del av denne maktforøkelsen, noe som danner grunnlag for deres maktposisjon. Den tredje kilden til ideologisk makt er kontroll over estetiske og rituelle handlinger. Alle tre kildene til ideologisk makt er ofte integrert i ideologiske bevegelser, og danner sammen potensial for kollektiv og fordelt makt.⁵³

Mann argumenterer for at måten ideologisk makt kommer til uttrykk i samfunnet er gjennom to organisatoriske former, som gir opphav til deres unike organisatoriske midler for å oppnå menneskers mål. Den første formen for ideologiske organisasjoner kaller han sosio-romlig transcendent (socio-spatially transcendent). Dette er nettverk som overskrider mer territorielt avgrensede sekulære maktstrukturer, og danner en separat, 'hellig' autoritetssfære. Den andre formen for ideologiske organisasjoner kalles han for iboende moral (immanent

⁵⁰ Lott, 2013, s. 188

⁵¹ Mann, 2012, s. 14-15, 30

⁵² Mann, 2012, s. 14-15, 18-20, 30

⁵³ Mann, 2012, s. 22-23

morale). I motsetning til den første formen som danner nye sosiale nettverk, har iboende moralske former sin kraft gjennom å forsterke etablerte sosiale gruppers samhörighet og selvtillit.

Økonomisk makt stammer fra evnen til å tilfredsstille menneskers forsyningsbehov gjennom å kontrollere utvinning, forvandling, distribusjon og konsum av naturressurser. Som nevnt ovenfor, kjennetegnes økonomiske nettverk av at de ofte innehar stor grad utstrakt og konsentrert makt, noe som gjør at aktører og grupper som kan kontrollere økonomiske nettverk kan oppnå betydelig grad av fordelt og kollektiv sosial makt. Et annet aspekt som kjennetegner økonomisk nettverk er at dens former for makt ofte er spredt, og dens utstrakte karakter gjør det vanskelig å kontrolleres fra et sentrum. Samtidig kan organisasjoner innad i økonomiske nettverk inneha autoritativ og konsentrert makt, som ved enkelte produksjonsformer for utvinning av ressurser, eller monopol på tilbud av enkelte varer. Måten økonomisk makt kommer til uttrykk er gjennom det Mann kaller 'circuits of praxis'. Dette er kretser av produksjon, distribusjon, handel og konsum som forbinder mennesker.⁵⁴

Den tredje maktkilden stammer fra menneskers behov for å organisere forsvar og fordeler ved angrepskrig. Kontroll over militær makt kan gi grupper kollektiv makt, i det tvinger andre grupper til å etterleve deres krav. Samtidig er det en kilde til betydelig fordelt makt, i det militære hierarkier skaper autoritetsnivåer innad i grupper. Organisatorisk eksisterer militær makt i form av konsentrerte og autoritative grupper med stor kapasitet til å implementere tvang. Dette gjør militær makt først og fremst til en form for autoritativ makt. Grupper genererer makt gjennom å mobilisere vold eller trusselen om vold. Militær makt trenger ikke være knyttet opp mot militære handlinger, men kan eksistere i ikke-militære sammenhenger som ved koordinering av tvangsarbeid. Videre har militær makt både utstrakte og konsentrerte former for makt. Den høye graden av kontroll og tvang gir den militære eliten stor grad av konsentrert makt rundt en kjerne, mens dens kontroll over en periferi er bygget på indirekte kontroll gjennom frykt og trusler.⁵⁵

Den siste av de fire kildene til sosial makt er politiske nettverk. Disse nettverkene har utstrekning fra et sentrum, der grunnlaget for senterets makt er dets evne til å regulere og pålegge sosial atferd for en befolkning innenfor et begrenset område. Utgangspunktet for denne politiske makten er at samfunnet kan dra nytte av fordelene ved institusjonaliserte reguleringer bestemt fra et maktsentrum. I motsetning til de tre foregående kildene, er politisk makt avhengig av et maktsentrum. Der ideologisk, økonomisk og militær makt kan utøves av

⁵⁴ Mann, 2012, s. 24-25

⁵⁵ Mann, 2012, s. 25-26

en hvilken som helst gruppe over en annen gruppe, kan politisk makt kun utøves fra et maktsentrum og utover. Politisk makt skiller seg dermed ut ved å være direkte knyttet opp mot statsstrukturer, og gir dem som kan kontrollere staten og dens ressurser betydelig makt.⁵⁶

Politisk makt kommer til uttrykk i samfunnet gjennom to organisatoriske former, der skillet går mellom deres grad av territoriell utstrekning. Den første formen er territorielt sentraliserte organisasjoner, som gjennom autoritativ makt kan øke samfunnets samarbeidsevne og trekke ut ressurser fra et begrenset geografisk område. Den andre organisatoriske formen for politisk makt er geopolitisk diplomati. Dette er overnasjonale organisasjoner som kan generere politisk makt gjennom å koordinere staters handlingsmønstre.⁵⁷

Økonomisk teori

Rasjonelle valgpreferanser

Utgangspunktet for Manns maktteori er menneskers søken etter å oppnå sine ambisjoner og mål.⁵⁸ Sentralt for denne oppgaven er nettopp de tilpasningene den galliske eliten gjorde i møtet med skiftende kulturelle, politiske og økonomiske realiteter. Det er derfor nyttig å utbrodere betydningen av menneskers søken etter å oppnå sine mål, og å sette en teoretisk ramme rundt galliske aristokraters handlinger. Denne teoretiske rammen tar utgangspunkt i teori om rasjonelle valg. Et sentralt økonomisk begrep er nytte, og en samfunnsøkonomisk omformulering av Manns utgangspunkt er; menneskers søken etter å maksimere egen nytte. Nyttebegrepet har sitt fundament i teori om rasjonelle valg, der enhver aktør innehar et subjektivt preferansehierarki.⁵⁹ Alle aktører står overfor et sett med mulige alternativer, og for hvert alternativ innad i settet eksisterer det klart definerte preferanser. Det vil si at for ethvert alternativ, A, finnes det et annet alternativ, B, der A enten er foretrukket fremfor B, likeverdig med B, eller B er foretrukket fremfor A. Dersom det ene alternativet er foretrukket fremfor det andre, vil man ved å velge det foretrukne alternativet oppnå en høyere nytte enn ved å velge det andre alternativet. Menneskers søken etter å maksimere egen nytte blir dermed ensbetydende med at aktører tilpasser seg slik at de oppnår sitt foretrukne alternativ ut fra alle mulige valgalternativer. For en gallisk aristokrat, kan man tenke seg at et alternativ var deltakelse i statlige politiske nettverk, mens et annet alternativ var å delta i ikke-statlige eller

⁵⁶ Mann, 2012, s. 26-27

⁵⁷ Mann, 2012, s. 27

⁵⁸ Mann, 2012, s. 4-6, 27

⁵⁹ Mas-Colell, 1995

ikke-romerske politiske nettverk. Ut fra aristokratens vurderinger om mulige gevinster knyttet til hvert av alternativene, innehar hver enkelt aristokrat en subjektiv preferanse mellom alternativene, som er med på å styre deres valg og tilpasninger.

Rollen til institusjoner

Teorier om rasjonelle valg omhandler kun aktørens side ved valg og tilpasninger, et like viktig aspekt er hvordan samfunnsstrukturer påvirker aktørers preferanser og mulighetsrom. Et viktig rammeverk for å forstå økonomiske nettverk og elitens tilpasninger i senantikken, er derfor rollen til institusjoner som en fasiliterende faktor i menneskelige interaksjoner. Alle samfunn er bygd opp av ulike organisasjoner som innbyggerne i forskjellig grad deltar i. Hvilke organisasjonsformer som til enhver tid eksisterer, er avhengig av samfunnets institusjoner, samtidig som forholdet mellom organisasjoner og institusjoner er gjensidig. På den ene siden legger samfunnets institusjoner rammene for hvilke typer organisasjoner som er levedyktige, mens på den andre siden er samfunnets dominerende organisasjoner med på å forme institusjonene.⁶⁰ North definerer institusjoner som de reglene for interaksjoner som styrer og betinger menneskelige relasjoner. Disse reglene for interaksjoner er både formelle, som ved nedskrevne lover, eller uformelle, som ved et samfunns felles overbevisninger.⁶¹ Markeds plasser er ut fra Norths definisjon en institusjon, der felles kommunikasjonsmønstre, samt regler og normer knyttet til handelspraksiser, strukturerer utvekslingen av varer og tjenester. Samtidig er markeds plassen avhengig av juridiske institusjoner, særlig håndheving av eiendomsretten.⁶² Videre blir organisasjoner definert som grupper av mennesker som søker å oppnå delte og personlige mål gjennom koordinerte atferdsmønstre. Det felles atferdsmønsteret som dannes i en organisasjon, er i seg selv en institusjonell struktur med regler for interaksjoner og felles overbevisninger innad i gruppen.⁶³ Samfunnets institusjoner og organisasjoner setter dermed rammen for den galliske elitens rasjonelle valg, både gjennom å betinge mulighetsrommet for handlinger, og ved å påvirke selve preferansedanningsprosessen. Institusjoner påvirker også befolkningens valg gjennom å skape insentivsystemer.

For å forstå tidligere samfunns politiske og økonomiske systemer, er det derfor vesentlig å forstå deres institusjoner, og hvordan institusjonene legger rammene for

⁶⁰ North, Wallis & Weingast, 2009, s. 1, 17

⁶¹ North, Wallis & Weingast, 2009, s. 15

⁶² Hodgson, 2001, s. 256

⁶³ North, Wallis & Weingast, 2009, s. 15-16

menneskelig samhandling. Økonomen Daron Acemoglu og statsviteren James Robinson har i boken *Why Nations Fail*, lagt frem sin teori for hvordan politiske og økonomiske institusjoner påvirker stateres økonomiske vekst.⁶⁴ Acemoglu og Robinson skiller mellom uttrekkende og inkluderende institusjoner. Inkluderende økonomiske og politiske institusjoner har som formål å åpne opp for at størstedelen av befolkningen får delta i samfunnets økonomiske og politiske aktiviteter.⁶⁵ Den romerske stats håndheving av eiendomsrettslige tvister eller den romerske borgerretten etter 212 er eksempler på inkluderende politiske institusjoner, mens en markedsplass, regulert av romersk lov til å opprettholde eiendomsretten, ville vært en inkluderende økonomisk institusjon. Uttrekkende institusjoner har som formål å ekstrahere ressurser fra en del av befolkningen for å skape fortjeneste for en annen, ofte mindre, del.⁶⁶ Den romerske stats bruk av tvangsarbeid i gruveindustrien er et eksempel på uttrekkende økonomiske institusjoner, mens det romerske senatet er et eksempel på en uttrekkende politisk institusjon.

Som eksemplene ovenfor viser, eksisterer inkluderende og uttrekkende institusjoner om hverandre. Ofte vil den samme institusjonen kunne ha inkluderende og uttrekkende elementer, eksempelvis vil det romerske skattesystemet ekstrahere ressurser fra befolkningen og berike keisermakten og dens lojale støttespillere. Samtidig vil skatteinntektene også brukes til å opprettholde militære og juridiske forhold, noe som øker den romerske befolkningens evne til å delta i økonomiske aktiviteter som beriker dem selv. Videre inngår økonomiske og politiske institusjoner i et gjensidighetsforhold, der uttrekkende politiske institusjoner setter opp og vedlikeholder uttrekkende økonomiske institusjoner, som igjen, gjennom å kanalisere ressurser til samfunnets elite, forsterker de uttrekkende politiske institusjonenes posisjon i samfunnet.⁶⁷

Former for vareutveksling i senantikken

I kapittel 5 skal jeg undersøke hva som skjer med de økonomiske nettverkene i Gallia på 300- og 400-tallet. Før jeg kan foreta denne undersøkelsen, er det nødvendig med noen ord om former for vareutveksling i senantikken. Som historikeren Chris Wickham har poengtert, er det mange måter en vare produsert i for eksempel Nord-Gallia, kan havne i Britannia.⁶⁸ Man kan derfor ikke ut fra den geografiske spredningen av varer konkludere med eksistensen av

⁶⁴ Acemoglu & Robinson, 2012

⁶⁵ Acemoglu & Robinson, 2012, s. 73-79

⁶⁶ Acemoglu & Robinson, 2012, s. 76, 79-80

⁶⁷ Acemoglu & Robinson, 2012, s. 79-83

⁶⁸ Wickham, 2005, s. 695

økonomiske nettverk tuftet på handel. Økonomisk teori skiller mellom tre ulike idealtyper av vareutveksling; handel, resiprositet og redistribusjon.⁶⁹ Handel innebærer kjøp og salg av varer, enten direkte fra produsent til konsument, eller gjennom profesjonelle kjøpmenn. Handel skiller seg fra de to andre idealtypene av vareutveksling med at den ikke krever personlige relasjoner mellom giver og mottaker. Resiprositet, også kalt gaveutveksling, innebærer utveksling av likeverdige varer mellom jevnbyrdige personer. Mye av formålet med denne formen for vareutveksling er å styrke sosiale relasjoner. Den siste idealtypen er redistribusjon. Ressurser kanaliseres her inn mot et sentrum, hvorfra de omfordeles av samfunnets elite eller sentrale institusjoner.

Alle tre formene for vareutveksling eksisterte i Gallia på 300- og 400-tallet. Keiserlig patronasje er et eksempel på redistributive utvekslinger. Ressurser strømmet inn til keiseren via skattesystemet (i seg selv et redistributivt system) og statlige produksjonsvirksomheter, hvorfra keiseren brukte disse ressursene til å belønne lojale aristokrater og embetsmenn. Gaveutveksling var også vanlig blant den galliske eliten. Sidonius takker i et brev til Agricola for å ha mottatt en leveranse av fersk fisk fra svogeren. I et annet brev svarer han på en forespørsel fra en Evodius, om å skrive et dikt som Evodius skulle gravere på en gave til den visigotiske dronningen Ragnahilda.⁷⁰ Dette siste eksempelet er vitner trolig om gaveutveksling som en del av opprettholdelsen av forholdet mellom patron og klient.

Selv om det fantes flere former for vareutveksling i senantikken, vil omfanget variere mellom de ulike kategoriene. I analysen av de økonomiske nettverkene vil jeg se på distribusjonen av keramikk produsert i Nord-Gallia. Denne varen kunne inngå i gaveutvekslinger, særlig som diplomatiske gaver til frankiske eller alemanniske konger bortenfor Rhinen. Samtidig kan man argumentere for at ettersom begge varene ble produsert i stor skala, og heller ikke utgjorde en vesentlig del av romerske beskatning, var trolig hovedvekten av nordgallisk keramikk funnet utenfor produksjonssonen del av kommersielle nettverk.⁷¹

⁶⁹ Polanyi et. al., 1957, s. 250-256; Wickham, 2005, s. 694-695.

⁷⁰ Sid. App. Ep. II.12, IV.8. For gaveutveksling i senantikken, se Williams, 2014

⁷¹ Argonnekeramikk har en distribusjonsradius på 400-km rundt år 400, og har en spredt distribusjon. Se, Wickham, 2005, s. 795, og distribusjonskart i kap. 5.1. For det romerske skattesystemet, se Wickham, 2005, s. 62-80

2.2. Metode

Skriftlige kilder og deres bruk

Det finnes et rikt sett av skriftlige kilder som omhandler Gallia mellom årene 350 og 500. Disse kildene tilhører ulike sjangre og tradisjoner, som historieverk, poesi, brevsamlinger og religiøse avhandlinger. Et slikt mangfold av sjangre fører med seg både fordeler og ulemper for historiske undersøkelser. På den ene siden gjør mangfoldet det mulig å undersøke flere aspekter ved det galliske samfunnet, da man får kildeutvalg med et bredere nedslagsfelt. På den andre siden bidrar mangfoldet til en fragmentarisk kildesituasjon, særlig i kombinasjon med mangelen på generelle historieverk for store deler av 400-tallet.⁷² Dette øker faren for å bruke mangfoldet av kilder og sjangre til å plukke ut 'fakta' for å forsøke å sette sammen helhetlige fortellinger om 400-tallets Gallia. En slik fremgangsmåte vil derimot lett by på utfordringer, ettersom de ulike kildene og sjangrene er egnet til å svare på ulike historiske spørsmål. Det er dermed nødvendig å vurdere i hvilken grad de enkelte kildene er egnet til å svare på de spesifikke problemstillingene den aktuelle undersøkelsen forsøker å svare på. Dette er formålet med gjennomgangen av kilder og sjangre nedenfor, men først er det nødvendig med noen generelle kommentarer om kildesituasjonen for Gallia i perioden 350-500.

Ingen skriftlige kilder fra andre halvdel av 300 og frem til år 500 er skrevet av personer fra Nord-Gallia. Det nærmeste man kommer en nordgallisk forfatter er Salvian, som ble født i Trierområdet, men flyktet i ung alder sørover i forbindelse med krigene på starten av 400-tallet.⁷³ Den geografiske konsentrasjonen om Sør-Gallia har dermed konsekvenser for graden av representativitet for de skriftlige kildene fra Gallia. Særlig kan man stille spørsmål ved hvorvidt den sørgalliske eliten kan gi et riktig bilde av de aristokratene som valgte å bli værende i Nord-Gallia utover 400-tallet. Et annet moment som påvirker muligheten for å trekke generaliserende slutninger fra de galliske kildene, er at forfatterne utgjorde en sammensluttet gruppe av familiære, sosiale eller religiøse forbindelser.⁷⁴ Flere forfattere av hagiografier og religiøse verk var tett knyttet opp mot Lérinsklosteret, og enkelte bemerkninger i den galliske krøniken av 452 kan tyde på at også denne krønikeforfatteren hadde forbindelser til biskopen Faustus, som var tilknyttet Lérinsklosteret.⁷⁵ Videre stod den sørgalliske politikeren Sidonius i sentrum av et nettverk av sosiale forbindelser som

⁷² Wood, 1992, s. 16

⁷³ Wood, 1994, s. 20; Halsall, 2007, s. 354

⁷⁴ Wood, 1992

⁷⁵ Chron. Gall. 452, 86, 104, 134; Wood, 1992, s. 14

inkluderte Konstantius av Lyon, forfatter av hagiografien *Vita Germani*.⁷⁶ Som med den geografiske konsentrasjonen, fører også den sosiale konsentrasjonen til at man ikke uten videre kan generalisere de skriftlige kildene til andre deler og andre sosiale lag i Gallia.

Generelle historieverk og krøniker

For de generelle historieverkene for perioden 350-500 kan man skille mellom to hovedtyper. Den første typen er sammenhengende historieverk skrevet av samtidige eller senere historikere. De samtidige historikerne tilhørte ulike tradisjoner, som den kristne apologeten Orosius eller den sekulære historikeren Ammianus Marcellinus. De senere historikerne, som Zosimus og Gregor av Tours, er ofte vår eneste kilde til flere aspekter ved 400-tallets Gallia, mye på grunn av deres tilgang til kilder som nå er tapt. Den andre hovedtypen er krøniker, som er en viktig kilde til politiske hendelser på 400-tallet. Også krønikeforfatterne vektla ulike aspekter ved det romerske samfunnet, som Prosper av Aquitania sine pavelige forbindelser og forfatteren av krøniken av 452 sin relasjon til Lérinsklosteret.⁷⁷ Den tredje hovedtypen er historieverk skrevet av forfattere som ikke var samtidige til hendelsene de beskriver. Disse historieverkene er ofte vår eneste kilde til flere aspekter ved 400-tallets Gallia. I tillegg tok de ofte i bruk samtidige kilder som nå er tapt, og er derfor en viktig bearbeidet kilde til flere samtidige historieverk. Begge av disse hovedtypene har sine egne kildekritiske fordeler og ulemper, som videre påvirker deres egnethet som kilde til økonomiske, politiske og militære nettverk i Nord-Gallia på 400-tallet.

Et sentralt historieverk som omfatter politiske hendelser i første fjerdedel av 400-tallet, er Olympiodorus sitt verk *Historikoi Logoi*.⁷⁸ Det 22 bøker lange verket ble skrevet en gang mellom 425 og 450, men er tapt som et helhetlig verk. Fragmenter er derimot bevart gjennom omfattende oppsummeringer skrevet av Fotios på 800-tallet og gjennom verk til andre historikere, som Zosimus, Philostorgius og Sozomen.⁷⁹ *Historikoi Logoi* omhandler perioden 407-425, med særlig fokus på politiske hendelser i Vestromerriket. Olympiodorus ble født i den egyptiske byen Thebes en gang mellom 365 og 380. Før han skrev historieverket hadde han inngått i det østromerske embetsverket, men hadde også trolig en betydelig periode i den vestlige administrasjonen.⁸⁰ I sitt embete hadde han blant annet vært del av en diplomatisk reise til hunerne i 412. Hans bakgrunn tilsier dermed en stor

⁷⁶ Sid. App. Ep. I.1, VII.18, VIII.16; Mathisen, 1981, s. 107, n. 46

⁷⁷ Wood, 1992, s. 14

⁷⁸ Olympiodorus, Fragments. Trans. Blockley, 1981

⁷⁹ Blockley, 1981, s. 28

⁸⁰ Blockley, 1981, s. 27, 37; Maenchen-Helfen, 1973, s. 74

kompetanse om Romerrikets økonomiske, politiske og militære strukturer, noe som gjenspeiles i det høye detaljnivået om Romerrikets politikk, diplomati og militære aktivitet. Olympiodorus tok i bruk offentlige dokumenter som kildegrunnlag for verket, men vektla trolig mest egne erfaringer og førstehåndskilder.⁸¹ Dette gjør Olympiodorus til en egnet kilde til å belyse endringer i romerske maktnettverk. Denne verdien er i høyere grad knyttet til opplysninger om generelle romerske trender, men Olympiodorus er i mindre grad en verdifull kilde for den nordgalliske elitens motiver og deltakelse i ulike nettverk.

I motsetning til flere av historie- og krønikeskriverne på 400-tallet, var Olympiodorus hedning og hadde forbindelser til det sofistiske miljøet i Aten. Med tanke på hans politiske lojalitet, var han vennlig innstilt mot generalen Stilicho og keiserinnene Galla Placidia og Eudokia. Selve verket var dedisert til Teodosius II.⁸² Historikeren R C. Blockley har argumentert for at et av formålene til Olympiodorus var å fremme samarbeid mellom det østlige og det vestlige Romerriket. Verket begynner med å fortelle om de mange angrepene på Romerriket mellom 405 og 413, før det går over til å fortelle om hvordan romerne håndterte de mange krisene. Verket kulminerer med hvordan det østromerske og vestromerske samarbeidet med å styrte tronrøveren Johannes, for deretter å sikre Valentinian III's plass på tronen.⁸³ En annen historiker, Michael Kulikowski, har argumentert for at de bevarte fragmentene av Olympiodorus gjør det vanskelig å slå fast formålet med verket. Han trekker blant annet frem at fragmenter av Olympiodorus, bevart hos historikeren Philostorgius, tyder på at verket kan ha avsluttet med slaget mellom Aëtius og de østlige generalene i etterkant av Johannes' nederlag. Ifølge Kulikowski kan verkets avslutning vel så mye antyde de neste tiårenes uroligheter som å markere den romerske restaurasjonen i 425.⁸⁴

Den andre hovedtypen av historieverk, krøniker, er en vesentlig kilde til å forstå utviklingen av romerske maktnettverk utover 400-tallet. Som med Olympiodorus, er krønikesenes nytte for denne oppgaven deres opplysninger om hva som skjer med økonomiske, militære og politiske romerske nettverk, og i mindre grad hva de kan fortelle oss om den nordgalliske eliten. Samtidig var flere av krønikeskriverne sørgalliske aristokrater, man kan dermed argumentere for at de i større grad enn Olympiodorus har kunnskap om hva som skjer i Nord-Gallia utover 400-tallet.⁸⁵ En av krønikeskriverne som særlig vektlegger hendelser i

⁸¹ Blockley, 1981, s. 27-28, 33-34. Bruk av offentlige dokument vises i fragment 25, der Olympiodours nevner et *relatio* fra byprefekten.

⁸² Blockley, 1981, s. 27-29, 38-41, 44

⁸³ Blockley, 1981, s. 32-33, 44-46

⁸⁴ Kulikowski, 2018, s. 154-155

⁸⁵ Prosper hadde tilknytning til Aquitania og Marseille, mens den anonyme forfatteren av den galliske krøniken av 452 var fra Marseille eller Valence. Se Burgess, 2018, s. 184-185

Gallia i første halvdel av 400-tallet er den anonyme forfatteren av den galliske krøniken av 452.⁸⁶ Som flere av de andre krønikene, er også krøniken av 452 en fortsettelse av Hieronymus sin *Chronicon*, og fyller årene mellom 379 og 451. Forfatteren blir ikke nevnt i andre verk, og all vår kunnskap om han kommer derfor fra selve krøniken. Han var en gallisk borger, og skrev verket fra enten Marseille eller Valence i 452.⁸⁷ Som nevnt ovenfor, hadde forfatteren trolig forbindelser til Lérinsklosteret.⁸⁸ Det at han skrev krøniken kort tid etter Attilas hunere hadde invadert Gallia, og mens de herjet i Italia, er trolig med på å forklare krønikens vektlegging av barbarinvasjoner og Gallia og Romerrikets forfall.⁸⁹ Forfatterens fokus på barbarinvasjoner gir en viktig kontekst for å forstå hans opplysninger om det nordlige Gallia. Som Muehlberger har argumentert for, var krønikeskriveren i hovedsak ute etter å beskrive konsekvensene Romerrikets forfall hadde for sitt eget område i Sør-Gallia. Hendelser fra det nordlige Gallia nevnes utelukkende i forbindelse med hvilken påvirkning disse hendelsene hadde på Sør-Gallia. Frankernes krigføring eller de gjentatte plyndringene av Trier blir ikke nevnt, ettersom disse hendelsene ikke hadde konsekvenser for forfatterens sørgalliske hjemland.⁹⁰

Romersk poesi

Poetiske verker er blant de mest omfattende litterære kildene for perioden 350-500, og spenner over et mylder av sjangre som gir den senantikke poesien sitt særegne uttrykk.⁹¹ Det er i hovedsak diktene med biografiske og politiske skildringer som er relevante for å gi et innblikk i hva som skjer med de økonomiske, politiske og militære maktnettverkene i Gallia. Dikt med biografiske og politiske skildringer er tallrike i senantikken, hvor fremtredende eksempler er Claudian og Sidonius sine panegyriker og Namatianus sitt dikt om sin reise fra Roma til Gallia i 415.⁹²

Et fjerde dikt som faller inn under tradisjonen med biografisk og politisk skildring, er den sørgalliske aristokraten Paulinus av Pella. Diktet, *Eucharisticos*, er skrevet rundt år 460 som en takksigelse til Gud, der poeten skildrer sitt 83 år lange liv for å vise hvordan Guds forsyn har ledet ham gjennom livet.⁹³ All vår kunnskap om Paulinus kommer fra selve diktet.

⁸⁶ Wood, 1992, s. 14

⁸⁷ Callander Murray, 2000, s. 76; Burgess, 2018, s. 185

⁸⁸ Wood, 1992, s. 14

⁸⁹ Muehlberger, 1990, s. 136; Burgess, 2018, s. 185

⁹⁰ Muehlberger, 1990, s. 179-180

⁹¹ McGill, 2012, s. 338

⁹² McGill, 2012, s. 338-341; Roberts, 1989

⁹³ White, 1922; Paulinus Pellaeus, *Eucharisticos*, Praef. 3. Se Coskun, 2002, for diskusjon om diktets kronologi

Han ble født inn i en høytstående politisk familie i 376/377, hvor hans bestefar var den berømte poeten og politikeren Ausonius. Hans far hadde hatt en høy stilling i det romerske embetsverket, og Paulinus selv nevner at han ble utnevnt i en embetsstilling under Attalus sitt styre som tronrøver. Paulinus skriver også hvordan han i forbindelse med goternes plyndring av byen Bazas rundt år 414, samarbeidet med det lokale byrådet og en alanerkonge. Videre i diktet forteller Paulinus hvordan han i løpet av krigene på starten av 400-tallet mistet store deler av familieeiendommen, og bosatte seg etter hvert på en liten familiegård ved Marseille. Den siste fasen han beskriver er preget av fattigdom, og han nevner blant annet hvordan han fikk økonomisk støtte av andre. Løsningen på de økonomiske problemene kom da han senere fikk solgt familiegården til en goter.⁹⁴

Selv om *Eucharisticos* er skrevet som en takksigelse til Gud, og dermed fremstår nærmest som en privat, biografisk gjennomgang av poetens liv, er det mye som tyder på at diktet preget av litterære virkemidler som skal underbygge forfatterens formål med teksten. Historikeren Neil McLynn har argumentert for at Paulinus selv gjør det klart at diktet var ment for å leses opp til et publikum, blant annet med å allerede i forordet forhandle med leseren om hvordan diktet skal bli oppfattet.⁹⁵ Et annet moment med diktet, som historikeren Altay Coskun har fremhevet, er dens mange likheter med Augustins *Confessiones*, særlig knyttet til hvordan diktet blir oppbygd.⁹⁶ Videre er det flere sentrale elementer Paulinus ikke nevner i diktet. Blant annet nevner han aldri sitt eget navn eller hvor han bodde da han skrev diktet. McLynn har tolket disse utelatelsene som at Paulinus sitt publikum må ha vært en nær krets. Ut fra dette, og at Paulinus nevnes sin økonomiske avhengighet av andre, argumenterer han for at Paulinus trolig var del av et religiøst fellesskap i Marseille, og den økonomiske hjelpen var i form av almisser. Dette forklarer formålet med Paulinus sitt dikt, som da var å forklare og rettferdiggjøre hvordan en person fra en rik aristokratisk familie kunne være berettiget for almisser.⁹⁷

Uten andre kilder om Paulinus eller hans situasjon i Marseille rundt 460, er det vanskelig å kunne si noe nøyaktig om hva som kunne vært Paulinus sitt formål med diktet. McLynn sin tolkning er egnet til å forklare hvorfor økonomiske nederlag går som en rød tråd gjennom hele diktet, men er også avhengig av tolkninger om Paulinus sin utstrakte kristne krets i Marseille, noe diktet i beste fall bare hinter om. Det er samtidig trolig at en del av

⁹⁴ Paulinus Pellaeus, *Eucharisticos*, linjer 26, 295-296, 328-371, 406-488, 556-560, 516-581

⁹⁵ McLynn, 1995, s. 462-463. Paulinus refererer også i linjene 85-88 til diktets lesere

⁹⁶ Coskun, 2006, s. 295-298

⁹⁷ McLynn, 1995, s. 479-481

formålet med diktet var et slags forsvar av hans bakgrunn, mulig for å tjene ham i en konflikt i samtiden. Dette vil medføre at ulike elementer fra hans biografiske skildring er overdrevne og andre nedtonet, alt etter hva som var stridens kjerne. Paulinus sin vektlegging av biografiske opplysninger, samt hans forbindelser med ikke-romerske eliter samt det illegitime styret til Attalus, gjør *Eucharisticos* til en verdifull kilde til aspekter ved ikke-romerske politiske, økonomiske og militære nettverk. Samtidig var Paulinus en sørgallisk aristokrat, uten direkte forbindelser med Nord-Gallia. *Eucharisticos* kan dermed bidra til å belyse generelle trender ved romerske og ikke-romerske maktnettverk, og dermed være med å gi tolkningsrammer for de materielle kildene fra Nord-Gallia.

Brev

En av de litterære sjangrene som vokser utover 400-tallet er brevsamlinger.⁹⁸ Det er flere metodiske utfordringer knyttet til denne kildetyper, særlig knyttet til kontrasten mellom det private aspektet ved de enkelte brevvekslingene og den offentlige rollen til den redigerte brevsamlingen. Først og fremst er det viktig å fremheve at brevsamlingen er et annenhånds produkt, ettersom de innehar betydelige redaksjonelle valg forbundet med utgivelsen av brevsamlingen.⁹⁹ Brevsamlingene fyller dermed et formål fra utgivers side, og formålet med brevsamlingen har videre konsekvenser for hvordan man kan tolke brevene og eventuelle utelatelser fra brevsamlingen. Dette offentlige formålet kommer på toppen av de enkeltes brevenes egne formål.¹⁰⁰

En av våre fremste kilder til Gallia på midten av 400-tallet, er brevene til den sørgalliske politikeren Sidonius Appolinaris. Han var født inn i en høytstående aristokratisk familie, der både hans far og bestefar hadde vært gallisk prefekt, mens hans svigerfar var Avitus, vestromersk keiser fra 455-456. Sidonius selv tilhørte toppen av det politiske hierarkiet, og ble i 468 utnevnt som byprefekt over Roma og fikk tittelen patrisier. Året etter ble han utnevnt som biskop av Clermont, et embete han hadde frem til sin død en gang på 480-tallet.¹⁰¹ Brevene til Sidonius er samlet i ni bøker, alle utgitt av Sidonius selv, men ofte som respons på forespørsler fra bekjente.¹⁰² Når det kommer til formålet med brevsamlingene, kan man skille mellom det litterære og det sosiale formålet. På den ene siden inngikk brevsamlingene i en litterær tradisjon, der forfatterens stil fungerte som litterære modeller og

⁹⁸ Wood, 1993, s. 29; Gillett, 2012, s. 816

⁹⁹ Gillett, 2012, s. 816, 828

¹⁰⁰ Wood, 1993, s. 39

¹⁰¹ Mathisen, 2020, s. 29-30

¹⁰² Wood, 1993, s. 31

dannet utgangspunktet for senere imitasjoner. På den andre siden, skulle utgivelsen av brevsamlinger gi forfatteren sosial status i samtiden, hvor antallet korrespondanser og brevtyper var med på å bygge opp forfatterens sosiale og intellektuelle stand i samfunnet.¹⁰³ Historikeren Ian Wood har argumentert for at et av formålene med Sidonius sine brevvekslinger var å opprettholde sosiale forbindelser til potensielle støttespillere.¹⁰⁴ Brevene kan dermed sees på som en slags diversifiseringsstrategi, som både skal gi brevskriveren sosial og politisk avkastning, samt verne ham i perioder med politisk og sosial uro. Her skiller også Sidonius seg ut med tanke på at brevsamlingene ble utgitt som bøker, dedisert til bekjente. Her overlapper dermed formålet til brevsamlingen med formålet til de enkelte brevene.¹⁰⁵

I denne undersøkelsen er nytten til Sidonius sine brevsamlinger deres verdi som kilde til opplysninger om periodens politiske prosesser. Det er dermed ikke Sidonius sin sosiale og politiske funksjon som er sentralt, men hans kommentarer om andre aristokrater i Gallia. Sidonius sin bakgrunn i den sosiale og politiske eliten i Sør-Gallia gjør ham til en egnet kilde til å vurdere aristokraters deltakelse i økonomiske og politiske nettverk. Samtidig vil hans egne økonomiske og politiske motiver påvirke hvordan han fremstiller andre galliske aristokrater. Man må dermed ta høyde for den sosiale relasjonen mellom Sidonius og de aristokratene han gir opplysninger om, og vurdere hvilke konsekvenser Sidonius sine kommentarer har for hans egen status i samtiden.

Hagiografier og religiøse avhandlinger

Når det kommer til hagiografier og religiøse avhandlinger, er det særlig to tilnæringsmåter som har motivert historikers arbeid med kildene. På den ene siden har historikere tilnærmet seg tekstene med det formål å trekke ut mest mulig sannferdige historiske fakta. Denne tilnæringsmåten er preget av en metodisk reduksjonisme, i det man som historiker skal forsøke å skille ut hvilke opplysninger som er pålitelige observasjoner av samtiden, og hvilke opplysninger som kun tjener som litterære virkemidler. På den andre siden, har historikere tilnærmet seg historiografiene med formålet om å belyse forfatterens idéverden, og hvordan forfatterens syn på verden kommer til uttrykk i tekstene. I motsetning til den faktasøkende

¹⁰³ Gillett, 2012, s. 835-836

¹⁰⁴ Wood, 1993, s. 38-39

¹⁰⁵ Gillett, 2012, s. 836-837

metoden, ligger ikke fokuset i hvorvidt observasjonene til forfatterne er sannferdige, men hva teksten sier om periodens idéer og utsyn over samfunnet.¹⁰⁶

I denne oppgaven er formålet å undersøke den nordgalliske elitens deltakelse i økonomiske, politiske og militære nettverk på slutten av 300-tallet og videre inn i den første halvdel av 400-tallet. Den mest relevante hagiografien for Nord-Gallia i denne perioden er *Vita Germani*, skrevet av den Lyonbaserte presten og poeten Konstantius en gang mellom 470 og 480.¹⁰⁷ Temaet for hagiografien er biskopen Germanus av Auxerre, som levde på første halvdel av 400-tallet. Ved siden av å fortelle om Germanus sine helbredende og mirakuløse evner, vektlegger Konstantius hans politiske rolle. Blant annet skriver Konstantius om to ekspedisjoner til Britannia hvor Germanus knyttet til den voksende kjetterske bevegelsen Pelagianisme, i tillegg til å fremheve Germanus sin rolle i konflikten mellom alanerne under ledelse av Goar og den lokale befolkningen i provinsen Aremorica.¹⁰⁸ Konstantius selv var en sørgallisk aristokrat, med sterke forbindelser til den høystående politikeren Sidonius.¹⁰⁹ For en undersøkelse om økonomiske, politiske og militære nettverk i Nord-Gallia vil dermed ikke en tilnæringsmåte som søker å belyse idéverdenen til Konstantius og hans krets være av interesse. Hvorvidt *Vita Germani* er en god kilde til denne problemstillingen, er da avhengig av hvilken grad Konstantius sin tekst inneholder sannferdige observasjoner om samtidige samfunnsstrukturer.

Historikeren Ian Wood har argumentert for at formålet med *Vita Germani*, var å fremstille en biskops rolle og atferd i perioder med politiske kriser. På denne måten, skulle Germanus fremstå som et forbilde for samtidens biskoper, og motivere dem til handling i møte med konfliktene mellom visigoterne, burgunderne og Romerriket.¹¹⁰ Denne tolkningen forklarer hagiografiens vektlegging av periodens politiske prosesser, og Germanus sin rolle i å løse konfliktene. Samtidig er det interessant at mange av de politiske prosessene som nevnes i *Vita Germani* også er nevnt i andre kilder fra 400-tallet. Krønikeforfatteren Prosper av Aquitania, nevner at Germanus ble sendt til Britannia i 429 for å slå ned på pelagianismen, mens krøniken av 452 nevner hvordan Aëtius på 440-tallet ga bosatte alanere i Aremorica.¹¹¹ Som 109 var Konstantius del av en høytstående politisk krets i Sør-Gallia, noe som ga ham

¹⁰⁶ Fouracre, 1990, s. 3

¹⁰⁷ Wood, 1984, s. 9; Bezzone, 2013, s. 39-41

¹⁰⁸ Konstantius, *Vita Germani*, XII-XVI, XXV-XXIX; Enkelte historikere mener at den andre ekspedisjonen til Britannia trolig ikke fant sted, se Halsall, 2007, s. 244; Wood, 1984; Bezzone, 2013, s. 35-36

¹⁰⁹ Sidonius dediserte bøkene 1-8 i sin brevsamling til Konstantius, og flere brev til Konstantius er bevart. Sid. App. Epist. VIII.16

¹¹⁰ Wood, 1984, s. 9

¹¹¹ Prosper, Chron. AP 402 (= 429); Chron. Gall. 452, 127

kunnskap om den romerske administrasjonen. Videre levde han mens de politiske prosessene som nevnes i *Vita Germani* foregikk.¹¹² Man kan dermed argumentere for at selv om Germanus sin rolle i den politiske uroen rundt Midt-Gallia i første halvdel av 400-tallet tjente som et litterært forbilde for samtidens biskoper, er det sannsynlig at de faktiske politiske prosessene og samfunnsstrukturene som nevnes var sannferdige observasjoner av perioden.

Ved siden av hagiografier, var religiøse avhandlinger en viktig kilde til Gallia på 400-tallet. For denne undersøkelsen, er det i hovedsak Salvians verk, *De Gubernatione Dei*, som vil bli brukt. Salvian var en sørgallisk aristokrat og prest tilknyttet Lérinsklosteret, men født i området rundt Trier en gang rundt år 400.¹¹³ *De Gubernatione Dei* ble skrevet på 440-tallet, og er et forsøk på å forklare Romerrikets dekadanse, særlig ved å fremheve elitens moralske forfall. Formålet til Salvian var dermed ikke å skrive en sannferdig analyse av samfunnets strukturer og oppbygging, men å fremheve et moralsk og teologisk argument som skal påvirke lesernes oppfattelser og atferd.¹¹⁴ Salvian var en av de mest fremtredende eksemplene på de høyt moraliserende tekstene som preger første halvdel av 400-tallet, og som hadde som formål å motivere til sosiale reformer. For å oppnå dette målet, betoner denne sjangeren den sosiale uroen i Gallia og gir et overdrevet inntrykk av elendighet.¹¹⁵ På den ene siden vil Salvian være en mer egnet kilde til å gi innblikk i den nordgalliske elitens idéverden ettersom han ble født rundt Trier, og derfor trolig hadde familiære forbindelser til Nord-Gallia. På den andre siden, var Salvians formende, og senere profesjonelle, år tilknyttet det sørlige Gallia. Man kan argumentere for at hans påvirkninger var mer preget av sørgalliske elite- og klosterkretser, enn med nordgalliske elitekretser. Samtidig kan man argumentere for at hans tilknytning til Trier førte til at han konsentrerte seg mer om temaer som omfattet det nordlige Gallia enn andre forfattere, og derfor gir et viktig innblikk inn i det nordgalliske samfunnet. At Salvian tilhørte den sørgalliske elitekretsen gjør at det i hovedsak er den første tilnæringsmåten som er relevant for vår problemstilling. Sjangertrekkene som er diskutert i forrige avsnitt taler imot kildens egnethet til å gi sannferdige opplysninger om samfunnsstrukturer i Nord-Gallia. Den moraliserende tonen, og særlig det faktum at det nettopp er den romerske eliten som Salvian kritiserer, gjør det vanskelig å skille mellom når han gir opplysninger om økonomiske, militære eller politiske prosesser i Gallia, og når konstruerer eksempler for å underbygge tekstens formål. Samtidig vil Salvian være betinget

¹¹² Se note 106. I brevene til Sidonius fremkommer det at Konstantius var en gammel mann rundt 470/475, Bezzone, 2013, s. 43

¹¹³ Wood, 1984, s. 4; Halsall, 2007, s. 354

¹¹⁴ Callendar Murray, 2000, kap. 5

¹¹⁵ Wood, 1994, s. 20

av sitt publikum, noe som danner rammer for hvilke momenter han kan vektlegge i sin tekst for å fremme sin ønskede reaksjon fra leseren. Som Wickham har argumentert for, gir Salvians kritikk av samtiden viktige opplysninger om hvordan Salvian og hans publikum mente at økonomisk tyranni og elitens konsumerisme var to årsaker til periodens forfall.¹¹⁶ Man kan videre argumentere for at det måtte vært en grad av misnøye mot romerske aristokraters bruk av skattesystemet blant den galliske befolkningen for at Salvians argumenter skulle ha hatt klangbunn og ført til den tilsiktede retoriske effekten.

Lovtekster og statlige dokumenter

Lovtekster og statlige dokumenter er viktige kilder til å forstå det galliske samfunnet på slutten av 300-tallet og begynnelsen av 400-tallet. Keiserlige forordninger kan belyse den romerske elitens deltakelse i økonomiske, militære og politiske nettverk, mens statlige dokumenter er en kilde til de statlige nettverkens struktur. En av de viktigste lovtekstene for vår periode er *Codex Theodosianus*. På ordre fra den østromerske keiseren Teodosius II i 429, ble lover utgitt av den romerske keiseren mellom 312 og 438 samlet i en lovbok. Denne lovboken består av keiserlige forordninger, i tillegg til forordninger sendt av keiseren til det romerske senatet og provinsielle embetsmenn.¹¹⁷ Ettersom de keiserlige forordningene ofte ble sendt til provinsene for å bli opplest i byrådet eller kirker, var lovtekstene en viktig kanal for keiserens kommunikasjon med befolkningen. Dette innebærer at forordningene ofte hadde litterære virkemidler som skulle tjene keiserens formål med forordningen.¹¹⁸ Det er dermed viktig å analysere konteksten rundt de spesifikke keiserlige forordningene, for å bedre kunne forstå hvilke formål som lå bak keisermaktens kommunikasjon med befolkningen.

En av våre viktigste kilder til den senromerske administrative strukturen, er det statlige dokumentet *Notitia Dignitatum*. Dokumentet er to lister over alle sivile og militære embeter i Romerriket, og ble påbegynt en gang mellom 386 og 394.¹¹⁹ Listen over embetene i det østlige Romerriket ble oppdatert frem til 395, mens listen for det vestlige Romerriket ble oppdatert frem til 420-tallet.¹²⁰ I tillegg til å være en viktig kilde til det romerske byråkratiet, gir dokumentet også opplysninger om den militære strukturen i riket. *Notitia Dignitatum* inneholder blant annet lister over enhetene i *comitatenses* (felthæren) fra 422/23 for den

¹¹⁶ Wickham, 2005, s. 8-9

¹¹⁷ Aull, 2018, s. 418

¹¹⁸ Aull, 2018, s. 422-423

¹¹⁹ Brennan, 1995; Horster & Reitz, 2018, s. 443; Kulikowski, 2000, s. 360

¹²⁰ O'Hara, 2013, s. 16-17; Kulikowski, 2000, s. 360

vestromerske hæren, og for 395 for den østromerske hæren.¹²¹ En av utfordringene med *Notitia Dignitatum* er at oppdateringene for Vestromerriket ikke er datert, noe som gjør at man ikke kan skille hvilke embeter som var i funksjon samtidig.¹²² Videre har historikere stilt spørsmål ved hvorvidt dokumentet hadde en administrativ funksjon i samtiden, eller om det tjente et ideologisk formål gjennom å fremstille samhold mellom øst og vest.¹²³

Materielle kilder og deres bruk

Ettersom de skriftlige kildene hverken er skrevet av nordgallere eller i stor grad omhandler forholdene i nord, er man avhengig av materielle og epigrafiske kilder for å belyse elitens deltakelse i økonomiske, militære og politiske nettverk. Bruk av materielle og epigrafiske kilder fører med seg sine egne kildekritiske utfordringer som påvirker deres egnethet som kilde for denne undersøkelsen.

I undersøkelsen av økonomiske nettverk vil jeg særlig støtte meg på materielle kilder. En sentral utfordring når man undersøker materielle kilder som inngikk i økonomiske nettverk er graden av representativitet. En stor del av varene som inngikk i den senantikke varehandelen var forgjengelige, og kan kun overleve under spesielle omstendigheter. Vi er dermed avhengige av å trekke slutninger om distribusjonen av forgjengelige varer basert på funn av varige produkter som metall, keramikk eller glass.¹²⁴ I denne oppgaven vil derfor distribusjonen av keramiske produkter stå sentralt som en proxy for økonomiske nettverk. I tillegg til å ha blitt bevart i store mengder, har keramikk den fordelen at man ofte kan identifisere tidsperiode, produksjonssted og hvorvidt varen ble masseprodusert eller var lokale varianter.¹²⁵ En utfordring med å bruke keramikk i denne undersøkelsen er at keramiske produkter ble distribuert til en stor del av befolkningen.¹²⁶ Det er dermed vanskelig å skille mellom økonomisk aktivitet tilknyttet eliten og befolkningen for øvrig. Samtidig er en vel så viktig del av elitens deltakelse i økonomiske nettverk deres rolle i produksjonssiden. Ettersom man ofte kan identifisere et keramisk produkts omfang, kan man gjennom distribusjonen av storskala keramikk identifisere elitens økonomiske rolle.¹²⁷ Den sentrale utfordringen blir dermed å kunne skille mellom staten og den lokale elitens rolle i storproduksjonen.

¹²¹ Heather, 2017, s. 29

¹²² Kulikowski, 2000, s. 360

¹²³ Brennan, 1995, s. 168; Kulikowski, 2000, s. 258; O'Hara, 2013, s. 33-34

¹²⁴ Wickham, 2005, s. 701; Esmonde Cleary, 2013, s. 303

¹²⁵ Esmonde Cleary, 2013, s. 303

¹²⁶ Esmonde Cleary, 2013, s. 304

¹²⁷ Wickham, 2005, s. 701; Peacock, 1982

Et annet område hvor materielle kilder er viktig for denne oppgaven er symbolske artefakter som vitner om politiske og militære forbindelser. Klesdrakt og tilhørende utstyr var en viktig del av den romerske elitens markering av statusforskjeller i samfunnet.¹²⁸ For sivile og militære embetsmenn markerte særlig visse typer belter og spenner deres sosiale status, noe som gjør at man gjennom distribusjonen av slike artefakter kan danne oss et bilde av utstrekningen til sosiale og militære nettverk.¹²⁹ Samtidig vil ikke funn av ulike typer belter og brosjer i et område være ensbetydende med politisk lojalitet. Romerske symbol for autoritet spilte en viktig rolle i å etablere legitimitet også i områder hvor de romerske politiske og militære nettverkene var svake, som Britannia på midten av 400-tallet.¹³⁰ Likevel kan man argumentere for at utstyr forbundet med den romerske hæren og administrasjon ble distribuert i et høyere omfang i perioder hvor romerske strukturer var gjeldende i et område. Periodevise trender kan dermed være en viktig proxy for eksistensen av romerske militære og politiske nettverk, selv om man ikke ut fra enkeltfunn kan konkludere med tilstedeværelsen av romerske embetsmenn.

En viktig kilde til kunnskap om eliten i Nord-Gallia er undersøkelser av bosetninger og gravskikker. Ofte er slike undersøkelser etablert forbindelser til etnisitet, som med germanske våpengraver eller grophus. Videre er de blitt tolket i lys av romernes bosetting av ikke-romere gjennom institusjoner som *laeti* eller *foederati*.¹³¹ De senere tiårene har flere arkeologer og historikere kritisert kategoriseringen av bosetninger og gravskikker som tilhørende spesifikke etnisiteter.¹³² De har argumentert for at senantikke samfunn i Nord-Gallia var i kontinuerlig endring, og overlappet hverandre på en måte som gjør det vanskelig å skille en romersk fra en frankisk landsby. En sentral kildeutfordring er dermed i hvilken grad man ut fra bosetningsstrukturer og gjenstandstyper kan trekke linjer til beboernes identitet og forbindelse til Romerriket. Et annet viktig teoretisk poeng når det kommer til vurderingen av gravskikker er gravleggingens rolle som begivenhet. Man kan dermed ikke se utelukkende på gravgods som nedlegging av minner eller rituelle handlinger, men også som politiske handlinger ved gravleggingstidspunktet.¹³³

En kildetype som inneholder aspekter av både det skriftlige og det materielle, er epigrafiske kilder. Ettersom de epigrafiske kildene har større geografisk spredning i Gallia en

¹²⁸ Harlow, 2004

¹²⁹ For rollen til belter og brosjer, se Esmonde Cleary, 2013, s. 58; Harlow, 2004, s. 66-67

¹³⁰ Halsall, 2007, s. 238

¹³¹ James, 1988, s. 44-51; Halsall, 1992, 2014; Esmonde Cleary, 2013, s. 79-80, 279. For en beskrivelse av *laeti* og *foederati*, se s. 39

¹³² Theuws, 2009; Halsall 2014

¹³³ Halsall, 2007, s. 128-129;

de skriftlige kildene, er de en viktig kilde til det nordgalliske samfunnet. De er funnet epigrafer fra alle de nordgalliske provinsene, selv om de fleste tilfellene kommer fra Trier.¹³⁴ Videre er de epigrafiske kildene egnet til å belyse den galliske eliten, både på grunn av den hyppige bruken av titler som markerte sosial status, og at innskrifter var kostbare foretak, noe som medførte en overrepresentasjon av eliten.¹³⁵ På samme måte som gravskikker var en offentlig begivenhet, medførte epigrafernes offentlige natur at de gikk inn i en sosial og politisk sammenheng i samtiden. Det er dermed viktig å tolke innskrifter og epitafer som offentlige kommunikasjonsmidler som kunne brukes til å fremme økonomiske eller politiske krav i samtiden.¹³⁶

Som vi har sett i dette kapitlet, er perioden 350-500 preget av et stort mangfold i skriftlige og materielle kilder. Mangfoldet gir muligheter til å belyse det senantikke samfunnet fra flere perspektiver, men skaper samtidig utfordringer dersom man prøver å anvende alle kildene på en og samme problemstilling. Det er derfor viktig å vurdere de kildekritiske utfordringene knyttet til hver enkelt kilde man bruker, og hvordan disse utfordringene påvirker hvilket lys som kastes på problemstillingen.

¹³⁴ Handley, 2003, s. 5

¹³⁵ Handley, 2003, s. 13-14

¹³⁶ Handley, 2003, s. 14

Kapittel 3. Historisk bakgrunn

3.1. Den senromerske administrasjonen og geografisk inndeling

Mikroregioner og geografisk ulikhet

Romerriket bestod av et mangfold av mindre regioner, alle med hver sin unike geografiske karakter. Denne geografiske ulikheten la sosiale, økonomiske og politiske rammer som skilte regionene ytterligere fra hverandre og dannet et lappeteppe av mikroregioner.¹³⁷ Det var store forskjeller mellom regioner som Hispania, med sine massive høysletter og samsvarende økonomiske tilpasning mot transhuman pastoralisme, og Gallia, der store elvesystemer fasiliterte høyere grad av interregional kommunikasjon.¹³⁸ Samtidig hadde en region som Gallia, med få geografiske barrierer relativt til andre vestromerske regioner, fortsatt karakteristiske mikroregioner. Overordnet fantes det et skille mellom nord og sør, der man ved å trekke en linje fra nordre Loire i vest til Basel, skilte Nord-Gallia fra Sør-Gallia.¹³⁹ Samtidig vil det være store regionale forskjeller, og i enkelte tilfeller gir det også mening å skille det nordligste Gallia, som vil si de fire provinsene Germaniae og Belgicae, fra Midt-Gallia, som i hovedsak vil si provinsene Lugdunensis I-IV. Det sørlige Gallia tilhørte den mediterrane økonomien, basert på korn, oliven og vin. Den nordre grensen for olivenproduksjon var Lyon, mens dyrking av vindruer i Nord-Gallia var forbeholdt mindre områder som rundt Moselledalen, midtre Rhinen. Nord for Paris og Reims ble det ikke produsert vin. Store deler av Gallia hadde rikt jordsmonn for dyrking av korn, og i Nord-Gallia var særlig slettelandskapet i vest egnet for korndyrking.¹⁴⁰ Samtidig ble husdyrhold viktigere desto lengre nord man kom, særlig i området mellom Seinen og Rhinen der skogsbasert pastoralisme dominerte.¹⁴¹ Dette skyldtes delvis manglende plogteknologi for å effektivt bearbeide den tyngre og våtere jorden i det nordre Romerriket, og delvis de store områdene med skog som hindret storskala korndyrking.¹⁴² Det fantes også mikroregioner innad i Gallia, på tvers av 'nord-sør'-skillet. Som nevnt var elvesystemene en faktor som integrerte regionen, men utgjorde også en regionalisering der de store elvene utgjorde unike økologiske soner.¹⁴³ Videre skiller områder som Bretagne i vest, Sentralmassivet i Midt-Gallia og de store skogområdene i nordøst seg ut som viktige mikroregioner.¹⁴⁴

¹³⁷ Halsall, 2007, s. 68; Wickham, 2005, kap. 2; Esmonde Cleary, 2013, s. 305-306

¹³⁸ Wickham, 2005, s. 37-47

¹³⁹ Halsall, 2007, s. 81-83

¹⁴⁰ Ferdière, 2020; Wightman, 1985, s. 4

¹⁴¹ Wickham, 2005, s. 43

¹⁴² Se Ferdière, 2020, s. 453 for plogteknologi i Gallia

¹⁴³ Halsall, 2007, s. 81

¹⁴⁴ Wickham, 2005, s. 43; Halsall, 2007, s. 82-83

Figur 1: Kart over Gallia 400 e.Kr., med inndeling i provinser og diokener. Fra «Roman Gaul – AD 400» i Wikipedia, hentet fra: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_Gaul_-_AD_400.png

Det romerske provinsielle embetsverket

Romerrikets omfattende utstrekning og de store geografiske forskjellene mellom regioner og mikroregioner betød at rikets eksistens og evne til å fungere var avhengig av integrerende systemer. En av de integrerende strukturene var det romerske embetsverket. Den administrative inndelingen av Romerriket som eksisterte på 300- og 400-tallet, var et resultat og en videreutvikling av reformene til Diokletian og Konstantin.¹⁴⁵ Det øverste sivile administrative nivået i Romerriket var prefekturet, som innen år 400 bestod av det galliske og italienske prefekturet i vest og det illyriske og østlige prefekturet i øst.¹⁴⁶ Hvert av de fire prefekturane var ledet av en pretorieprefekt, som utgjorde den øverste provinsielle myndigheten, kun underlagt keiseren. Pretorieprefekten var ansvarlig for alle områder av den provinsielle siviladministrasjonen, hvor han hadde siden Konstantins reformer hatt myndighet til å dømme i keiserens sted, samtidig som han var blitt fratatt militær myndighet. De fire prefekturane var videre delt inn i tolv diokener, som var bygd opp av grupper av provinser. To av disse tolv diokenesene var i Gallia, den galliske diokesen i nord, og diokesen av de syv

¹⁴⁵ Halsall, 2007, s. 74-79

¹⁴⁶ Notitia Dignitatum, OR. I, OC. I.; Kelly, 1998, s. 166

provinser i sør.¹⁴⁷ Diokesene var ledet av hver sin *vicarius*, en tittel som henspiller på at han var prefektens stedfortreder. Oppgavene til *vicarii* lå dermed trolig nært pretorieprefektens ansvarsområder, hvor *vicarii* utgjorde et administrativt ledd mellom provinsguvernørene og pretorieprefekten.¹⁴⁸

Provinsguvernørene var den øverste sivile myndigheten i hver enkelt av rikets 114 provinser, hvorav 17 av dem lå i Gallia. Den galliske diokesen var inndelt i 10 provinser; *Germania* og *Belgica* I og II i nord, *Lugdunensis* I-IV i vest og Midt-Gallia, *Maxima Sequanorum* og *Alpes Poeniae* i øst. Diokesen av de syv provinsene bestod av *Aquitania* I og II, *Narbonensis* I og *Novempopulana* i det sørvestlige Gallia, og *Narbonensis* II, *Viennensis* og *Alpes Maritimae* i det sørøstlige Gallia.¹⁴⁹ I Notitia Dignitatum blir disse guvernørene delt inn i tre kategorier, *consulares*, *correctores* og *praesides*, etter deres status i det romerske samfunnet.¹⁵⁰ Det er likevel uvisst hvorvidt de ulike gruppene av guvernører i praksis skilte seg fra hverandre innen år 400. Guvernørenes ansvarsområder inkluderte alle sfærer av provinsadministrasjonen, særlig juridiske og skattemessige oppgaver.¹⁵¹ Ansvaret for militære anliggender var siden Konstantin blitt fjernet fra sivile embeter som pretorieprefekt og provinsguvernør. Den militære myndigheten i provinsene ble gitt embetsmenn kalt *duces* og *comites rei militaris*, hvor *duces* hadde kontroll over rikets hærer i grenseprovinsene og *comites rei militaris* kontrollerte felthærene i spesifikke provinser.¹⁵² Alle de tre høyeste provinsielle embetene, pretorieprefekt, *vicarius* og guvernør, må ha styrt et betydelig administrativt apparat for å utføre de administrative oppgavene. Slike laverestående embetsmenn blir sjeldent nevnt i de skriftlige kildene, noe som gjør det vanskelig å fastslå administrasjonenes størrelse og struktur.¹⁵³ Basert på informasjon fra Notitia Dignitatum for Østromerriket, kan man likevel nærme oss en struktur for de vestlige prefektorene. Det østlige prefektoret var inndelt i to avdelinger; én for administrative og juridiske anliggender, og én for økonomiske anliggender. Den administrative og juridiske avdelingen innebar embeter innen iverksettelse av rettskjennelser, gjennomføring av rettssaker, oppgaver knyttet til dokumenthåndtering og korrespondanse, samt opprettholdelse av det statlige postsystemet.¹⁵⁴

¹⁴⁷ Halsall, 2007, s. 75. I *Laterculus Veronensis* fra starten av 300-tallet, blir diokesen av de syv provinser kalt *Viennensis*. Utenfor Gallia virker navnet *Viennensis* å ha vært i bruk helt til år 400, mens de syv provinser ble brukt innad i Gallia. Se Sloomjes, 2020

¹⁴⁸ Barnwell, 1992, s. 53-64. Pretorieprefektens myndighet til å dømme i keiserens sted var kalt *vice sacra*

¹⁴⁹ Halsall, 2007, s. 75

¹⁵⁰ Jones, 1964, s. 379

¹⁵¹ Barnwell, 1992, s. 66; Jones, 1964, s. 374

¹⁵² Barnwell, 1992, s. 33-34. 38

¹⁵³ Barnwell, 1992, s. 66-67

¹⁵⁴ Kelly, 1998, s. 167

De provinsielle administrasjonene inkluderte også embetsmenn fra sentraladministrasjonen. Eksempelvis virket *agentes in rebus*, statlige kurerer, i provinsene. Disse var, sammen med blant annet embeter knyttet til militære fabrikker og provinsielle spioner, underlagt et høytstående sentraladministrativt embete.¹⁵⁵

Det laveste nivået i det provinsielle embetsverket var *civitates*. Disse bydistriktene var den minste bestanddelen av det romerske embetsverket, og grupperinger av *civitas* utgjorde de romerske provinsene. Hvert *civitas* hadde en hovedstad, som var tilholdsstedet for bydistriktets rådsforsamling, *curia* eller *boulē*.¹⁵⁶ *Civitates* varierte i størrelse, fra store distrikter som *Civitas Tungrorum* i Nord-Gallia til tette nettverk av småbyer, hver med et tilhørende lite *civitas*område, i Nord-Afrika.¹⁵⁷ En av de viktigste aspektene *civitates*-strukturen knytter seg til skattesystemet. Hvert år satte pretorieprefekten skattesatsen som ble formidlet videre til provinsguvernørene. I neste omgang ble skattesatsen kommunisert fra guvernørene til provinsens *civitates*, hvor byrådene var ansvarlig for innhenting av skatt.¹⁵⁸ Nettverket av romerske byer var av de viktigste strukturene som bandt Romerrikets mange heterogene regioner sammen. For det første hadde de romerske byene strukturelle likheter, som gatenett, åpne fora, offentlige bygninger og monumenter. I tillegg til de administrative strukturene, var også byene viktige økonomiske sentre. Vedlikehold av den urbane infrastrukturen og store byggeprosjekter fasiliterte økonomisk aktivitet i distriktet, samtidig som omfattende kommersielle nettverk forbandt byene til hverandre og til rurale produksjonssentre.¹⁵⁹ Videre spilte byene en viktig rolle for den geistlige administrasjonen, og ved kun få unntak ble alle *civitates* bispedømmer.¹⁶⁰ De galliske byene så store forvandlinger utover senantikken. I økende grad forvitret offentlige bygninger og monumenter, og bygningsrestene ble ofte gjenbrukt til private formål eller til de mange bymurene som ble satt opp på 200- og 300-tallet.¹⁶¹ Motstykket til nedgangen i offentlige bygninger og fora var den økende dominansen av kirker og kristne monumenter.¹⁶²

De administrative og urbane strukturene og den geografiske variasjonen innad i Gallia, danner et viktig rammeverk som strukturerte de galliske elitenes handlinger og tilpasninger utover 400-tallet. På samme måte er det nødvendig å kort presentere noen viktige hendelser

¹⁵⁵ Barnwell, 1992, s. 23; Kelly, 1998, s. 165

¹⁵⁶ Ward-Perkins, 1998,

¹⁵⁷ Ward-Perkins, 1998, s. 373

¹⁵⁸ Wickham, 2005, s. 67-68

¹⁵⁹ Wickham, 2005, s. 591-604; Loseby, 2006

¹⁶⁰ Halsall, 2007, s. 100

¹⁶¹ Liebeschuetz, 2001, s. 82-88; Halsall, 2007, s. 88

¹⁶² Loseby, 2006

fra perioden, før vi kan gå igang med å undersøke utviklingen av romerske maktnettverk og elitens tilpasninger.

3.2. Gallia og politisk historie for perioden 350-450

Gallia ble innlemmet i Romerriket som følge av Julius Caesar sine erobringer på 50-tallet f.Kr., og den påfølgende konsolideringsprosessen under keiser Augustus.¹⁶³ Innen midten av 300-tallet hadde Gallia dermed vært en del av Romerriket i over 400 år, og den galliske befolkningen må ha sett på seg selv som like mye romersk som gallisk.

Slutten på det konstantinske dynastiet

De politiske hendelsene rundt inngangen til vår periode er illustrerende for Gallias relasjon til Romerriket de siste par århundrene av romersk styre. I januar 350 ble den romerske generalen Magnus Magnentius utropt til keiser fra byen Autun, og kort tid senere ble den romerske keiseren Konstans drept av Magnentius sine tilhengere. Støttet av alle de vestlige diokeseene, fikk han raskt kontroll over Italia. Konstans bror og medkeiser i øst, Konstantius II, var samme året midt i en krig med perserne. Først mot slutten av 350 kunne han vende vestover for å håndtere den romerske tronrøveren.¹⁶⁴ Denne borgerkrigen skapte en politisk uro som åpnet opp for at flere ikke-romerske grupper kunne utfordre romernes kontroll i grenseprovinssene. Basert på en økning i mengden myntdepoter langs Rhinen, hevder historikere at mindre plyndringstokter herjet i området allerede fra 350/351.¹⁶⁵ I 352 angrep alemannerne Gallia under kongen Chnodomarius, og beseiret Magnentius sin *caesar*, Decentius.¹⁶⁶ Chnodomarius sitt angrep kan ha vært i ledtog med keiser Konstantius II, noe som viser de komplekse relasjonene mellom borgerkriger og invasjoner som også kom til å prege Gallia ved starten av 400-tallet.¹⁶⁷ De mange plyndringstoktene som preget Gallia fra 350 fortsatte også etter Konstantius II's seier over Magnentius i 353, og Zosimus nevner at i 355 plyndret frankere, alemannere og saksere 40 byer langs Rhinen.¹⁶⁸ Samme året som de ikke-romerske gruppene herjet langs Rhinen, ble Julian utnevnt til *caesar*, og gitt oppdraget om å slå tilbake de invaderende krigerbandene.¹⁶⁹ Den vellykkede krigføringen i Gallia, førte

¹⁶³ Woolf, 1998, s. 29

¹⁶⁴ Zos. II.42-44

¹⁶⁵ Drinkwater, 2007, s. 201

¹⁶⁶ Amm. Marc. XVI.12.5. cf Drinkwater, 2007, s. 201

¹⁶⁷ Halsall, 2007, s. 149. Drinkwater (2007, s. 201-202) argumenterer mot samarbeid mellom Konstantius II og Chnodomarius

¹⁶⁸ Zos. III.1

¹⁶⁹ Zos. III.2-4; Amm. Marc. XV.8

til at Julian i 360 utnevnte seg til keiser, med støtte fra den galliske hæren. Konstantius II sin død året etter stoppet utviklingen mot en ny borgerkrig, og Julian ble enkekeiser fra 361 til sin død i et slag mot perserne i 363.¹⁷⁰

Det valentinske dynastiet

I 364 var igjen riket delt mellom to brødre, denne gangen keiser Valentinian som regjerte over det galliske og det italienske prefekturatet, mens hans yngre bror Valens regjerte over det østlige prefekturatet. Valentinian bosatte seg etterhvert i Trier, byen som også hadde vært keiserlig residens for det konstantinske dynastiet.¹⁷¹ Utover Valentinians regjeringstid ble Gallia igjen sentrum for krigføring mot saksere og alemannere, sistnevnte i form av en romerske offensiver over Rhinen i 368 og 370.¹⁷² Kampene mot alemannerne ble avsluttet i 374, da alemannerkongen Macrianus inngikk fredsavtale med romerne.¹⁷³ Året etter døde keiser Valentinian under diplomatiske forhandlinger med kvaderne i Brigetio (Komárom), og ble etterfulgt av sønnene Gratian og Valentinian II, på det tidspunktet henholdsvis 16 og 4 år.¹⁷⁴

Perioden med Gratian som keiser i vest, markerte startpunktet for en storhetstid for galliske aristokrater i romersk høypolitikk. Særlig sentrert rundt Gratians tidligere læremester, Ausonius fra Bordeaux, som i 379 ble utnevnt som konsul, og var en dominerende politisk figur frem til starten av 380-tallet.¹⁷⁵ Som sin forgjenger måtte Gratian håndtere angrep fra alemannerne, denne gangen fra en av gruppene som hadde inngått fredsavtale i etterkant av Konstantius II's kriger på 350-tallet.¹⁷⁶ Angrepet fra alemannerne forsinket Gratian og den vestlige hærens ferd østover, hvor de skulle slå seg sammen med Valens og den østlige hæren i kampen mot goterne. Resultatet ble at Valens istedenfor å vente på forsterkninger fra vest, initierte en offensiv i 378 som endte med gotisk seier, Valens død og betydelige tap for den østlige hæren.¹⁷⁷ I etterkant av Valens død, ble den romerske generalen Teodosius valgt av Gratian til østlig keiser i 379.

¹⁷⁰ Zos. III.9, 11, 29; Amm. Marc. XX.4, XXI.12, 15, XXV.3

¹⁷¹ Wightman, 1970, s. 58-62. Amm. Marc. XXVII.8

¹⁷² Amm. Marc. XXVII.10, XXVIII.5, XXIX.4; Zos. IV.9

¹⁷³ Amm. Marc. XXIX.4, XXX.3. cf. Elton, 2018, s. 126

¹⁷⁴ Amm. Marc. XXX.6, 10; Elton, 2018, s. 130-131

¹⁷⁵ Matthews, 1975,

¹⁷⁶ Amm. Marc. XXXI.10

¹⁷⁷ Halsall, 2007, s. 178-179. Amm. Marc. XXXI.11-13, Zos. IV.21-24

Magnus Maximus og tronrøvere i de siste tiårene av 300-tallet

33 år etter at den vestromerske hæren hadde utnevnt Magnus Magnentius til keiser, ble igjen en romersk general kledd i purpur.¹⁷⁸ Utropelsen av Magnus Maximus som keiser i 383 innledet en ny periode med romerske borgerkriger, og en intern uro som fortsatte flere tiår etter Maximus' død i 388. I årene forut for Maximus' invasjon av Gallia og Gratians påfølgende død, hadde det vestlige hoffet flyttet sørøstover til Milano. Flyttingen av sentraladministrative ressurser, og dermed betydelig keiserlig patronasjekapital, bort fra Gallia må ha vært en viktig årsak bak Maximus' støtte blant galliske aristokrater på 380-tallet. Maximus regjerte, som Gratian, fra Trier, men disse var de siste keiserne som holdt til i byen.¹⁷⁹ Etter Gratians død var nå halvbroren Valentinian II keiser i vest, selv om det i praksis var den østlige keiseren Teodosius som styrte i den tolv år gamle guttens navn.¹⁸⁰ I starten av Maximus sitt styre var det få stridigheter med Teodosius, og det var ikke før i år 387 at Maximus innledet borgerkrigen med å invadere Italia. Året etter ble Maximus beseiret av Teodosius, som stod igjen som keiser av hele Romerriket.¹⁸¹

Avslutningen av borgerkrigen betød ikke slutt på krigføringen, og som en generasjon tidligere, brukte grupper i Barbaricum interne stridigheter i Romerriket til egen fordel. Samtidig som Maximus invaderte Italia i 387, krysset frankerne Rhinen under ledelse av Genobaud, Marcomer og Sunno. Den gjenværende galliske romerske hæren slo tilbake invasjonen, men førte en mislykket offensiv bortenfor Rhinen.¹⁸² Den romerske generalen Arbogastes, som i etterkant av Maximus' nederlag hadde blitt *de facto* regent i Valentinian IIs vestlige styre, fortsatte krigføringen mot frankerne. Også den interne freden i Romerriket var kortvarig, og etter Valentinian IIs død i 392, ble en ny tronpretendent utropt til keiser fra Lyon. Denne gangen var det den vestlige retorikeren og byråkraten Eugenius, støttet av Arbogastes.¹⁸³ Borgerkrigen ble kortvarig, og i 394 ble Eugenius og Arbogastes beseiret av Teodosius i slaget ved elven Frigidus. Året etter døde Teodosius av sykdom, og etterlotte riket til sine to sønner, Honorius som vestlig keiser, og Arcadius som østlig keiser.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Zos. IV.35-37

¹⁷⁹ Halsall, 2007, s. 187; Heather, 2017, s. 28

¹⁸⁰ Elton, 2018, s. 139

¹⁸¹ Zos. IV.42-46; Oros. VII.35. Både Valentinian II og Teodosius sin sønn Arcadius var medkeisere, men underlegne Teodosius

¹⁸² Gregor av Tours, HF II.9

¹⁸³ Eugenius var *magister scrinii* ved det vestlige hoffet, PLRE I, s. 293

¹⁸⁴ Zos. IV.53-59, V.1; Oros. VII.35-36; Soc. V.25, VI.1; Soz. VIII.1

Borgerkriger og invasjon mellom 400 og 425

Begynnelsen av 400-tallet har mange likhetstrekk med hvordan 300-tallet hadde sluttet. På grunn av Arcadius' unge alder ved Teodosius' død, ble den romerske generalen Stilicho *de facto* regent i vest. Spenningsnivået mellom vest og øst var i denne perioden høyt, både på grunn av et militært trykk etter to borgerkriger, samt politiske spenninger knyttet til Stilicho's krav om å være regent for både Honorius og Arcadius.¹⁸⁵ Samtidig herjet en gotisk krigersbande på Balkan. Lederen Alarik hadde i den nylig avsluttede borgerkrigen tjent som kommandant for en gotisk enhet i Teodosius' hær, men fungerte etter hvert mer som en uavhengig krigsherre.¹⁸⁶ Alariks gotere havnet i sentrum for en maktkamp mellom det vestlige og østlige Romerriket om kontrollen over diokesen Illyricum. Denne maktkampen kunne Alarik utnytte, noe man kan se ved at han i perioder opptrådte som østromersk general, andre ganger i ledtog med Stilicho og Vestromerriket.¹⁸⁷ Samarbeidet mellom Stilicho og Alarik kom i kjølvannet av Alariks første invasjon av Italia i 401, der slagene ved Pollentia og Verona i 402 endte uten en klar seier til noen av partene.¹⁸⁸ Fire år senere ble Italia igjen sentrum for en gotisk invasjon, denne gangen ledet av Radagaisus, som krysset Donau i 405.¹⁸⁹ I motsetning til krigene mot Alariks gotere, ble romernes seier over Radagaisus total.¹⁹⁰

Krigføringen i Italia de første årene av 400-tallet hadde derimot store konsekvenser for romernes forsvar av Gallia. I 401/402 hadde Stilicho overført tropper fra Rhinen til Italia, og trolig leid inn frankere til å bemanne deler av Rhingrensen.¹⁹¹ Stilicho hadde i etterkant av Teodosius' død beseiret de alemanniske og frankiske kongene som hadde herjet i Nord-Gallia siden 387, deriblant den samme kongen Marcomer som tidlig på 390-tallet hadde kjempet mot Arbogastes.¹⁹² Bruk av frankiske grupper i forsvaret av Gallia var trolig et resultat av fredsforhandlinger i etterkant av denne seieren. Videre må Stilicho ha krevd store styrker i kampene mot Radagaisus mellom 405 og 406, noe som må ha svekket den militære tilstedeværelsen i Gallia.¹⁹³ Konsekvensen for Gallia ble tydelig idet grupper av vandaler,

¹⁸⁵ Olymiodorus, Frag. 1.2; Zos. V.1, 4-5; Oros. VII.37. cf Elton, 2018, s. 151-152

¹⁸⁶ Zos. V.5; Soc. VII.10. cf Halsall, 2007, s. 189-195

¹⁸⁷ Halsall, 2007, s. 194-195, 200

¹⁸⁸ Claudian, De Bello Gothico, linje 267-287; Oros. VII.37. For avtalen mellom Stilicho og Alarik, se Zos. V.26. cf Halsall, 2007, s. 201-202

¹⁸⁹ Oros. VII.37; Chron. Gall. 452. 50. cf Halsall, 2007, s. 206-207.

¹⁹⁰ Zos. V.26; Oros. VII.37; Olymiodorus, Frag. 9

¹⁹¹ Claudian, De Bello, Gothico, linje 419-429. Frankisk forsvar av Rhinen nevnes i Oros. VII.40.3 og Gregor av Tours, HF, II.9. cf Roymans, 2017, s. 68

¹⁹² Claudian, De Consulatu Stilichonis, I.241-245. cf Drinkwater, 2007, s. 318

¹⁹³ Zos. V.26.4 nevner en romersk styrke på 30 *numeri*.

suevere og alanere krysset Rhinen i desember 405, og herjet i store områder av Gallia.¹⁹⁴ Invasjonene i 405/406 innledet en periode på mer enn 10 år med krigføring i Gallia. Som et resultat av invasjonene, ble det for tredje gang på drøye 20 år utropt en tronpretendent i det vestlige Romerriket. Den romerske generalen Konstantin ble i år 406 utropt til keiser med støtte hos den romerske hæren i Britannia. Konstantin III slo deretter tilbake de invaderende gruppene i Gallia, og rekrutterte trolig samtidig deler av de ikke-romerske gruppene som støtte i sin egen kamp om den romerske tronen.¹⁹⁵ Tre år senere, i 409, hører vi igjen om grupper av vandaler, suevere og alanere som herjer i Sør-Gallia, før de samme året invaderer Spania. Dette kan ha vært krigerbander som plyndret kontinuerlig mellom 406 og 409, eller de kan ha vært i ledtog med Konstantin III i etterkant av hans kriger i Gallia, for deretter å ha brutt ut et par år senere.¹⁹⁶

Borgerkrigen mellom Honorius og Konstantin III endte i 411, da Honorius sin hær, ledet av generalene Konstantius og Wulfila, beseiret Konstantin III rundt Arles.¹⁹⁷ I mellomtiden hadde Alarik, i kjølvannet av drapet på Stilicho i 408, forsterket hæren med flere av de ikke-romerske enhetene i Stilichos hær, og invadert Italia for andre gang.¹⁹⁸ Alariks gotere beleiret Roma ved to anledninger, før de i 410 plyndret byen.¹⁹⁹ Samme år døde Alarik, og ble etterfulgt av goteren Athaulf.²⁰⁰ Slutten på borgerkrigen mellom Honorius og Konstantin III gjorde ikke slutt på stridighetene i Gallia. Allerede før Konstantins nederlag ved Arles i 411, hadde den galliske aristokraten Jovinus utropt seg til keiser fra Nord-Gallia, støttet av blant annet burgunderen Guntiarus og alaneren Goar.²⁰¹ Også Athaulfs gotere støttet etter hvert Jovinus, og forlot krigføringen i Italia til fordel for Gallia i 412. Alliansen mellom Jovinus og Athaulf var derimot kortvarig, og uenigheter mellom dem førte til at goterne gikk over til keisermaktens side. Goternes ledtog med keisermakten markerte slutten på borgerkrigen, og Athaulf seiret over Jovinus i 413.²⁰²

Samarbeidet mellom Athaulf og Honorius skulle ikke vare lenge, da keisermaktens misligholdelse av løftet om kornforsyninger førte til at goterne brøt alliansen. I 414 gikk goterne over til samme taktikk som i Italia, og plyndret flere byer i Sør-Gallia.²⁰³ Samme år

¹⁹⁴ Zos. VI.3; Oros, VII.38, Hieronymus, Epist., CXXIII. Tradisjonelt er invasjonen satt til desember 406. Se Kulikowski, 2000, s. 328-329 og Halsall, 2007, s. 211, for overbevisende argument for 405 som riktig dato.

¹⁹⁵ Zos. VI.3; Olympiodorus, Frag. 13; Oros. VII.40

¹⁹⁶ Hydatius, Chron. 42; Olympiodorus, Frag. 13.2. cf. Halsall, 2007, s. 215, 220-221

¹⁹⁷ Olympiodorus, Frag. 17; Oros. VII.42; Gregor av Tours, HF, II.9. cf. Halsall, 2007, s. 222-223

¹⁹⁸ Zos. V.35.6, V.36-37; Olympiodorus, Frag. 7.6

¹⁹⁹ Zos. V.39, 49-51; Olympiodorus, Frag. 11; Oros. VII.39-40

²⁰⁰ Olympiodorus, Frag. 11.4

²⁰¹ Olympiodorus, Frag. 18; Oros. VII.42; Chron. Gall. 452, 67

²⁰² Olympiodorus, Frag. 18, 20; Chron. Gall. 452, 69. cf. Halsall, 2007, s. 223

²⁰³ Olympiodorus, Frag. 23; Paulinus Pellaeus, Eucharisticos, linje 271-405

utropte Athaulf den romerske aristokraten Attalus til keiser, seks år etter at Alarik hadde utropt samme mann til keiser i forbindelse med angrepene på Roma.²⁰⁴ Attalus' andre periode som tronpretendent var like kortvarig som hans første, og i 415 flyktet Athaulfs gotere til Spania etter at deres maktsentrum Narbonne hadde blitt beleiret av Konstantius.²⁰⁵ Kort tid senere ble Athaulf drept i forbindelse med interne konflikter, og etterhvert etterfulgt av Wallia. Goterne under Wallias ledelse skiftet strategi overfor keisermakten, og inngikk en avtale der goterne fikk landområder i det sørvestlige Gallia mot militær støtte i krigføringen mot vandalene og sueverne som kontrollerte store deler av Spania.²⁰⁶ Bosettingen av visigoterne i Aquitania i 418/419 markerte slutten på den omfattende krigføringen i Gallia som hadde startet med invasjonen i 405. Samtidig kom den langvarige vekslingen mellom borgerkriger og invasjoner til å gi betydelige etterdønninger for det vestlige Romerriket.

Honorius' død og Valentinian III's regjeringstid

Fem år etter bosettingen av visigoterne i Aquitania, i 423, døde den vestromerske keiseren Honorius. To år tidligere hadde han utnevnt generalen Konstantius til medkeiser, men han døde av sykdom samme år. Den eneste arvingen til den vestlige keisertronen var dermed fire år gamle Valentinian, sønn av Konstantius og Honorius' søster, Galla Placidia.²⁰⁷ Straks etter Honorius' død, utropte den vestromerske embetsmannen Johannes seg som keiser, med støtte hos flere høytstående romerske generaler.²⁰⁸ Johannes møtte motstand hos den østromerske keiseren Teodosius II, som i 425 sendte hæren under ledelse av generalene Ardabur, Candidianus og Aspar. Johannes på sin side, var støttet av generalen Aëtius og hans hær, dominert av huniske allierte. De østromerske generalene kom seirende ut av slaget, og etter Johannes' død ble Valentinian III utropt til vestromersk keiser.²⁰⁹

De første årene etter 426 var det den romerske generalen Felix, sammen med medkeiserinnen Galla Placidia, som dominerte det vestromerske hoffet i Ravenna.²¹⁰ Felix mistet sin posisjon i etterkant av en konflikt mellom keisermakten og generalen Bonifatius i Nord-Afrika. I 427 beseiret Bonifatius en hær sendt til Nord-Afrika av Felix, trolig med hjelp

²⁰⁴ Oros. VII.42-43; Prosper, Chron, AP 387 (= 414);

²⁰⁵ Oros. VII.43

²⁰⁶ Olympiodorus, Frag. 26, 30; Oros. VII.43; Prosper, Chron., AP 392 (= 419); Chron. Gall. 452, 73.

²⁰⁷ Olympiodorus, Frag. 33, 39

²⁰⁸ Olympiodorus, Frag. 33,39; Prosper, Chron. 92. Både Castinus, utnevnt av Johannes til konsul i 424, og Aëtius støttet Johannes, Halsall, 2007, s. 236

²⁰⁹ Olympiodorus, Frag. 43; Prosper, Chron. 100; Chron. Gall 452, 101; Hydatius, Chron. a. 425

²¹⁰ Galla Placidia fikk tittelen *Augusta*, Olympiodorus, Frag. 43. Felix hadde titlene *magister militum* og *patricius*, Prosper, Chron. AP 399 (= 426), AP 402 (= 429)

av vandalere som hadde krysset Gibraltarstredet i 427. To år senere var konflikten løst da generalen Sigisvult hadde fremforhandlet fred med Bonifatius.²¹¹ Samme år fulgte flere vandaler ruten over stredet, under ledelse av kong Geiserik. Geiseriks vandaler skulle ti år senere styrte det romerske styret i Nord-Afrika, og etablere seg som et nordafrikansk kongedømme.²¹²

I 430, tre år etter hans mislykkede håndtering av situasjonen i Nord-Afrika, ble Felix myrdet i en sammensvergelse ledet av Aëtius, som deretter ble den dominerende aktøren i Vestromerriket frem til sin død i 454.²¹³ Aëtius hadde vært på den tapende side i 425, men ble samme år benådet av den seirende keisermakten.²¹⁴ Perioden med Aëtius som *de facto* regent var preget av hyppig krigføring i forsøket på å gjenetablere kontrollen over territorier som i første del av 400-tallet hadde blitt stadig mer selvstendig. Rundt 428 hadde Aëtius tatt tilbake områder som frankere hadde erobret i Nord-Gallia, og i 434 beseiret Aëtius den nordafrikanske hæren til Bonifatius, som to år tidligere hadde invadert Italia.²¹⁵ Fra og med andre halvdel av 430-tallet var igjen Gallia sentrum for Aëtius' krigføring, med kriger mot burgunderne i 435-436, *Bagaudae* mellom 435 og 439, og visigoterne i samme periode.²¹⁶ Omfattende krigføring fortsatte å prege Vestromerriket på 440-tallet, med angrep fra Geiseriks vandaler på Italia i 440 og huniske angrep over Donau.²¹⁷ Valentinian III sluttet fred med Geiserik i 442, men hunerne kom til å fortsette sine angrep utover tiåret.²¹⁸ Med støtte fra frankiske grupper, invaderte hunerne Gallia i 451, under ledelse av Attila. Aëtius og den vestromerske keisermakten slo tilbake invasjonen med seieren i slaget ved de Katalauniske marker, et slag der keisermakten mobiliserte flere ikke-romerske grupper som *foederati*.²¹⁹ Etter nederlaget i Gallia, invaderte Attila Italia året etter. Til tross for en vellykket start på felttoget, avsluttet Attila angrepet senere på året, trolig som en respons på østromerske angrep nord for Donau og omfattende sykdom blant hæren.²²⁰ Tilbake til sitt maktsenter nord for

²¹¹ Prosper, Chron. AP 400 (= 427). For vandaler i Bonifatius' tjeneste: Prosper, Chron. AP 400 (= 427); Prokopius, *De Bellis*, III.3.22-27. Prosper nevner at vandaler ble leid inn av de rivaliserende sidene, dvs blant annet Bonifatius. cf. Mathisen, 1999, s. 177, n. 16. Jeg følger Mathisens tolkning med at grupper av vandaler trolig vandret til Nord-Afrika i forkant av den store migrasjonen av 429.

²¹² Hydatius, Chron. 90, 115, 118; Chron. Gall. 452, 129; Prosper, Chron. AP 412 (= 439)

²¹³ Prosper, Chron. AP 403 (= 430); Priscus, Frag. 30.1

²¹⁴ Prosper, Chron. AP 398 (= 425)

²¹⁵ Prosper, AP 401 (= 428), AP 405 (= 432); Chron. Gall. 452, 109-112; Hydatius, Chron. 99; Priscus, Frag. 30

²¹⁶ Chron. Gall. 452, 117-119, 123; Prosper, Chron. AP 408 (= 435), AP 411-412 (= 438-439); Hydatius, Chron. 107, 110, 112, 116

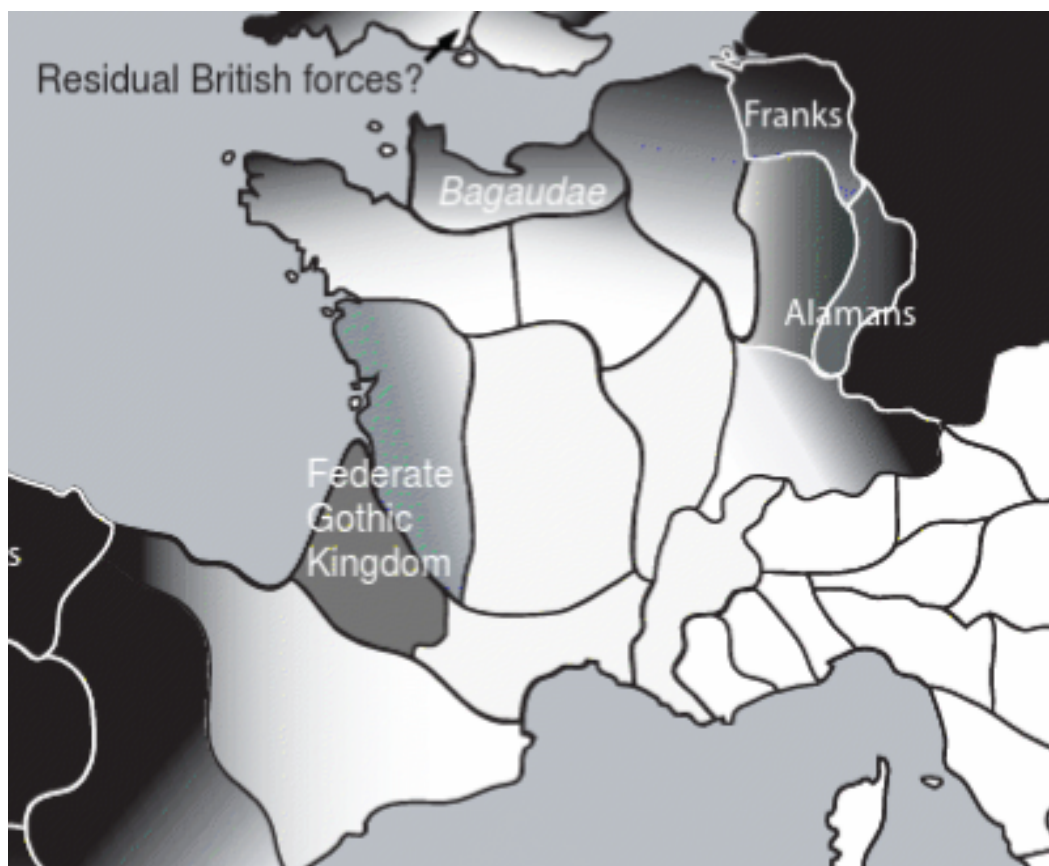
²¹⁷ Prosper, AP 413-415 (= 440-442),

²¹⁸ Prokopius, *De Bellis*, III.3.13-15; Prosper, Chron. AP 415 (= 442). cf. Halsall, 2007, s. 247

²¹⁹ Chron. Gall. 452, 139; Hydatius, Chron. 150; Prosper, Chron. AP 434 (= 451); Gregor av Tours, HF II.6-7. cf. Halsall, 2007, s. 252, Liebeschuetz, 1993,

²²⁰ Chron. Gall. 452, 141; Hydatius, Chron. 154; Priscus, Frag. 22. cf. Halsall, 2007, s. 253-254

Donau, døde Attila i 453, og den påfølgende etterfølgerstriden resulterte i sammenbruddet av Attilas huniske rike.²²¹ To år senere markerte også slutten på det teodosiske dynastiet i vest, da Valentinian III ble myrdet på Marsmarken i Roma. Angivelig som hevn for Valentinians innblanding i drapet på Aëtius i 454.²²²

Figur 2: Maktsentre i Gallia rundt år 439 e.Kr., fargenyansene markerer grad av romersk kontroll over området. Hvite felter markerer romersk kontroll, mens svarte felter markerer fraværende statlig kontroll. (Halsall, 2007)

3.3. Ikke-romerske maktsentre i Gallia

I løpet av 400-tallet vokste det frem flere ikke-romerske maktsentre i Gallia. Fra deres tidligere geografiske forankring nord og øst for Rhinen og Donau hadde flere av disse tallrike og heterogene gruppene hatt langvarige økonomiske, militære og politiske relasjoner med Romerriket, de fleste allerede fra 200-tallet.²²³ Kontakten med Romerriket hadde ført til omfattende økonomiske og politiske endringer blant grupperingene i Barbaricum, og noen

²²¹ Halsall, 2007, s. 254

²²² Hydatius, Chron. 162; Prosper, Chron. AP 428 (= 455); Priscus, Frag. 30;

²²³ Halsall, 2007, s. 118-136; Kulikowski, 2012; Heather, 2010, kap. 2

historikere har argumentert for at konføderasjoner som alemannerne dels var skapt av romerne selv.²²⁴ Felles for alle gruppene som i løpet av 400-tallet utvikler seg til mer enhetlige maktsentre, er deres komplekse rolle i romerske politiske og militære nettverk. Grupper av frankere, alemannere, burgundere og gotere samarbeidet alle i perioder med den romerske stat, ofte mot hverandre eller rivaliserende grupperinger innad i konføderasjonene.²²⁵

Frankerne

Et av de fremste maktsentrene i og rundt Gallia på 400-tallet tilhørte frankerne. Ved starten av 400-tallet fantes det ingen store, konsoliderte frankiske kongedømmer, men en mengde mindre kongedømmer spredt langs Rhinen fra elvens munning og til byen Worms langs midtre Rhinen. Frankerne er først nevnt fra andre halvdel av 200-tallet, i forbindelse med krigerbander som krysset Rhinen, men utviklet utover 300-tallet en kompleks relasjon til Romerriket.²²⁶ Det at frankerne ikke utgjorde et enhetlig kongedømme, åpnet opp for stor variasjon i romer-franker relasjoner, der grupper av frankiske krigere samarbeidet med romerne i kampen mot andre frankiske grupper. Gjennom å ta del i romerske militære nettverk kunne frankere oppnå høytstående romerske embeter, som med generalen Merobaudes, *magister peditum* fra 375 til 388 og konsul i 377 og 388, og Arbogastes, *comes rei militaris* under Gratian i 380 før han ble *magister militum* under Valentinian II i 388.²²⁷ Selv om frankere spilte en aktiv rolle i romersk politikk på 300-tallet, både i ledtog med og som motstander av Romerriket, er det først på 400-tallet man ser konturene av frankiske maktsentre i Nord-Gallia. Fra sin posisjon langs nedre og midtre Rhinen fikk frankiske småkongedømmer i økende grad autoritet lengre sørover utover århundret. Fra midten av 300-tallet hadde grupper kalt saliske frankere blitt bosatt rundt området Toxandria i provinsen Belgica Secunda. Innen andre halvdel av 400-tallet, var det vokst frem minst tre småkongedømmer i Nord-Gallia med tilhørighet til de saliske frankerne.²²⁸ Et annet frankisk småkongedømme som blir nevnt hos Gregor av Tours holdt til rundt Köln, og kan ha vokst frem fra grupper av frankiske *foederati* i romersk tjeneste fra starten av 400-tallet.²²⁹ Klodvigs

²²⁴ Heather, 2010, s. 117-120; For alemannerne, se Nuber, 1993, 1998; Halsall, 2007, s. 128

²²⁵ James, 1988, s. 38-44; Halsall, 2007, s. 149-151, 211; Drinkwater, 2007, kap. 5

²²⁶ Halsall, 2007, s. 118; James, 1988, s. 35-37

²²⁷ PLRE I, s. 95, 840; James, 1988, s. 41-43

²²⁸ Gregor av Tours, HF 2.40-42; Halsall, 2007, s. 306

²²⁹ James, 1988, s. 57; Gregor av Tours, HF 2.40; Halsall, 2007, s. 139

merovingiske kongedømme, med sitt sentrum rundt Paris, stod igjen som det eneste frankiske kongedømmet etter konsolideringskrigene på starten av 500-tallet.²³⁰

Alemannerne og burgunderne

En annen ikke-romersk konføderasjon som innen 400-tallet hadde hatt langvarige relasjoner til Romerriket var alemannerne. I likhet med frankerne ble alemannernes først nevnt i forbindelse med invaderende krigerbander, og spilte etterhvert en viktig militær rolle i romersk politikk.²³¹ I løpet av 300-tallet ble alemannerne etablert i området mellom øvre Rhinen og Donau, men opptrådte ikke som en enhetlig gruppe før på 400-tallet.²³² Det er først i andre halvdel av 400-tallet at alemannerne styrkes som et maktsenter i Gallia, noe som kan sees ved at de ekspanderte inn i Champagne-regionen mot nordvest under kong Gibuld en gang på midtre tredjedel av 400-tallet. Mot slutten av 400-tallet ble alemannerne beseiret av Klodvig og frankerne, men fortsatte å eksistere innenfor det frankiske kongedømmet.²³³ Nordøst for alemannerne lå området til burgunderne, en av de lengstlevende grupperingene i Barbaricum, og nevnt av Plinius den eldre allerede i det første århundre. I løpet 300-tallet økte burgunderne sin autoritetssfære vestover mot midtre Rhinen, og burgundiske krigerbander er kjent for å ha krysset Rhinen i etterkant av invasjonene i 405/406.²³⁴ Som nevnt ovenfor, var en av støttespillerne til tronrøveren Jovinus i 411 den burgundiske kongen Guntiarus. I etterkant av romernes seier mot Jovinus i 413 ble burgunderne bosatt i nærheten av Mainz ved midtre Rhinen, som frem til Aëtius seier over burgunderne i 436 utgjorde et burgundisk maktsenter i Gallia. Etter det burgundiske kongedømmets fall i 436, ble gjenlevende burgundiske grupper bosatt i regionen Sapaudia, nord for Genfersjøen.²³⁵ Herfra fortsatte burgunderne sin rolle som en viktig militær aktør i Gallia og under kongene Gundioc og Kilperic I andre halvdel av 400-tallet vokste det frem et nytt burgundisk maktsenter, denne gangen sentrert rundt Rhôndalen.²³⁶ Burgunderne var sentrale aktører i romersk politikk i andre halvdel av århundret, der kongene Gundioc og Gundobad begge ble utnevnt som *magister militum* i henholdsvis 463 og 472.²³⁷ Etter Gundiocs død i 473/74 ble kongedømmet

²³⁰ Halsall, 2007, s. 307

²³¹ Drinkwater, 2007, s. 7; Halsall, 2007, s. 149, 151, 161

²³² Drinkwater, 2007, s. 7-8, 80; Halsall, 2007, s. 118;

²³³ Halsall, 2007, s. 400-401

²³⁴ Drinkwater, 2007, s. 108, 114; Halsall, 2007, s. 120, 230; Plinius den eldre, Nat. Hist. 4.99

²³⁵ Chron. Gall 452, 128. cf. Halsall, 2007, s. 244, 248; Drinkwater, 2007, s. 108

²³⁶ Collins, 2001, s. 115; Halsall, 2007, s. 260-262; Drinkwater, 2007, s. 355

²³⁷ Collins, 2001, s. 115; Halsall, 2007, s. 268,

delt mellom hans fire sønner, og interne stridigheter preget kongedømmet frem til falt for frankerne i 534.²³⁸

Visigoterne

Det fjerde av de fremste ikke-romerske maktsentrene i Gallia på 400-tallet, var også kongedømmet som nyligst hadde fått påvirkning på regionen. Bosettingen av visigoterne i det sørvestlige Gallia i 418/19, markerte slutten på en flere tiårs lang ferd som startet i Balkan i 395 under generalen Alarik.²³⁹ Opphavet til visigoterne har vært et stort diskusjonstema over lang tid. Noen historikere holder frem visigoterne som etterfølgere av tervingerne og greuthungerne som i 376 krysset Donau og senere ble bosatt innenfor Romerriket.²⁴⁰ Andre historikere hevder at visigoterne først og fremst var en militær gruppering, som i løpet av over 20 års krigføring var blitt til en enhetlig stat.²⁴¹ Fra sitt sete i Toulouse, ble det visigotiske kongedømmet utover 400-tallet i økende grad en selvstendig militær og politisk makt som utfordret den romerske stat. Visigoterne angrep de viktige romerske byene Narbonne og Arles flere ganger mellom 425 og 436, men ble hver gang slått tilbake av Romerriket.²⁴² I 439 ble det signert en fredsavtale mellom de to, og et drøyt tiår senere står visigoterne i ledtog med romerne både mot Attila i 451 og mot et opprør i Spania i 452.²⁴³ I etterfølgerstriden i kjølvannet av keiser Valentinian III's død i 455 ble visigoterne en viktig militær støttespiller i kampen om keisermakten, og støttet blant annet den senere keiseren Avitus. I ledtog med Avitus og Romerriket, beseiret visigoterne suevernes kongedømme i 456/457.²⁴⁴ I etterkant utnyttet visigoterne det politiske vakuemet i Spania til å øke sin kontroll over halvøya. Fra og med 460-tallet ekspanderte også visigoterne østover, og innlemmet byen Narbonne i kongedømmet i 462 før de under kong Eurik fikk kontroll over Auvergne og Provence i 475.²⁴⁵ Etter storhetstiden som maktsenter i Gallia mot slutten av 400-tallet, tapte visigoterne sitt galliske territorium til frankerne i 507.²⁴⁶

Denne oversikten over Romerrikets politiske historie mellom 350 og 450 og fremveksten av ikke-romerske maktsentre i Gallia på 300- og 400-tallet danner et viktig

²³⁸ Halsall, 2007, s. 300-303; Collins, 2001, s. 115-116

²³⁹ Halsall, 2007, s. 194

²⁴⁰ Jones, 1964, s. 183-184; Heather, 1991, s. 193-194.

²⁴¹ Liebeschuetz, 1992; Halsall, 2007, s. 189-194

²⁴² Hydatius, *Chron.* 92, 107, 116 (= a. 430, a. 436-439) Trans: Callander Murray, 2000; Prosper, *Chron.* a. 425, a. 436, Trans: Callander Murray, 2000. cf Heather, 1992; Halsall, 2007, s. 244

²⁴³ Hydatius, *Chron.* 150, 158. cf Halsall, 2007, s. 253-255

²⁴⁴ Hydatius, *Chron.* 173 (= a. 456/456)

²⁴⁵ Collins, 2001, s. 113-114; Heather, 1992

²⁴⁶ Halsall, 2007, s. 288

bakteppe for å forstå utviklingen av økonomiske, militære og politiske nettverk i Nord-Gallia. Disse nettverkene utviklet seg i en geografisk og institusjonell ramme, som la føringer for hvilke muligheter som lå åpne for de menneskelige relasjonene i Gallia i vår periode. Videre utviklet ikke de økonomiske, militære og politiske nettverkene seg utelukkende over langvarige og langsomme strukturelle trender, uavhengig av kortsiktige politiske prosesser. Tvert imot kunne kortvarige politiske og militære kriser eller enkeltaktørers personlige ambisjoner direkte påvirke utviklingen av de romerske maktnettverkene. Før vi kan begynne analysen av romerske maktnettverk og den galliske elitens rolle som påskynder av endringsprosessene utover 400-tallet, må vi etablere hvem den romerske eliten i Nord-Gallia var på 300-tallet.

Kapittel 4: Hvem var den romerske eliten i Gallia?

Gallia blir ofte fremstilt som en provins preget av store regionale forskjeller, med et grunnleggende skille mellom det sørlige Gallia som ser mot Middelhavet og det nordlige Gallia som viser flere likhetstrekk med England og Nord-Tyskland.²⁴⁷ På tross av disse betonte forskjellene, har analyser av den galliske eliten ofte vært av en ensartet karakter, typisk med basis i de skriftlige kildene.²⁴⁸ Analysene har oftest tatt utgangspunkt i tradisjonell romersk elitekultur, geografisk forankret i Sør-Gallia, noe som har ført til overdrevet kontrast mellom den senromerske og den postromerske elitekulturen. I dette kapittelet vil jeg undersøke den romerske eliten i Nord-Gallia på 300-tallet. Formålet er å identifisere hvordan eliten bodde, deres økonomiske ressursgrunnlag og hvilke forbindelser de hadde til statlige strukturer.

4.1. Elitens bosetninger

En urban elite

Som vi så i kapittel 3, bestod Romerriket av et sett mindre regioner som hver for seg hadde sine unike geografiske, økonomiske og sosiale karakteristikk. Blant faktorene som bandt dette enorme riket sammen var nettverket av byer, som alle hadde funksjonelle og visuelle elementer til felles. Et av de viktigste aspektene ved de romerske byene var deres relasjon til rikets administrative struktur, særlig som sentrale noder i et skattesystem som strakk seg over hele Romerriket.²⁴⁹ Som administrativt og økonomisk sentrum i sitt *civitas*, var tilknytning til byen essensielt for å være en del av den romerske eliten. Byeliten tok del i administrative, økonomiske og juridiske funksjoner, som stammet fra byens tilknytning til Romerrikets statlige strukturer.²⁵⁰ Utover 300-tallet ble den lokale elitens avhengighet av roller i byadministrasjonen svekket. Dels som følge av økt statlig inngripen i skatteinnsamling, noe som tidligere hadde vært et viktig økonomisk insentiv for byeliten, dels som følge av fremveksten av alternative kanaler for å oppnå lokal makt.²⁵¹ Samtidig var tilstedeværelse i byene fortsatt viktig for å være del av den galliske eliten, noe man kan se ved elitebopeler i

²⁴⁷ Wickham, 2005, s. 45; Halsall, 2007, s. 346

²⁴⁸ Mathiesen, 1993; Matthews, 1975, se derimot Whittaker (1994) som argumenter for et alternativt syn på en militarisert elite i nord-Gallia allerede fra 300-tallet

²⁴⁹ Loseby, 2006; Wickham, 2005, s. 68

²⁵⁰ Liebeschuetz, 2001, s. 2-3; Wickham, 2005, s. 594-597

²⁵¹ Ward-Perkins, 1998; Halsall, 2007, s. 76-77; Wickham, 2005, s. 68-69, 596-597

den nordgalliske byen Tongeren gjennom hele 300-tallet.²⁵² Byen ga ambisiøse romere muligheten til å inngå i den statlige administrasjonsstrukturen og dermed ta del i den sosiale, økonomiske og politiske makten som strømmet ut fra keisermakten. Samtidig som det å være del av rikets lokale og provinsielle administrative struktur ga dem en unik posisjon overfor lokalsamfunnet.²⁵³

I løpet av 300-tallet skjer det også en annen utvikling som påvirket relasjonen mellom by og elite. Flere historikere har argumentert for at dette århundret så en militarisering av den nordgalliske befolkningen og deres bosetningsformer.²⁵⁴ En rekke byer, særlig nord for Somme, som hadde vært urbane sentre i tidlig keisertid, ble nå rene militære baser. Samtidig fikk flere og flere byer forsvarsmurer som betydelig innskrenket byarealet.²⁵⁵ For noen byer er det stilt spørsmål ved hvorvidt de hadde fasiliteter eller plass nok til å huse den lokale rådseliten, noe som vitner om byrådets svekkede posisjon.²⁵⁶ Wickham hevder at denne militariseringen av den galliske eliten medførte en svakere tilknytning til byene, og kan sees i sammenheng med senere frankiske aristokrater preferanse for å bosette seg på landsbygda.²⁵⁷ En konsekvens av tidlig militarisering av Nord-Gallia og dens elite er dermed nye bosetningsmønstre innen år 400, markant forskjellig fra den galliske eliten i sør og mindre avhengig av byer.

²⁵² Vanderhoeven, 2017

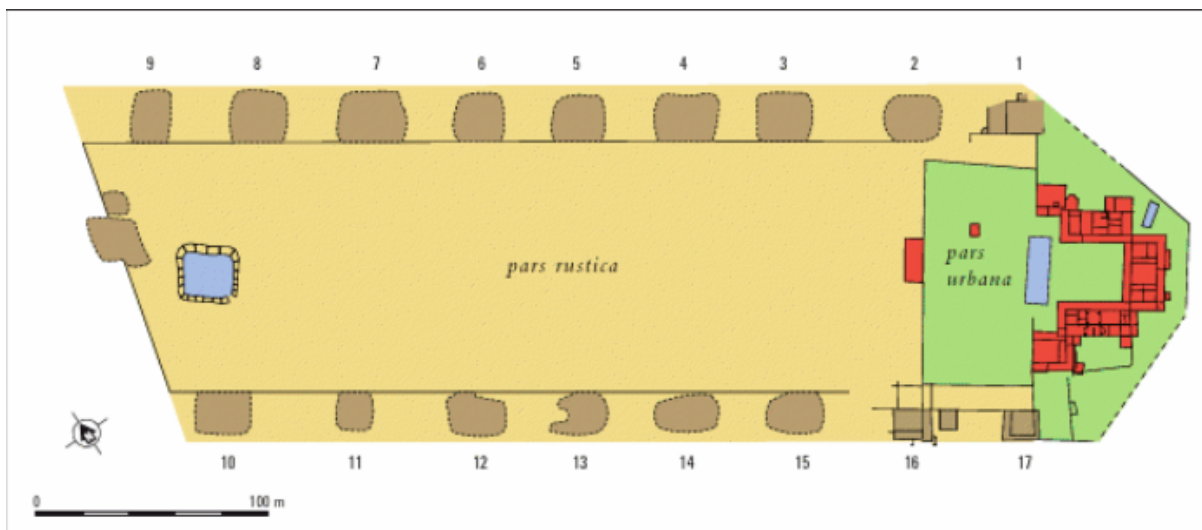
²⁵³ Wickham, 2005, s. 595

²⁵⁴ Whittaker, 1994, s. 214-222, 262-271; Wickham, 2005, s. 179; Esmonde Cleary, 2013, s. 60-96

²⁵⁵ Esmonde Cleary, 2013, s. 72, eksempelvis Amiens og Reims

²⁵⁶ Wightman, 1985, s. 205

²⁵⁷ Wickham, 2005, s. 595

Figur 3: Villa Rustica ved Borg. Pars urbana markerer bostedsområdet, mens pars rustica markerer arbeidsareal. Alle de 17 strukturene i brunt var arbeidshus. (Birkenhagen, 2011)

Rurale bosetningsmønstre og *villa rustica*

Det var ikke bare militariseringen av elitekulturen som trakk galliske aristokrater bort fra byene. En rural livsstil hadde lenge vært assosiert med romersk elitekultur. Perioder med aktive provinsielle eller sentrale embeter, *neotium*, ble avvekslet med ofte enda lengre perioder med fritid, *otium*.²⁵⁸ Brevvekslingene til aristokrater som Symmachus og Ausonius tyder på at den romerske eliten tilbrakte mye tid på landlige villaer, kalt *villa rustica*. Innen 300-tallet hadde den romerske villaen lenge vært essensiell for det økonomiske livet i Nord-Gallia.²⁵⁹ Disse villaene var ikke isolerte storgårder, men inngikk i større sosiale og økonomiske nettverk.²⁶⁰ Villaområdet hadde en rektangulær utforming med et tydelig hovedhus, opp mot 30 rom for de største villaene. Hovedhuset var helt eller delvis bygget i stein og hadde tegltekktak. Videre var villaen preget av monumentale strukturer som kolonnader og utsmykkede borggårder, og ofte luksuriøse elementer som bad, hypokaust og mosaikk. Det fantes også mer funksjonelle strukturer som tilhørende produksjons- og lagerbygninger. På de større villaene var det flere mindre bygninger for arbeidsfolk og andre folk med forbindelse til villadriften.²⁶¹ Figur 3 viser strukturen til en villa fra Borg i nærheten av dagens Perl i Tyskland. Villaen hadde de flere av de typiske fasilitetene, som rektangulær utforming, hovedhus med mosaikk og badeanlegg, og en utsmykket borggård. Videre er 17 arbeidshus markert, der en mur markerte skillet mellom arbeidsområdet (*pars rustica*) fra

²⁵⁸ Matthews, 1975, s. 9-12

²⁵⁹ Roymans & Derks, 2011

²⁶⁰ Percival, 1976, s. 119

²⁶¹ Dodd, 2019, s. 33; Roymans & Derks, 2011, s. 2

bostedsområdet (pars urbana). Villaen ble bygget i tidlig keisertid, og forlatt på starten av 400-tallet.²⁶² Et viktig økonomisk fundament for villaene var korndyrking, noe man kan se ved at områder med fruktbart jordsmonn som løss har høy konsentrasjon av romerske villaer. Videre var vindyrking viktig for villaene i spesifikke regioner, som Moselledalen. Foruten jordbruk var også husdyrhold en viktig del av villaøkonomien, og flere arkeologer har argumentert for viktigheten av sauehold og tilhørende tekstilproduksjon.²⁶³

Det tradisjonelle synet på utviklingen av antallet rurale bosetninger på 300-tallet er preget av drastisk nedgang.²⁶⁴ Den landlege villaen som dominerte det galliske landskapet i tidlig keisertid ble innen år 400 forbeholdt mindre og færre områder, særlig i Sør-Gallia. Innen 450 er villakulturen borte fra Nord-Gallia.²⁶⁵ I senere tid er det tradisjonelle bildet blitt nyansert noe, blant annet argumenterer van Ossel og Ouzoulias for at den drastiske nedgangen er blitt overdrevet. Flere steder i Nord-Gallia var det en stabil befolkningsutvikling gjennom 300-tallet, og det nordgalliske bosetningsmønsteret er sterkt preget av regionale forskjeller. Selv om den overordnede trenden er nedgang i antallet bosetninger, fantes regionale unntak som nord for Paris, der antallet landlege bosetninger tiltok på 300- og 400-tallet.²⁶⁶ Videre argumenterer van Ossel og Ouzoulias for at bosetninger i Nord-Gallia forble spredte på 300-tallet, og tenderte ikke mot sentre, slik tidligere forskning hadde påpekt.²⁶⁷ Inn på 400-tallet øker forekomsten av sentralisering rundt enkelte daler.²⁶⁸

Nedgangen i villakultur, og dens erstatning av andre bosetningsformer, er et definerende aspekt ved den galliske elitekulturen på 300-tallet. Det eksisterte fortsatt eliter som bodde i rurale villaer mot slutten av 300-tallet, særlig i Sør-Gallia hvor villakulturen overlevde hele 400-tallet, men i nord ble disse færre og regionalt forankret. Det er særlig i områdene rundt Trier, Köln, Picardie og Paris det var en levende villakultur rundt år 400. Flere av de største villakompleksene rundt Trier, som Konz og Welschbillig, var trolig keiserlige residenser, mens villaer som Echternacht og Euren tilhørte familieeliter med sterk tilknytning til sentraladministrasjonen.²⁶⁹ Et område som ble særlig preget av befolkningsreduksjon var området mellom veinettet Köln-Bavay og nedre Rhinen. Innen

²⁶² Birkenhagen, 2011

²⁶³ Roymans & Derks, 2011, s. 16-18; Gaitzsch, 2011, s. 290-291. For sauehold, se Agache, 1978, s. 356-357

²⁶⁴ Agache, 1978, 1982, 1983; Wightman, 1985

²⁶⁵ Wickham, 2005, s. 475; van Ossel & Ouzoulias, 2000, s. 143

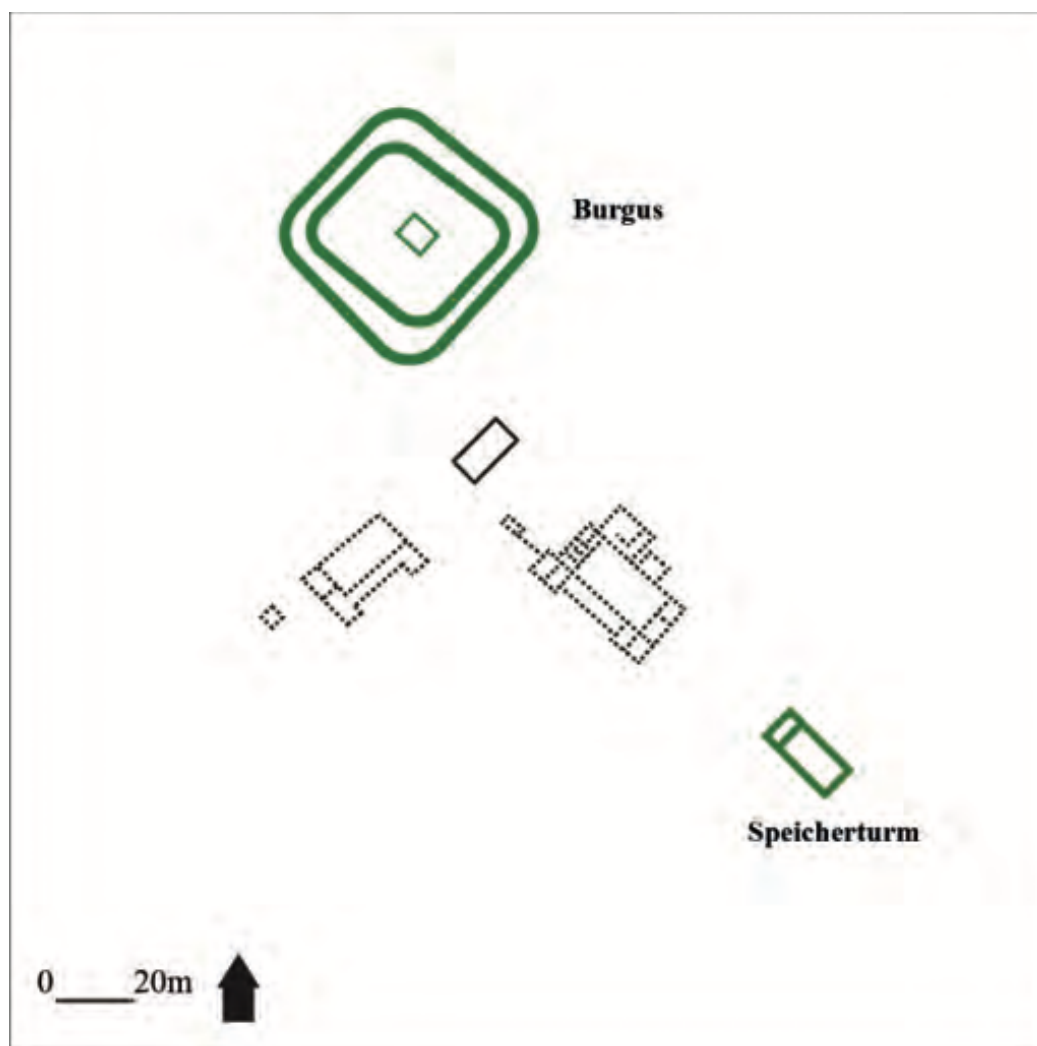
²⁶⁶ van Ossel & Ouzoulias, 2000; van Ossel, 2006, s. 551, fig. 9; Esmonde Cleary, 2013, s. 271-282

²⁶⁷ van Ossel & Ouzoulias, 2000, van Ossel, 2006

²⁶⁸ van Ossel, 2006, s. 552

²⁶⁹ Esmonde Cleary, 2013, s. 260, van Ossel & Ouzoulias, 2000, s. 145

starten av 300-tallet forsvant de meste av de landlige romerske bosetningene fra dette området, før det fra slutten av århundret på ny ble befolket.²⁷⁰

Figur 4: Befestet villa ved Rheinbach-Flerzheim. Hovedhuset i midten av figuren, burgus (vaktårn med grøfter) og speichertürme (silotårn) lå isolert fra villaens hovedhus (Dodd, 2021)

Befestede villaer og andre bosetningsformer

En av etterfølgerne til villakulturen var befestede bosetninger, enten fullstendig befestede, eller den mer tallrike varianten av delvis befestede villaer. Det vanligste var at villaenes matlagingsstrukturer ble befestet, såkalte silotårn (*Speichertürme*), men det fantes betydelig variasjon innad i Nord-Gallia.²⁷¹ Med hjelp av ny teknologi, som geofysiske undersøkelser, er flere nye befestningsstrukturer blitt oppdaget de siste tiårene. Det er funnet flere villaer med

²⁷⁰ Heeren, 2017

²⁷¹ Percival, 1992, s. 159, van Ossel & Ouzoulias, 2000, s. 144

grøfter, forsvarsmurer og tårnkonstruksjoner. Det er stor variasjon i utformingen av militære strukturer, noe som ført til en vid typifisering av befestningsstrukturer. Den vanligste typen er kalt *burgus* og bestod av sirkulære grøfter, ofte rundt et vakttårn. For andre villaer, var det bare hovedhuset som ble befestet, igjen typisk med oppføring av vakttårn.²⁷² Det er derimot fortsatt stor uenighet blant arkeologer om klassifisering av ulike typer befestninger, og hvorvidt disse forsvarsstrukturene var initiert av lokale eliter eller om de var statlige militærstrukturer.²⁷³ Arkeologen Henrich peker på at disse befestede villaene ofte var isolerte fra veinettet, ofte befestet med kun grøfter og skanser og manglet innvendige militære strukturer som kaserne. Ut fra disse betraktningene argumenterer han for at disse befestningene var knyttet til den lokale elitens beskyttelse av lokalbefolkningen, trolig i forbindelse med plyndringstokter og invasjoner fra midten av 300-tallet. En annen forvandling knyttet til villastrukturene var en gradvis reduksjon i villaenes luksuriøse elementer og nye byggematerialer. Tidligere steinstrukturer ble erstattet med konstruksjoner i tre, og flere byggverk ble redusert til produksjonsrettede strukturer. Typisk ble ikke de romerske badene vedlikeholdt, men forvandlet til nye produktive funksjoner.²⁷⁴ Slike funksjonelle forvandlinger kunne være alt fra etableringen av keramisk småskalaproduksjon til storskala foredling og lagring av korn, i tidligere ikke-produktive strukturer.²⁷⁵

Fra og med andre halvdel av 300-tallet, så man også fremveksten av en ny bosetningsform i Gallia; trehus, ofte sammen med flere *grubus* (*grubenhäuser*). De større husene, typisk 20-30 m x 6-8 m og tredelt, minner om tradisjonelle langhus.²⁷⁶ I tillegg til et skifte fra villaer bygget i stein til langhus og mindre gårdshus bygget i tre, viste de rurale bosetningene utover 300-tallet mindre grad av organiserte bosetningsstrukturer enn det villaene hadde gjort tidligere.²⁷⁷ Samtidig argumenterer van Ossel om at man overgangen fra villaer til trehus ikke var ensbetydende med tap av sosial og økonomisk status. I de nye bosetningsformene er det funnet rester av kostbare jordbruksfasiliteter og store mengder mynt.²⁷⁸ Denne nye bosetningsformen ble tradisjonelt identifisert med ikke-romerske innflyttere, blant annet på grunn av likheter med bosetninger og gjenstandsapparat øst for Rhinen og det at de var konsentrert i det nordligste Gallia i provinsene Belgica II og Germania II. Senere er det uttrykt tvil ved hvorvidt disse bosetningene kan knyttes til

²⁷² Dodd, 2021, s. 130-132

²⁷³ Henrich, 2015

²⁷⁴ Esmonde Cleary, 2013, s. 94; van Ossel & Ouzoulias, 2000, 145-148

²⁷⁵ Dodd, 2019, s. 34

²⁷⁶ van Ossel & Ouzoulias, 2000, s. 150

²⁷⁷ Esmonde Cleary, 2013, s. 278-279

²⁷⁸ van Ossel, 2006, s. 543-547

spesifikke grupper, ettersom flere av bosetningene viser strukturelle ulikheter, samtidig som det også er oppdaget lignende bosetninger lengre sør.²⁷⁹ Samtidig var det bosatt flere ikke-romerske grupper rundt om i Gallia gjennom systemer som *laeti* og *dedictii*, og funn av slike bosetningsstrukturer lengre sør trenger ikke være argument for at de tilhørte romerske borgere. Det er dermed sannsynlig at den økende rurale dominansen av trehus til en hvis grad skyldtes økt konsentrasjon av ikke-romerske innbyggere i Gallia, samtidig som påvirkningen også gikk i den andre retningen. Det er trolig snakk om en kulturell assimileringssprosess mellom den nordgalliske befolkningen og ikke-romerske immigranter. De nye bosetningsstrukturene var hverken romerske eller ikke-romerske, men en nordgallisk trend. Det at disse bosetningene i enkelte tilfeller var knyttet opp mot høy økonomisk og sosial status, vitner også om at deler av den ikke-romerske befolkningen kunne bli del av den lokale eliten i Nord-Gallia på 300-tallet.

4.2. Elitens ressursbaser

Som nevnt innledningsvis er et av kriteriene for å defineres som del av eliten å innehad store økonomiske ressurser. En grunnleggende forutsetning for å forstå eliters valg og tilpasninger på 400-tallet er å forstå bakgrunnen for deres ressursbase. Hvor fikk de galliske elitene sin rikdom fra? Hvilke relasjoner var sentrale for at de kunne holde på denne velstanden? Den høyeste elitesfæren i det romerske samfunnet var dominert av et fåtall familier av senatorisk rang. De fleste av disse familiene fordelte seg i området rundt Roma, men man kunne også finne slike elitefamilier i provinsene. Med unntak av perioden på 300-tallet der Trier dominerte romersk høypolitikk, var den galliske elitens tilknytningen til Roma og den romerske administrasjonen oftest sporadisk. Galliske elitefamilier på 400-tallet hadde dermed sjeldent aktive romerske senatorer, men var oftere etterkommerne av tidligere senatorer, noe som ga dem senatorrangen *clarissimi*.²⁸⁰ En slik avstand fra den romerske høypolitikken henger sammen med en mer regionalt betinget ressursbase. Der de store senatoriske familiene fra Roma ofte hadde enorme landeiendommer spredt over flere provinser, var den galliske elitens landeiendommer i stor grad forbeholdt enkelte regioner i de galliske provinsene. Selv en av de rikeste galliske elitefamiliene, representert ved senatoren Paulinus av Nola, hadde i

²⁷⁹ van Ossel & Ouzoulias, 2000, s. 150; Esmonde Cleary, 2013, s. 279-281. Se Heeren, 2017, for et argument om betydelig immigrasjon av frankere fra slutten av 300-tallet

²⁸⁰ Wickham, 2005, s. 160-169. Se også kapittel 5.3

hovedsak landeiendommer knyttet til området rundt Bordeaux, og til sammenligning mer marginale landeiendommer i andre provinser.²⁸¹

Noe som forente de superrike senatorfamiliene, typisk bosatt i Italia, og den provinsielle eliten, var at en viktig faktor i deres rikdom var kontroll over jordbruksressurser. Om den galliske eliten hadde en mer regional utstrekning når det kom til landeiendommer, innebar det fortsatt store landområder. Som vi så i kapittel 4.1, var en viktig del av den nordgalliske villaøkonomien dyrking av korn og husdyrhold, mens vindyrking dominerte i områder som Moselledalen.²⁸² Wickham har argumenter for at jordbruket i senantikken var organisert rundt frie eller ufrie bønder og forpaktere. Både plantasjeslaveri og lønnsbasert arbeidskraft var en marginal del av den romerske økonomien. Dette innebærer at galliske landeieres jordbruksinntekter var i hovedsak grunnrenteinntekter fra forpaktere. Disse stod for den daglige driften av landeiendommene, og var delt på flere nivåer, der større landeiere hadde egne forpaktere på gods nivå, kalt *conductores*, som igjen hadde forpaktere under seg som dyrket sine jordstykker. Bruken av forpaktere ga landeierne begrenset kontroll over den daglige styringen av jordbruket, selv om eiernes kontroll ble intensivert utover senantikken. En av måtene galliske landeiere kunne kontrollere jordbruket på, var gjennom salgsvling. Selv om monokultur ikke var utbredt i den romerske økonomien, og de fleste jordbrukerne produserte for eget behov i tillegg til å dyrke den avlingen jordeieren ønsket i grunnrente, er det mye som tyder på at den senromerske landeiere drev betydelig grad av markedsrettet dyrking.²⁸³

Andre mulige ressursbaser for regionale eliter på 300-tallet var kontroll over naturressurser og markedsrettet produksjonsvirksomhet. Tekstil- og metallproduksjon til hæren, stein og leire til byggenæringen og glass og keramiske produkter til privat bruk. Flere av disse industriene var statlig organisert, eksempelvis gjennom våpen- og tekstilfabrikker plassert i ulike byer.²⁸⁴ Det er samtidig flere aspekter som peker mot betydelig privat produksjon, noe som kan illustreres ved å se på gruvedrift og metallproduksjon. Romerrikets etterspørsel etter ulike metaller var svært høy, og en stor andel av rikets ressurser gikk med til å etablere statlig kontroll over gruvedrift. For den vestlige delen av riket, var det Spania og Britannia som skilte seg ut som mineralrike områder, men også i den galliske provinsen var det gruvedrift rundt byer som Autuns og Bituriges. Romersk metallproduksjon nådde et

²⁸¹ Wickham, 2005, s. 160-169

²⁸² Se fotnote 259, s. 52

²⁸³ Wickham, 2005, s. 259-272. I motsetning til slaver, var ufrie bønder kun juridisk underlagt en herre, men hadde større grad av økonomisk frihet og kontroll over egne arbeidsressurser, se Wickham, 2005, s. 259-264.

²⁸⁴ Notitia Dignitatum gir en oversikt over fabrikker knyttet til våpenproduksjon

toppunkt på 100-tallet, med omfattende nettverk av statlige installasjoner. Store deler av gruvedriften var underlagt keiseren, og enten statlig styrt eller forpaktet bort til entreprenører. Samtidig var det en betydelig andel privateide gruver. I senantikken er metallproduksjonen preget av å være basert på småskalaproduksjon, noe som åpnet muligheten for regionale eliters kontroll over gruvedrift²⁸⁵. At metallproduksjon gikk inn som en mulig ressursbase for den provinsielle eliten underbygges av at den romerske stat inkluderte metaller som del av skattleggingen av landeiere.²⁸⁶ At privatpersoner kunne starte gruvedrift er også diskutert i flere steder i Justinians lov og Codex Theodosianus.²⁸⁷

Galliske keramikkprodukter ble masseprodusert og fraktet over store avstander gjennom hele senantikken. Selv om lokale varianter alltid utgjorde en betydelig del av befolkningens inventar, dominerte særlig argonne- og mayenkeramikk i Nord-Gallia. Fra produksjonssted i Argonne, vest for Verdun, hadde argonnekeramikken en distribusjonsradius på 400km rundt år 400.²⁸⁸ Argonnekeramikk var en finkeramikk, og ble produsert både i små, lokale verksteder, og store, langvarige eller kortvarige, produksjonsentre.²⁸⁹ Mayenkeramikk var en grovkeramikk, og som var på 300-tallet spredt over hele Rhinen²⁹⁰. Noen av disse keramikkverkstedene må ha vært tilknyttet den romerske eliten i Gallia, noe man kan se ved at produksjonen fortsatte gjennom hele 400-tallet.²⁹¹

4.3. Roller i administrative systemer

For å forstå den provinsielle elitens tilpasninger utover 400-tallet, er det nødvendig å undersøke dens relasjon til den romerske stat på 300-tallet. Deres rolle i samfunnet var langt på vei legitimert av deres tilknytning til staten, der makt og autoritet fløt ut fra sentrum.²⁹² Viktigheten av en relasjon til staten er tydelig dersom man ser på hvordan personer ble hedret etter sin død, der innskrifter bemerket rang og posisjoner i embetsverket, og statlige symbol som klesartikler og beltesett preget den avdødes gravgods.²⁹³ Utviklingen av elitens roller i det administrative systemet er essensielt for å forstå deres tilpasninger på 400-tallet. Dersom elitens sosiale, økonomiske og politiske makt var direkte avhengig av staten, var det færre

²⁸⁵ Edmondson, 1989, s. 97

²⁸⁶ McCormick, 2001, s. 43; Se CTh.XI.20.6, CTh.XI.21.3, som kommentert hos Belous, 1988 og Edmondson, 1989, s. 98

²⁸⁷ DIG VII 1.13.5; DIG XXVII 9.3.6; CTh.X.19

²⁸⁸ Wickham, 2005, s. 795

²⁸⁹ Gazonbeek & Van der Leeuw, 2003, s. 306: Produksjonsentrene er Lavoye, Avocourt og Les Allieux

²⁹⁰ Grunwald, 2015, 2019, 2020; Redknap, 1987

²⁹¹ Wickham, 2005, s. 181, 795

²⁹² Wickham, 2005, s. 145

²⁹³ Halsall, 2007, s. 350

insentiver til å knytte seg til ikke-romerske aktører. På den andre siden, dersom viktige aspekter ved elitenes liv var uavhengig av statens tilstedeværelse, var det mulig for andre maktsentre å kunne trekke elitene til seg.

Roller i lokaladministrasjonen

Relasjoner mellom den statlige administrasjonen og lokaladministrasjonen ble opprettholdt gjennom flere kanaler. Hvert *civitas* hadde et senter der lokaladministrasjonen virket, og hvor den lokale byeliten dominerte gjennom sine posisjoner i byrådet (*curia*). Rådsmedlemmene ble kalt *curiales* eller *decurions*, og hadde siden tidlig keisertid utgjort de fremste økonomiske og politiske aktørene på lokalt plan. Innen år 400 var disse rådsementene blitt til et arvelig embete.²⁹⁴ Rådsmedlemmenes fremste oppgaver var det administrative og juridiske stellet av byen, særlig innsamling av skatt, rekruttering av tropper og opprettholdelse av lov og rett.²⁹⁵ Ansvar for gjennomføringen av slike oppgaver kunne medføre betydelige sosiale og økonomiske fordeler, særlig ansvaret for skatteinnsamling hadde over lengre tid vært en betydelig kilde til profitt for byrådsmedlemmer.²⁹⁶ Sentraliseringsprosessene utover 300-tallet, blant annet økt statlig kontroll over skattesystemet gjennom økningen i antallet provinser, endret de økonomiske insentivene seg. Det var vanskeligere for byrådseliten å karre til seg deler av skatten, men de hadde fortsatt betydelige fordeler knyttet til å allokere hvor mye som skulle betales av hvem innad i bydistriktet. Samtidig stod ikke byrådseliten fritt til å skyve skattekrav over på andre, ettersom de til syvende og sist måtte garantere for skattesummen som ble bestemt fra sentralt hold.²⁹⁷ Det var dermed en betydelig økonomisk risiko knyttet til byrådseliten, noe som ble tyngre etter hvert som flere av de rikeste aristokratene i bydistriktene gikk over til sentralstatlige embeter, og dermed kunne oppnå skattefritak.²⁹⁸ Samtidig må den økte statlige kontrollen over skatteinntektene, og tilsvarende reduksjon i byelitens evne til å profitere fra skatteinnsamlingen, ha redusert lokale elites insentiver for å knytte seg til den romerske stat.

Tradisjonelt sett hadde byrådene også vært en vesentlig arena for å oppnå sosial prestisje i lokalsamfunnet, der rike aristokrater gjennom euergetisme konkurrerte ved å finansiere store og kostbare byggeprosjekter, eller ved å tilby tjenester til befolkningen.²⁹⁹

²⁹⁴ Wightman, 1985, s. 268

²⁹⁵ Ward-Perkins, 1998, s. 374; Wickham, 2005, s. 68, 597

²⁹⁶ Wickham, 2005, s. 68-69

²⁹⁷ Brown, 1992, s. 25-26; Ward-Perkins, 1998, s. 375

²⁹⁸ Wickham, 2005, s. 69; Halsall, 2007, s. 77

²⁹⁹ Garnsey & Whittaker, 1998, 330-331; Halsall, 2007, s. 70-73; Wickham, 2005, s. 596

I løpet av senantikken var byrådets status blitt betydelig redusert sammenlignet med tidlig keisertid. Flere av bydistriktenes landeiendommer og tilhørende inntekter, var blitt konfiskert av keisermakten. Sammen med en høyere grunnskatt, medførte dette en overføring av bydistriktets kapital til den romerske staten.³⁰⁰ Videre medførte veksten i alternative kanaler for å skaffe seg økonomiske, politiske og sosiale fordeler, som statlig og geistlig administrasjon, at insentivene for å delta i byadministrasjonen ble svekket.³⁰¹ De nye sosiale og politiske arenaene hang sammen med den romerske stats økte tilstedeværelse i provinsen gjennom veksten i antallet provinser og embetsmenn etter Diokletians og Konstantins reformer.³⁰² Sammen med den økende betydningen til de geistlige strukturene, ga dette den galliske eliten flere kanaler for å bygge opp sosial prestisje og økonomisk fortjeneste.³⁰³ Det eksisterte dermed en større variasjon i den galliske eliten, i det rike aristokrater valgte bort rollen i lokaladministrasjonen til fordel for den provinsielle eller geistlige administrasjonen. Det er likevel viktig å poengtere at byrådene fortsatte sin lokaladministrative rolle gjennom hele 300-tallet, selv om de sosiale og økonomiske fordelene ble svekket relativt til alternative statlige strukturer.³⁰⁴

Roller i den provinsielle administrasjonen

Den gradvise økningen av embetsstillinger i provinsene utover 300-tallet betød at en større del av den galliske elitens lokale makt stammet fra deltakelse i den provinsielle eller sentralstatlige administrasjonsstrukturen. Den galliske prefekten hadde sete i Trier i store deler av 300-tallet, og sammen med hans vicarii over de galliske diokesene, må det ha eksistert store administrative apparater i Nord-Gallia, som inkluderte flere galliske aristokrater. Andre statlige embeter som utover 300-tallet ble viktigere for den galliske eliten var roller i provinsadministrasjonen.³⁰⁵ Guvernøren og hans støtteapparat holdt til i provinsenes hovedstad, og må trolig i større grad enn de høyere nivåene ha inkludert den lokale eliten som tidligere utgjorde deler av byrådseliten. Videre var flere av de provinsielle embetsmennene direkte underlagt sentralstatlige embeter som *magister officiorum*, eksempelvis embeter som *agentes in rebus* og *curiosi* som var statlige kurerer og spioner som virket i provinsene. Også de økonomiske embetene som *comes sacrarum largitionum* hadde

³⁰⁰ Ward-Perkins, 1998, s. 375

³⁰¹ Halsall, 2007, s. 72-73, 76-77, 101; Wickham, 2005, s. 596-597

³⁰² Ward-Perkins, 1998, s. 375

³⁰³ Wickham, 2005, s. 597; Halsall, 2007, s. 74-77

³⁰⁴ Ward-Perkins, 1998, s. 373-375

³⁰⁵ Barnwell, 1992, s. 59-62, 66-67

store støtteapparat i provinsene, særlig knyttet til administrasjonen av det romerske skattesystemet.³⁰⁶ Heather har argumentert for at veksten i antall byråkratstillinger var en mekanisme hvor staten kunne redistribuere noe av veksten i ressurser forbundet med sentralisering og økt statlig inngripen i skatteinnsamlingen. Man må dermed se veksten i gunstige embeter i provinsadministrasjonen som et motstykke til tap av økonomiske fordeler på byrådsnivå.³⁰⁷

Tilgang til administrative embeter hadde både sosiale og økonomiske fordeler for den galliske eliten. Først og fremst ble de statlige og provinsielle embetene utover 300-tallet inngangen til høyere sosial rang. Kombinasjonen av vekst i embetsverket og et økende antall embeter som brakte med seg senatorrang, førte til en ytterligere stratifisering innad i senatorklassen. I andre halvdel av 300-tallet ble senatorklassen tredelt, der *clarissimi* utgjorde den laveste senatorrangen, *spectabilis* utgjorde den midterste senatorrangen, mens *illustris* utgjorde det øverste sjiktet av senatorer. Ved å nå de øverste stillingene i det romerske embetsverket kunne romerske eliter oppnå senatorrangen *illustris*. En karriere i det romerske embetsverket ble dermed vesentlig for å oppnå den høyeste sfæren av sosial prestisje i det romerske samfunnet.³⁰⁸ Der euergetisme og tilhørende krav til økonomisk rikdom blant eliten hadde preget kampen om lokal prestisje i den tidlige keisertiden, var det nå i økende grad en direkte tilknytning til statsadministrasjonen som legitimerte lokal makt.³⁰⁹

Samtidig var økonomisk velstand noe som fortsatt definerte den romerske eliten på 300-tallet, men også her var tilknytning til sentral- og provinsadministrasjonene vesentlig. Flere embeter ga den romerske eliten skattefritak, samtidig som fritak fra byrådet medførte færre utgifter til knyttet til byrådsoppgavene.³¹⁰ En videre fordel med å være tilknyttet embetsverket var tilgang til patronasjenettverk. I perioder der keisermakten satt i Trier, kunne den nordgalliske eliten delta i patronasjenettverk som gikk hele veien opp til keiseren selv. Patronasjenettverkene bestod av kontakter og forbindelser innad i embetsverket, som kunne gi betydelige økonomiske, juridiske og politiske fordeler. Økonomisk kunne forbindelsene gi skattefordeler, unntak fra statlige reguleringer og økonomiske tjenester mellom bekjente i den administrative kretsen. Juridisk kunne forbindelsene gi fordelaktig mekling av rettslige tvister, i tillegg til å kunne påvirke guvernørens juridiske eller politiske vedtak. Videre var en av de

³⁰⁶ Barnwell, 1992, s. 23-29

³⁰⁷ Heather, 1994

³⁰⁸ Heather, 1998, s. 189-190; Halsall, 2007, s. 76-77

³⁰⁹ Cameron, 1993, s. 104; Halsall, 2007, s. 78

³¹⁰ Jones, 1964, s. 536; Halsall, 2007, s. 72-73, argumenterer riktignok for at kostnaden forbundet med *curia* trolig ikke var årsaken til byrådets svekkede status. Det må likevel ha vært betydelige kostnader knyttet til disse oppgavene.

viktigste fordelene ved deltakelse i patronasjenettverk muligheten til å oppnå høyere stillinger i embetsverket, som videre kunne bringe ytterligere økonomiske fordeler og sosial prestisje.³¹¹

4.4. Oppsummering av kapitlet

I dette kapitlet har vi sett på hvem den romerske eliten i Gallia var på 300-tallet. Romerske aristokrater var langt på vei en urban elite, der tilknytning til byen var avgjørende for å ta del i den makten som strømmet ut fra romerske økonomiske og politiske nettverk. Medlemmene av byrådene var blant annet ansvarlige for å samle inn bydistriktenes skatteinntekter, utførte juridisk oppgaver, og sørget for opprettholdelse av lov og orden. Ved siden av sine administrative oppgaver fra sine luksuriøse hus i byene, må nordgalliske elite ha tilbrakt mye av sin tid i de landlige villaene. Den romerske eliten var først og fremst en jordeiende elite, og deres inntekter stammet fra kontroll over rikets naturressurser. På 300-tallet fantes det i Gallia få av de superrike aristokratene med store eiendommer i flere provinser, slik som kjennetegnet italienske eliter i samme periode. Galliske eliter hadde stort sett eiendommer innad i én provins, selv om dette ikke stod i veien for akkumulering av betydelig velstand. I Nord-Gallia var de viktigste næringene for elitene dyrking av korn, husdyrhold og der det var mulig, dyrking av vindruer. Oliven, som kjennetegnet romerske eliter rundt Middelhavet, ble ikke dyrket så langt nord. Ved siden av primærproduksjon, var også produksjon av tekstil, metallvarer, leir- og steingods og glass, viktige industrier.

Utover 300-tallet ble flere og flere romerske villaer forlatt i Nord-Gallia, i takt med en stor befolkningsreduksjon i flere områder. Dette må ha medført en reduksjon i antallet aristokrater som holdt til i Nord-Gallia. Likevel fantes det områder hvor befolkningen holdt seg stabil gjennom hele århundret, og områder som rundt Seinen der befolkningstallet steg. Konsekvensen ble en regionalisering av villakulturen, særlig forbeholdt områdene rundt Trier, Köln, Picardie og Paris. I villaens sted vokste det frem nye bosetningsformer, der hovedforskjellen var at konstruksjoner i stein forsvant og konstruksjoner i tre ble dominerende. Flere villaer fortsatte å bli bebodd, men hadde nå mistet sine karakteristiske luksuriøse elementer til fordel for produksjonsrettede strukturer. På denne måten ble flere romerske bad bygget om til keramiske verksted eller lagerbygg. I tillegg vokste det frem rurale bosetninger med langhus og tilhørende grophus. Overgangen fra store villakompleks til mindre gårder var derimot ikke ensbetydende med at romerske eliter forsvant fra Nord-Gallia, og i flere mindre bosetninger er det funnet rikt gravgods eller store gulleponeringer.

³¹¹ Halsall, 2007, s. 77; Heather, 1994, 2017, Brown, 1992, s. 24, 39

Ved siden av den nordgalliske elitens bosetninger og ressursbase, så vi hvordan deres makt i lokalsamfunnet langt på vei var knyttet til deres rolle i statlige strukturer. Siden tidlig keisertid hadde den provinsielle byeliten kjempet om sosial prestisje i lokalsamfunnet gjennom euergetisme, der rike aristokrater finansierte byggingen monumentale bygninger som teatre og badeanlegg, eller subsidierte innbyggernes skattekrav. Innen 300-tallet hadde euergetisme havnet i skyggen, i takt med at den statlige tilstedeværelsen i provinsene ble økt. En av de viktigste kanalene for å oppnå prestisje og makt i lokalsamfunnet var å gå inn i den statlige administrasjonen. De nordgalliske elitene fortsatte å være tilknyttet byadministrasjonen gjennom byrådet, men i økende grad ble embeter i den provinsielle- eller sentralstatlige administrasjonen viktigere for å oppnå sosial og økonomisk prestisje. Embeter i den romerske administrasjonen ga tilgang til patronasjenettverk, hvor økonomiske og juridiske tjenester kunne bli distribuert fra rikere og mektigere embetsmenn. Samtidig kunne nordgalliske eliter som ble en del av slike fordelaktige nettverk av goder og tjenester, bruke disse forbindelsene til å selv sette opp klientforhold i sitt lokalsamfunn. Flere av de romerske embetene brakte også med seg økt sosial status, som senatorrang, om videre kunne befeste eliten posisjon i lokalsamfunnet. På 300-tallet var den nordgalliske eliten dermed langt på vei en romersk elite. Elitens bosetninger og ressursbaser tilsvarte romerske eliter andre steder i riket, mens deres posisjon i lokalsamfunnet strømmet ut av deres tilknytning til statlige strukturer. Samtidig var det endringer i emning allerede på 300-tallet, med nye bosetningsformer og økt grad av militarisering av det urbane og landlige rom. I neste kapittel skal vi se hvordan disse endringene påvirket de statlige nettverkene i Nord-Gallia, idet den nordgalliske eliten i økende grad fant nye kanaler for å oppnå makt i sine regioner.

Kapittel 5: Nettverk i endring

Ved inngangen til 400-tallet var den romerske eliten i Gallia godt forankret i romerske maktstrukturer. Viktige økonomiske og infrastrukturelle nettverk ble opprettholdt av staten, administrative stillinger ga grunnlaget for deres posisjon i lokalsamfunnet, og militærvesenet sikret beskyttelse for elitens investeringer. De dominerende ideologiske, økonomiske, militære og politiske nettverkene i regionen var alle institusjonalisert inn i romersk-statlige maktnettverk. Det var nettopp summen av slike institusjonaliserte nettverk som sammen utgjorde Romerriket. Disse nettverkene overlappet hverandre og eksisterte ikke i sin rene form, uavhengig av de romerske strukturene. Dermed fløt romersk ideologi gjennom økonomiske transaksjoner og administrative embeter, som når keiseren preget de romerske myntene eller romerske embetsmenn ledet festivaler eller leker som hyllet keiseren. Ved siden av de dominerende romerske maktnettverkene, eksisterte det nettverk som i mindre grad var institusjonalisert inn i den romerske stat, og i noen tilfeller nettverk som var helt isolerte fra keisermakten. I tråd med Michael Manns teori om 'interstitial emergence', eksisterte disse ikke-statlige nettverkene i mellomrommene til romerske maktstrukturer. Aktørers søken etter å oppnå egne mål og eksterne sjokk, driver en kontinuerlig prosess der eldre nettverk ble reforhandlet og nye nettverk oppstod.³¹²

Innledningsvis i denne oppgaven så vi et eksempel på at keiser Honorius oppnevnte en oppsynsmann til å slå ned på ikke-romere som hadde tilegnet seg land utenom de statlige strukturene. Enkelte grupper av ikke-romere, bosatt i Gallia eller Italia under laetisystemet, hadde samarbeidet med den lokale byeliten og fått eller kjøpt jord, mens andre hadde brukt militærmakt for å utvide sitt landområde.³¹³ Eksempelet viser at rundt år 400 fantes eliter som deltok i ikke-statlige nettverk, og at et slikt samarbeid kunne være betydelig nok til at keisermakten måtte organisere ressurser for å få bukt med problemet. Slike økonomiske og militære nettverk mellom romersk og ikke-romersk elite er utgangspunktet for prosessen av 'interstitial emergence', der det eksisterer nettverk som ble opprettholdt uavhengig av den romerske stat. Slike nettverk kan over tid bli en del av de statlige maktnettverkene, og over tid omforme disse, eller de kan forbli utenfor og danne kimen til nye dominerende maktnettverk som konkurrerte med de institusjonaliserte romersk-statlige maktnettverkene.

Dersom vi beveger oss til andre halvdel av 400-tallet kan man se de ikke-statlige maktnettverkene enda tydeligere. Den galliske aristokraten og biskopen Remigius av Reims

³¹² Mann, 2012, s. 16. Se gjennomgangen av makteori i kapittel 2 for en grundigere gjennomgang av den dynamiske prosessen i Manns teori.

³¹³ CTh, 13.11.10

skrev i 481/482 et brev til den frankiske kongen Klodvig.³¹⁴ Her skriver Remigius at han nylig hadde hørt at Klodvig har tatt over administrasjonen av den romerske provinsen Belgica Secunda, og at han mener det var naturlig at Klodvig nå fulgte i sine foreldres fotspor. Dette brevet er lenge blitt brukt for å underbygge et argument om kontinuitet i romerske maktstrukturer på 400-tallet, og at de frankiske kongene Kilderik og Klodvig baserte sin maktposisjon i Nord-Gallia på en tilknytning til den romerske administrasjonen.³¹⁵ I senere år har denne tolkningen av brevet blitt utfordret, og flere historikere har valgt å fokusere på de strategiske motivene bak Remigius sitt brev. På denne tiden eksisterte det flere eliter med autoritet innad i provinsen, både frankiske småkonger og romerske generaler som Aegedius. Ettersom det ikke var etablert noen tydelige regler for arvefølge, er det lite sannsynlig at Kilderiks maktposisjon i provinsen ble overført til hans sønn i en konfliktfri prosess. Et moment som underbygger den maktpolitiske uroen i kjølvannet av Kilderiks død, er hans overdådige gravleggelse, som tyder på at sønnen Klodvig brukte store ressurser på å etablere sin maktposisjon. I forlengelse av disse momentene, er det foreslått at Remigius sitt brev til Klodvig var et forsøk fra biskopen på å sikre sin egen maktposisjon i samfunnet, ved å inngå en allianse med Klodvig.³¹⁶

Å etablere en forbindelse til romerske maktstrukturer var riktignok fortsatt en viktig del av å legitimere galliske og ikke-romerske eliter i Belgica Secunda, men prosessen vitner om at nye maktnettverk var begynt å dominere Nord-Gallia. Ved inngangen til 400-tallet inngikk galliske og ikke-romerske eliter i økonomiske relasjoner, men en gallisk aristokrat måtte være tilknyttet den romerske administrasjonen eller hæren for å oppnå en maktposisjon i lokalsamfunnet. Innen andre halvdel av 400-tallet, valgte derimot en gallisk aristokrat å etablere en allianse med en frankisk konge for å sikre familiens posisjon som del av eliten i rundt Reims. I dette kapittelet skal jeg undersøke utviklingen av statlige maktnettverkene fra slutten av 300-tallet og utover 400-tallet ved å bryte dem opp i økonomiske, militære og politiske nettverk. Målet er å identifisere hvordan disse statlige nettverkene i Nord-Gallia ble endret i møte med ikke-statlige nettverk, enten det var nettverk mellom romere og ikke-romerske eliter, eller mellom gallisk elite og lokalbefolkningen. Dette danner utgangspunktet for å svare på spørsmålet om den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk var med på å fragmentere de statlige maktnettverkene i Nord-Gallia utover 400-tallet.

³¹⁴ Remigius, *Epistola*

³¹⁵ Se eksempelvis James, 1988, s. 65; Hen, 2020

³¹⁶ Arias, 2019, se også Halsall, 2007, s. 262-271, 303-307 for diskusjon rundt maktkampen etter Kilderik og konkurrerende autoriteter i området.

Kort om de ideologiske nettverkene

Som nevnt ovenfor er det fire nettverk som er særlig egnet for å generere makt. På 400-tallet skjedde det endringer i alle maktnettverkene, men det er særlig ett maktnettverk som skiller seg ut ved at man ser større grad av kontinuitet og statlig tilknytning. Før jeg undersøker utviklingen av de statlige økonomiske, militære og politiske maktnettverkene i Gallia, vil jeg her begrunne hvorfor ideologiske nettverk holdes utenfor analysen av maktnettverk i endring. For ideologiske nettverk ser man en tydelig kontinuitet i overregionale strukturer gjennom hele 400.³¹⁷ Et illustrerende eksempel er hvordan kristendommen fortsatte å danne kulturelle og religiøse rammer i Gallia inn i middelalderen. Eller at romerske politiske og militære symboler fortsatte å legitimere makt i områder som Britannia, selv etter at de romerske strukturene hadde vært borte i flere tiår.³¹⁸ Nedleggelse av romerske gullmynter i offerdepoter i Nord-Gallia, produksjonen av pseudokeiserlige gullmynter i postromerske kongedømmer, og bruk av romersk militær klesdrakt i det postromerske Britannia, vitner om det grunnleggende behovet for å danne ideologiske relasjoner til Romerriket gjennom 400-tallet og inn på 500-tallet.³¹⁹

Et annet moment med de ideologiske nettverkene var at de var tett knyttet opp mot statlige strukturer.³²⁰ Den tilknytning overlevde overgangen fra romersk til frankisk styre i Gallia, idet Klodvig konverterte til kristendom og bidro til å fremme kulten rundt sankt Martin av Tours.³²¹ Denne tette forbindelsen mellom ideologiske nettverk og statlige strukturer, begrenset påvirkningen av ikke-statlige elementer. Dette gjorde det vanskelig for nordgalliske eliter å skaffe seg makt i det galliske samfunnet ved å knytte seg til ikke-statlige ideologiske nettverk. Resultatet var at man for de statlige, ideologiske nettverk så stor grad av kontinuitet i overregionale strukturer. Det var likevel viktige aspekter som ideologien rundt keisermakten og keiserkult forbundet med arrangementen av festivaler og leker, som forsvant utover senantikken i takt med kristningen av riket. Samtidig, kan man argumentere for at deler av den romerske keiserideologien fortsatte gjennom postromerske kongers bruker relasjon til den romerske stat for å legitimere sin makt, eller gjennom kirkens bruk av Kristus som en keiserfigur og sentrum for offentlige arrangementer.

³¹⁷ Hanson, 1972, Harries, 1978

³¹⁸ Halsall, 2007, s. 238

³¹⁹ Roymans, 2017; Halsall, s. 123, 238, 352-353, 361-369; Garipzanov, 2018, s. 199-241

³²⁰ Harries, 1978

³²¹ Fouracre, 2020, s. 40

5.1. Økonomiske nettverk

Som vist i kapittel 4.1, var den galliske eliten på 300-tallet godt forankret i romerske handels- og skattnettverk som strakk seg over hele Gallia. En viktig faktor i handelen var etterspørselen fra hæren stasjonert langs Rhinen, med viktige handelsårer fra Middelhavet opp Rhôn- og Moselledalen, fra Atlanterhavet inn Rhinmunningen og veinettet fra Bavay til Köln. Hærens behov for utstyr, klær og mat stimulerte økonomisk aktivitet over hele Gallia, og dannet et regionalt kretsløp som forente galliske produsenter, distributører og konsumenter. Sentralt i dette kretsløpet var det romerske skattnettverk, og hæren stasjonert langs Rhinen var trolig fullstendig forsynt av galliske skatteinntekter.³²² En av måtene den galliske hæren fikk forsyninger på var dermed gjennom private kjøpmenn, der statlige handelsavtaler reduserte transaksjonskostnadene. Dermed kunne kjøpmenn ha med flere varer enn hva som var forbeholdt hæren, og selge disse varene på veien til og fra Rhinen, på samme måte som var vanlig i forbindelse med kornforsyningen av Roma.³²³ På denne måten ga tilstedeværelsen av romerske militære nettverk i Nord-Gallia stimulans til økonomisk aktivitet for hele Gallia.

I dette kapittelet vil jeg undersøke hva som skjedde med romerske handelsnettverk på 400-tallet, og hvordan den galliske elitens økonomiske samarbeid med ikke-romersk elite påvirket Romerrikets økonomiske nettverk. Først vil jeg se på hvordan det romerske skattesystemet utviklet seg i perioden, før jeg konsentrerer meg om distribusjonsnettverk av keramikk. Deretter vil jeg undersøke hva som skjedde med myntsirkulasjon på 400-tallet, før jeg drøfter den nordgalliske elitens motiver for å delta i ikke-statlige økonomiske nettverk.

5.1.1. Hva skjedde med de statlige økonomiske nettverkene?

Utviklingen av det romerske skattesystemet

Et av de viktigste statlige, økonomiske nettverkene var det romerske skattesystemet. Ved å forbinde produsenter, distributører og konsumenter over hele Romerriket, utgjorde systemet det sosiologen Michael Mann kaller en 'circuit of praxis', og innehadde betydelig fordelt og kollektiv makt. Lokale byeliter kunne gjennom deltakelse i dette økonomiske kretsløpet anvende denne makten, og dermed befeste sin posisjon i lokalsamfunnet. A.H.M. Jones bemerket allerede i 1964 hvordan det romerske skattesystemet overlevde inn på 500-tallet, ved at det fortsatt ble oppdatert skattelister i byene.³²⁴ Samtidig var flere av disse skattelister

³²² Wickham, 2005, s. 102.

³²³ Whittaker, 1994; Esmonde Cleary, 2013, s. 312-313; Lewit, 2015, s. 243

³²⁴ Jones, 1964, s. 261

innen slutten av 500-tallet blitt svært utdaterte, noe som vitner om et langt mindre regelmessig skattesystem enn på 300- og 400-tallet.³²⁵ Graden av regelmessighet er vesentlig når det kommer til skattesystemets evne til å fasilitere handel, idet disse handelsnettverkene er avhengige av en stabil flyt av varer og mennesker på tvers av regioner. Som Chris Wickham har bemerket, er regelmessighet i innkrevningen av ressurser det som skiller skatt fra tributt.³²⁶ Det at skattelister ble opprettholdt inn på 500-tallet tyder på kontinuitet i romerske skattestrukturer, samtidig som listenes uregelmessige oppdateringer tyder på at skatter ble krevd inn av frankiske konger etter behov, og ikke som en administrativ rutine. Det er dermed viktig å undersøke hvordan det romerske skattesystemet utviklet seg på 400-tallet, for dermed å si noe om dets rolle i å fasilitere økonomiske nettverk i Gallia.

Flere skriftlige kilder fra 400-tallet refererer til et fungerende skattesystem i Nord-Gallia. I *Vita Germani* skriver Konstantius om embetsmannen Januarius som en gang etter 418 samlet inn skatt i provinsen *Lugdunensis Senonia*. Senere, på midten av 430-tallet, nevner Konstantius at Germanus reiste til den galliske prefekten i Arles for å redusere skattekravet til hans område.³²⁷ Også Salvian legger mye vekt på et økende skattepress som en viktig årsak bak den galliske befolkningens nedgang på 400-tallet. I forlengelsen av hans kritikk av den romerske eliten og deres rolle i Vestromerrikets fall, nevner han hvordan lokale eliter misbrukte det romerske skattesystemet til privat vinning.³²⁸ Salvian nevner ikke hvor i Gallia denne privatiseringen av det romerske skattesystemet foregikk, men det er likevel hint i teksten som tyder på at det gjelder Nord-Gallia. I samme kapittel nevner Salvian at den galliske befolkningen reagerte på skattepresset ved å flytte til goterne eller *Bagaudae*. Ettersom det ikke finnes kilder som nevner *Bagaudae* i Sør-Gallia og han selv var fra Trier, har historikeren Halsall tolket dette som at Salvian beskriver den nordgalliske befolkningen.³²⁹ Salvians bemerkninger om at den lokale eliten i økende grad privatiserte skatteinntekter er forenlig med en regionalisering av skattesystemet. Betydelige lekkasjer i skattesystemet må alltid ha vært et aspekt ved romerske skattestrukturer, og flere keiserlige forordninger nevner straffer for embetsmenn som holdt tilbake skatteinntekter.³³⁰ Salvians beskrivelse av lokale eliter som mer tyranner enn *curiales*, og andre forfatteres bemerkninger

³²⁵ Gregor av Tours, His. IX.30; X.7

³²⁶ Wickham, 2005, s. 70

³²⁷ Konstantius, *Vita Germani*, VII, XIX.

³²⁸ Salvian, *De Gubernatione Dei*, 5.4-5.

³²⁹ Salvian, *De Gubernatione Dei*, 5.5; Halsall, 2007, s. 354

³³⁰ CTh. 11.7, for eksempel 11.7.16

om skattepress i første halvdel av 400-tallet tyder likevel på den romerske stats svekkede evne til å hindre privatisering av skattestrukturer.³³¹

En annen faktor som bidro til regionalisering av skattesystemet var endringer i tilstedeværelsen til hæren og embetsmenn i Nord-Gallia. Hvordan de politiske og militære nettverkene utviklet seg på 400-tallet vil jeg se nærmere på i de neste delkapitlene, men det er viktig å nevne noen utviklingstrekk allerede her. For de militære nettverkene, var det viktigste for skattesystemet at den romerske hæren stasjonert langs Rhinen forsvant innen midten av 400-tallet. Nedgangen i Rhinhæren henger sammen med økende bruk av *foederati*, samt en 410 av landhæren (*comitatensis*) fremfor grensetropper (*limitanei*).³³² For de politiske nettverkene, ser man en klar reduksjon i antallet 'crossbow brooches' fra 300- til 400-tallet. Disse fiblene var en viktig del av klesdrakten til romerske embetsmenn, og kan dermed brukes som en proxy for tilstedeværelsen av romerske embetsmenn i Nord-Gallia.³³³ Samlet betød utviklingen at to av de viktigste mottakerne av romersk skatt forsvant fra Nord-Gallia, i tillegg til å ha vært en viktig drivkraft bak driften av romerske skattestrukturer. Som de skriftlige kildene ovenfor viser, fortsatte skattestrukturer å fungere i flere regioner. Bindeleddet mellom dem forsvinner derimot gradvis gjennom århundret ettersom inntektsmottakere som hæren og siviladministrasjonen ble redusert.³³⁴

Figur 5: Gallisk finkeramikk i sigillatatradisjonen. Lik form og type som argonnekeramikk. Dette leirgodset var fra Mayen, og vitner om at finkeramikk også ble produsert i Mayen (Gross, 1996)

³³¹ Eksempelvis *Vita Germani*, XIX, nevner skattepress i *Lugdunensis Senonia*, og Paulinus Pellaeus sin bemerkning om at hans sønner søkte større grad av frihet i Bordeaux tyder på mindre påvirkning av romersk lov, deriblant skattlegging. Se Paulinus Pellaeus, *Eucharisticos*, linje 500

³³² Wickham, 2005, s. 102. Se side 89-91

³³³ Van Thienen, 2017. Se side 106

³³⁴ For reduksjon av siviladministrasjonen, se kap. 5.3

Figur 6: Grovkeramikk fra Mayen (Grunwald, 2019)

Handelsnettverk innad i Gallia

Som vi så i kapittel 4.2, var en viktig del av den romerske elitens ressursbase deres kontroll over naturressurser og markedsrettet produksjonsvirksomhet. Den romerske eliten var knyttet til serier av økonomiske kretsløp som genererte makt ved å forene rikets produsenter, distributører og konsumenter. Gjennom å kontrollere prosesser i disse kretsløpene, som ved kjøpe rettigheter til å frakte romerske skatteinntekter, kunne eliten ta del i og anvende makten som lå latent i de økonomiske nettverkene. I dette underkapitlet skal vi se på økonomiske nettverk forbundet med produksjon og distribusjon av keramikk.

Det er særlig to former for gallisk keramikk som dominerte regionale og overregionale handelsnettverk rundt år 400. Argonnekeramikk var en rødfarget finkeramikk i sigillatradisjonen, og ble laget med bruk av dreieskive. Keramikken ble produsert i området rundt Argonnerskogen, mellom byene Reims og Metz, og hadde ved starten av 400-tallet distribusjonsradius på 400 km.³³⁵ Det er funnet flere små og store keramikkverksteder, og arbeidshusene vi så tilknyttet romerske villaer i kapittel 4 var trolig eksempler på småskala keramikkverksteder. Denne tolkningen støttes av at det ved to produksjonsentre i Argonnerskogen er funnet rester etter hypokaust. Videre er rester etter flere villaer funnet i produksjonsområdet, de fleste i bruk før år 400. Likevel, vitner dette om at den romerske

³³⁵ Bayard, 1998; Wickham, 2005, s. 795

eliten var nært tilknyttet keramikkproduksjon.³³⁶ Et fellestrekk for keramikkverksteder i Gallia er at de var plassert i nærheten av naturressurser, og dermed i innlandet. Dette gjorde keramikkindustrien mer avhengig av infrastruktur som vedlikeholdte veinett.³³⁷ Et slikt mønster passer for produksjonen av argonnekeramikk, der er godt utbygd veinett koblet produksjonsområdet til viktige byer som Rheims, Verdun og Metz, som videre ga keramikkprodusentene tilgang til elvetransport.³³⁸ Som vist i figur 7-9, ble argonnekeramikk distribuert over stadig kortere avstander utover 400-tallet. I løpet av århundret forsvant argonnekeramikken fra Midt-Gallia. Enkelte forskere mener at denne keramikken ble borte fra det sørlige og vestlige Midt-Gallia allerede innen 425, som en konsekvens av en voksende regional keramikkproduksjon fra Pictones, sør for Loire.³³⁹ På samme tid forsvant importen av argonnekeramikk langs Moselle og i området rundt Mayen, nord for Trier.³⁴⁰ Videre er det interessant at Argonnerskogen så en reduksjon i antallet bosetninger i god tid før distribusjonen avtok utover 400-tallet.

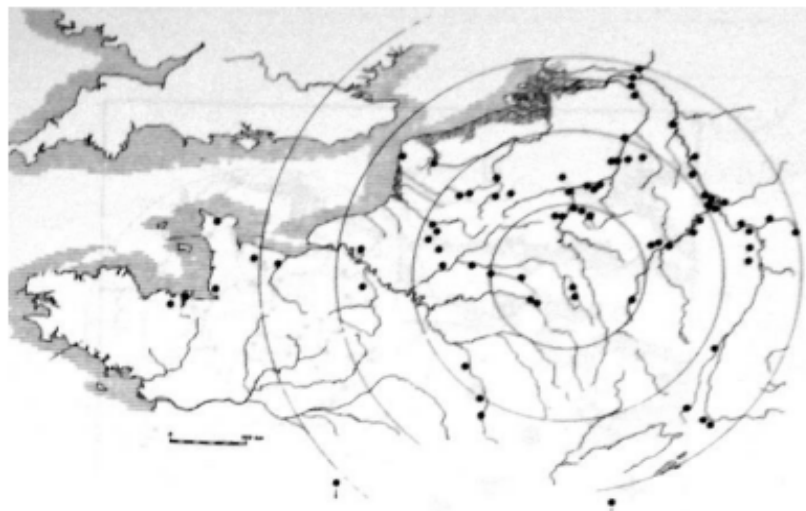
³³⁶ Gazebeek og Van der Leeuw, 2003, s. 281-289

³³⁷ Lewit, 2015; Bakker, Dijkman og Van Ossel, 1996

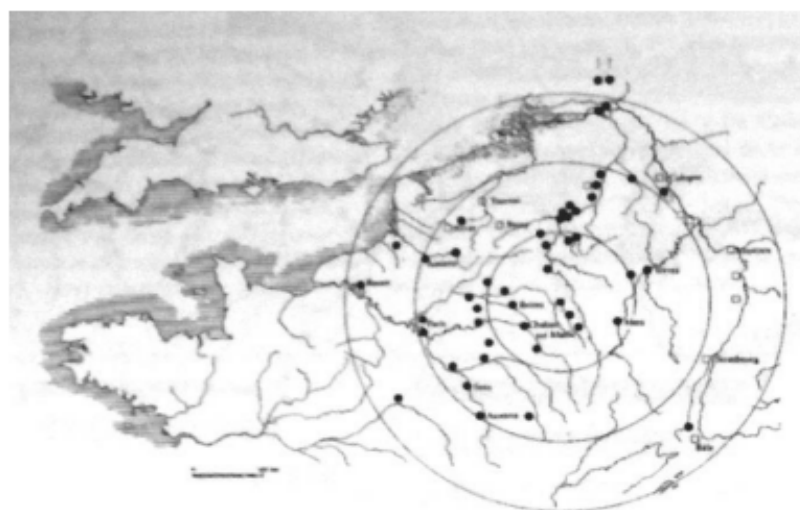
³³⁸ Gazebeek og Van der Leeuw, 2003, s. 276-279 (Gallia, 60, 27)

³³⁹ Guitton, 2020, s. 63

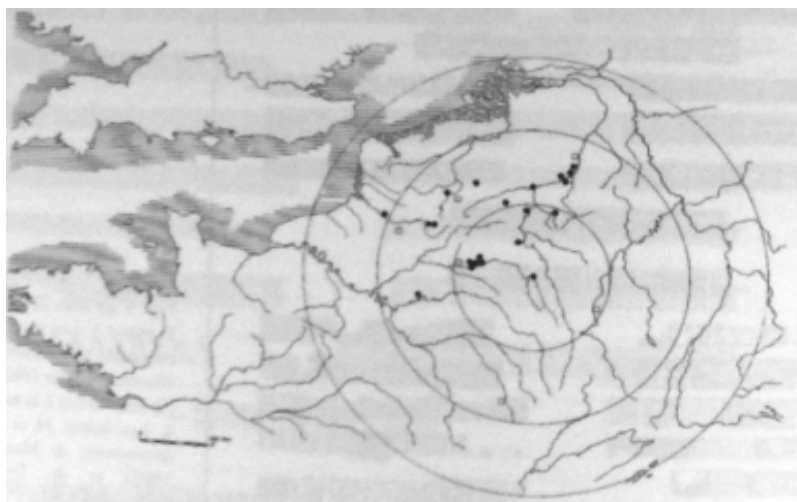
³⁴⁰ Grunwald, 2020, s. 30

Figur 7: Spredning av argonnekeramikk 410-450 (Bayard, 1998)

Figur 8: Spredning av argonnekeramikk 450-470 (Bayard, 1998)

Figur 9: Spredning av argonnekeramikk 490-530/540 (Bayard, 1998)

Den andre keramikktypen med stor distribusjonsradius rundt 400 var mayenkeramikk, produsert i Eifelområdet nord for Trier. I tidligere århundre hadde keramikproduksjonen vært spredt utover området mellom Moselle i sør og Rhinen i nord, men i andre halvdel av 300-tallet var det meste av produksjonen blitt konsentrert rundt Mayen, som utgjorde et administrativt distrikt (*pagus*) i provinsen Belgica Prima. Produksjonscentrene i Mayen lå tett opp mot elven Nette, som er en av sideelvene til Rhinen. Keramikprodusenter hadde dermed mulighet til å frakte sine produkter både over vei- og elvenettet, til havneplasser langs Rhinen, som ga videre adgang til regionale og overregionale handelsnettverk.³⁴¹ Ved siden av keramikproduksjon var området sentrum for flere industrier. I tidlig keisertid hadde gruvedrift vært viktig i området, og tilhørende foredling av metallprodukter er funnet i forbindelse med *villae rusticae* i området. Videre inn i senantikken dominerte glass- og teglsteinindustrien i Mayen.³⁴² Det er ikke funnet spor etter keramikproduksjon i de romerske villaene i området, noe som er forenlig med funn fra andre perioder der keramikproduksjon og jordbruksprodukter var adskilt.³⁴³ Samtidig var keramikproduksjon, særlig for finkeramikk, en lukrativ industri, noe som gjør det usannsynlig at den romerske eliten holdt seg utenfor produksjon av keramikk.³⁴⁴ Flere historikere og arkeologer har argumentert for at produksjonen i Mayen var tett knyttet opp mot statlige strukturer, der større produsenter inngikk avtaler med den romerske administrasjonen i området.³⁴⁵ Samtidig er det ikke funnet rester etter statlige strukturer i Mayen, noe som gjør det vanskelig å konkludere med sterk statlig involvering i produksjonen.³⁴⁶

³⁴¹ Grunwald, 2015, 2020; Redknap, 1987 (Continuity or change: the Mayen tradition from 4th- 14th centuries)

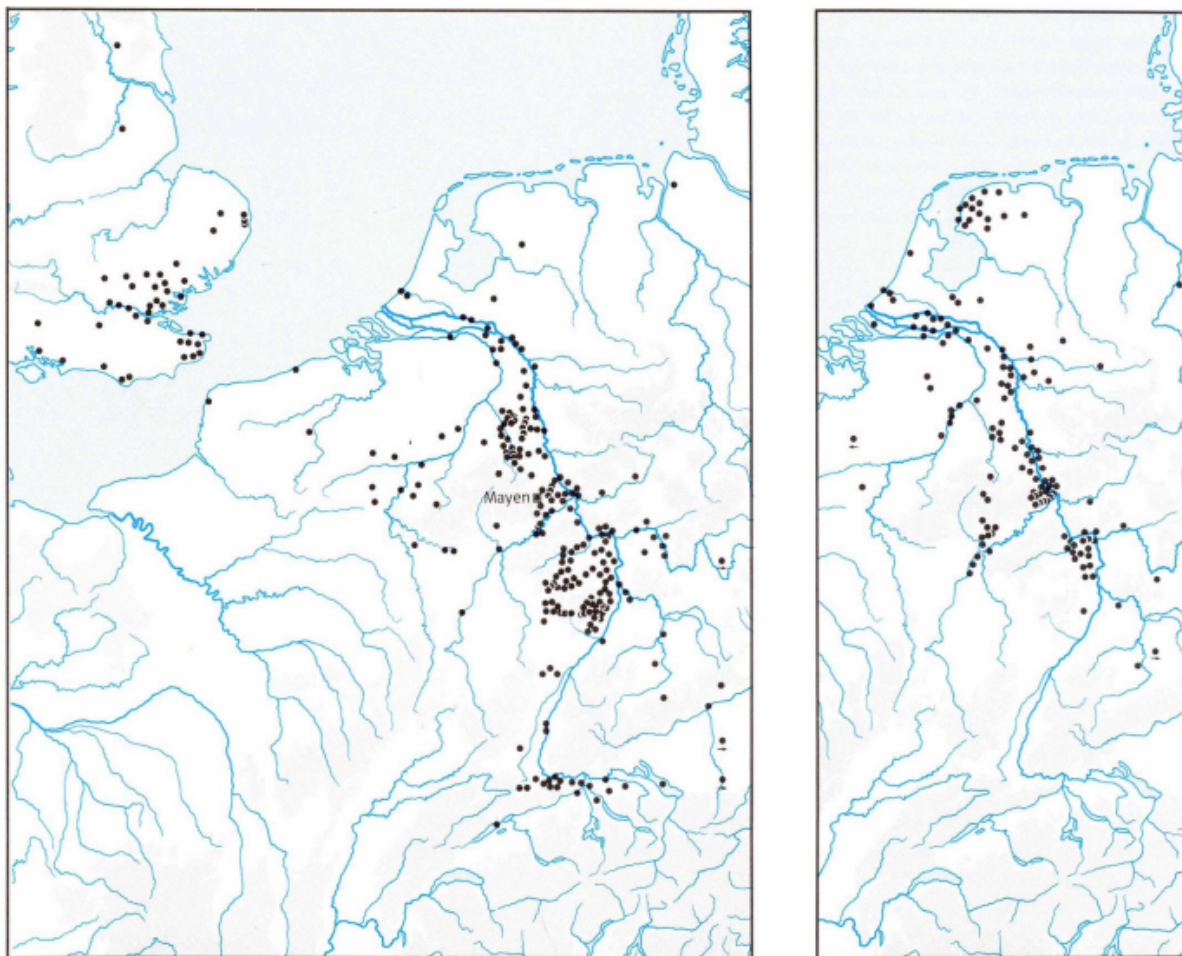
³⁴² Grunwald, 2015, s. 191-192

³⁴³ Giljohann, Hunold og Wenzel, 2017, s. 133; Lewit, 2015, s. 239-240; Peacock, 1982, s. 129-135

³⁴⁴ Lewit, 2015, s. 241-242

³⁴⁵ Grunwald, 2020; Köstner, 2015

³⁴⁶ Pazmany, 2019, s. 154 (Between mountains and frontiers)

Figur 10: Spredning av mayenkeramikk. Venstre: Mayenkeramikk i senantikken. Høyre: Mayenkeramikk i merovingertid (Gross, 1996)

Selv om det i Mayen ble produsert finkeramikk tilsvarende den i Argonne, var det grovkeramikken som dominerte området.³⁴⁷ Ved inngangen til 400-tallet var denne grovkeramikken spredt langs hele Rhinen, og over Atlanterhavet til Britannia. Fra Rhinen ble keramikken videre fraktet til det galliske innlandet gjennom veinett som Köln-Bavay, og på denne måten påvirket mayenkeramikken lokale keramikktradisjoner flere steder i Gallia, som rundt Paris.³⁴⁸ Utover 400-tallet ble utstrekningen av mayenkeramikk redusert, og produktene ble etter hvert konsentrert rundt områdene langs midtre og nedre Rhinen.³⁴⁹ På samme tid som mayenkeramikken ble distribuert over kortere avstander, så man også et geografisk skifte i produksjonsområdet. De tidligere romerske bosetningene nord for elven opphørte i løpet av andre halvdel av 400-tallet, mens bosetninger, som siden 300-tallet hadde vokst frem sør for elven, dannet et nytt sentrum i området. I de sørlige bosetningene er det funnet gravskikker med ikke-romerske elementer, og vitner om en sammensmelting av romerske og ikke-romersk

³⁴⁷ Gross, 1996; Grunwald, 2015

³⁴⁸ Wickham, 2005, s. 795-796; Grunwald, 2020

³⁴⁹ Wickham, 2005, s. 795-796

befolkning utover 400-tallet.³⁵⁰ I løpet av første halvdel av 400-tallet så man også en nedgang i antallet bosetninger rundt den sentrale landsbyen i Mayen, deriblant flere *villae rusticae*, samtidig som omliggende bosetninger ikke ble helt forlatt.³⁵¹ Likevel, fortsatte Mayenkeramikken å bli distribuert langs de samme nettverkene som tidligere, og romerske keramikktyper ble videreutviklet langt inn i Middelalderen. Det var dermed betydelig kontinuitet i produksjonen og distribusjonen av mayenkeramikk, samtidig som produsentene utover 400-tallet inngikk i stadig mindre utstrakte økonomiske nettverk.³⁵²

Figur 11: Senromersk Terra Nigra var det vanligste alternative finkeramikken til sigillatatradisjonen på 400-tallet (Gross, 1996)

³⁵⁰ Giljohann, Hunold og Wenzel, 2017, s. 131 (Gallia Rustica); Grünwald, 2011, s. 202-208 (Die römischen GräberfeldervonMayen)

³⁵¹ Giljohann, Hunold og Wenzel, 2017, s. 133-134

³⁵² Grünwald, 2015, s. 201-203, 2020, s. 32-35; Redknap, 1987; Wickham, 2005, s. 796

Figur 12: *Céramique Biconique* utviklet seg i løpet av 400-tallet fra senromersk *terra nigra*. Ble produsert over store deler av Nord-Gallia fra slutten av 400-tallet (Gross, 1996)

Motstykket til den avtagende distribusjonsradien til argonne- og mayenkeramikk var en tiltagende lokal produksjon, dels som lokale etterligninger av argonne- og mayenkeramikk. Også på 300-tallet var lokale varianter en viktig del av den galliske økonomien, men hovedforskjellen var at disse eksisterte som et komplement til den større regionale og overregionale distribusjonen av keramikk som den fra Argonne og Mayen.³⁵³ Vi så tidligere hvordan argonnekeramikk mistet markeder i det vestlige Midt-Gallia som følge av at lokale varianter vokste frem, og tilsvarende prosesser må forklare den avtagende distribusjonen av argonne- og mayenkeramikk også andre steder i Gallia. En av de mest utbredte keramikktypene var senromersk *terra nigra*, en grå- eller svartfarget finkeramikk.³⁵⁴ Denne keramikken ble produsert i flere områder i Nord-Gallia, både vest og  st for Rhinen.³⁵⁵ Lokale produksjonsmønstre kommer også til syne i forbindelse med en ny type keramikk som dukket opp på 400-tallet, og som ble produsert over store deler av Nord-Gallia. *Céramique biconique*

³⁵³ Wickham, 2005, s. 796; Fleming, 2020, s. 372

³⁵⁴ Gross, 1996, s. 584-585

³⁵⁵ Van Thienen et al., 2017

var en svartfarget finkeramikk, og oppstod i Rhinområdet som en videreutvikling av senromersk *terra nigra*, men ekspanderte vestover fra slutten av 400-tallet.³⁵⁶

Oppsummert er det tydelig at midtre og nordre Gallia ser en fragmentering av regionale handelsnettverk knyttet til keramikk på 400-tallet. Lokale handelsnettverk, med etterligninger av keramikk som tidligere ble fraktet på tvers av regioner, økte i relativ dominans. Samtidig brøt ikke keramiske handelsnettverk sammen på 400-tallet, og keramikkprodusenter fra Argonne og Mayen fortsatte med produksjon og distribusjon gjennom hele 400-tallet. Dette siste er et viktig argument for at den galliske eliten aldri forsvant fra Nord-Gallia på 400-tallet, ettersom en god del av produksjonen og etterspørselen av finkeramikk var tilknyttet nordgalliske eliter.³⁵⁷

Handelsforbindelser utenfor Gallia

Ved siden av produksjon og distribusjon innad i Gallia, sier utviklingen i import- og eksporthandelen noe om den galliske elitens tilknytning til større handelsforbindelser. I Nord-Gallia er det særlig i området rundt Seinen og Somme som er blitt grundig utforsket, der de fleste senantikke keramikkfunnene er datert til perioden 250-350. Den dominerende importartikkelen var afrikansk keramikk som African Red Slip og amforaer, mens spanske amforaer er særlig fremtredende langs Rhinen frem til midten av 300-tallet.³⁵⁸

Keramikkimport i Nord-Gallia fortsatte inn på 400-tallet, men i et redusert omfang. Frem mot 450 er det områdene langs Seinen som skiller seg ut med mange funn. I provinsene Belgicae og Germanica Secunda, avtar funnene av keramikkimport fra 400-tallet, og etter 450 er det ingen datert importkeramikk i området. For Germanica Secunda og Belgica Prima har trenden tydelig sammenheng med endringer i den romerske statsadministrasjonen og hæren, da store deler av keramikkfunnene var knyttet til Rhinen og Trier.³⁵⁹

Når det kommer til galliske eksportnettverk, hadde forbindelser til Britannia vært dominerende på 300-tallet. Britiske skatteinntekter inngikk trolig i forsyningen av Rhinhæren, der kontraktører som fraktet britisk skatt til Gallia må ha hatt med seg ekstra varer både til og fra Gallia.³⁶⁰ Både argonne- og mayenkeramikken er funnet i Britannia på 300-tallet, sammen med annen gallisk keramikk som *Céramique à l'éponge* og marmorkeramikk fra Rhinområdet (*German marbled ware*). Det meste av gallisk import gikk til militære og administrative

³⁵⁶ Wickham, 2005, s. 797

³⁵⁷ Wickham, 2005, s. 796

³⁵⁸ Le Bomin, 2020, s. 40; Gonzalez Cesteros, 2010, s. 121 for handelsforbindelser mellom Spania og Rhinen

³⁵⁹ Le Bomin, 2020, fig. 3, s. 42

³⁶⁰ Wickham, 2005, s. 77-79; Fleming, 2020; Lewit, 2015, s. 242-243

sentre i sørøst Britannia, men gallisk keramikk er også funnet i mer landlige områder.³⁶¹ I løpet av de første tiårene av 400-tallet, brøt de økonomiske nettverkene som forbandt Gallia og Britannia sammen. Først og fremst mistet Britannia den statlige tilstedeværelsen etter år 408, noe som markerte slutten på tilflyt av mynter og opprettholdelsen av statlige skattnettverk. Bruddene i statlige strukturer medførte at innen 425 stoppet importen av gallisk keramikk.³⁶² Oppsummert er det en klar nedgang i nordgallisk import og eksport av keramikk utover 400-tallet. Keramikk ble fortsatt importert til Nord-Gallia gjennom hele 400-tallet, men ble etter hvert konsentrert om de vestlige områdene. I det nordligste Gallia stoppet keramikkimporten opp innen 450.³⁶³ Eksport av keramikk forsvant tidligere fra Nord-Gallia, og importert gallisk keramikk forsvant fra Britannia innen 425. Som med handelen av keramikk innad i Nord-Gallia, ble også handelsnettverk som forente Nord-Gallia med resten av Romerriket mer fragmentert og regionalt betinget utover 400-tallet.

Sirkulasjon av mynt

Motstykket til å se på hva som skjedde med distribusjon av fysiske varer, er å rette blikket mot pengesystemet som fasiliterte de romerske handelsnettverkene. Den vidstrakte bruken av mynter var en grunnsteinene den romerske økonomien hvilte på, og koblingen mellom sirkulasjon av mynt og fungerende handelsnettverk er klar fra utviklingen i Britannia som vi så ovenfor.³⁶⁴ I Nord-Gallia er det tydelig fra myntfunnene som er blitt datert til slutten av 300-tallet og begynnelsen av 400-tallet, at både urbane og landlige områder deltok i pengeøkonomien.³⁶⁵ Store myntdepoter fra landsbyen Neerharen-Rekem, bygget over ruinene av en villa i det nordligste Gallia i siste halvdel av 300-tallet, viser hvordan en landlig befolkning kunne akkumulere store mengder mynt gjennom handel og militære inntekter.³⁶⁶ Innen år 420 sluttet man i all hovedsak å produsere kobbermynter i Midt- og Nord-Gallia, med unntak av noen få kobbermynter som ble produsert i Trier rundt 430.³⁶⁷ Kort tid etter forsvant også sølvmynter fra Nord-Gallia, selv om imitasjoner fortsatte å bli produsert mellom Loire og Seinen frem til midten av århundret.³⁶⁸ Samtidig viser frankiske kobbermynter produsert i Marseille på 500-tallet at produksjon av kobbermynt trolig ikke forsvant helt fra

³⁶¹ Fleming, 2020, s. 371

³⁶² Fleming, 2020, s. 377; Fleming, 2021, s. 177-182

³⁶³ Le Bomin, 2020, s. 50

³⁶⁴ Banaji, 2001, s. 60

³⁶⁵ Stroobants, 2013

³⁶⁶ Stroobants, 2013, s. 86-87

³⁶⁷ Rovelli, 2018, s. 67; van Heesch, 2022, s. 302

³⁶⁸ Rovelli, 2018, s. 67; Halsall, 2007, s. 350

Sør-Gallia. Også myntverket i Lyon tar opp igjen kobber- og sølvmyntproduksjon under kong Gundobad (474-516).³⁶⁹

Selv om produksjon av kobber- og sølvmynter stoppet opp i første halvdel av 400-tallet, er det vanskeligere å konkludere med hva som skjedde med distribusjonen av eldre mynter. Arkeologiske undersøkelser av Rhinfestningen Gelduba (Krefeld-Gellep) viser at flere kobbermynter fra 300-tallet ble lagt ned sammen med mynter fra slutten av 500-tallet. Dette tyder på at eldre kobbermynter fortsatte å sirkulere utover 400-tallet.³⁷⁰ Også fra byen Tongeren er det funnet eldre bronsemynter i en grav fra midten av 400-tallet.³⁷¹ Det er dermed trolig at man så en gradvis utfasing av småmynt i Nord-Gallia utover 400-tallet. Disse trendene har blitt tolket av flere historikere og arkeologer argumentert som brudd med eksisterende økonomiske nettverk basert på pengetransaksjoner.³⁷² Kobbermyntens lave verdi er blitt brukt som argument for dens høve til å fasilitere småskalahandel, mens gullets høye verdi betød at gullmynter ikke kunne fasilitere store økonomiske nettverk.³⁷³ Samtidig er det interessant at produksjon og sirkulasjon av gullmynter fortsatte i store mengder gjennom 400-tallet. Flere av de postromerske kongedømmene videreførte produksjonen av gullmynter, og satte opp myntverk i flere galliske byer. De første postromerske gullmyntene, kalt pseudokeiserlige, var etterligninger av tidligere romerske varianter, hvor både vekt og gullinnhold holdt seg stabilt til ut på 500-tallet.³⁷⁴ Dette tyder på kontinuitet i bruken av gullmynter over hele Gallia på 400-tallet. I senantikken var det gullmynten *solidus* som dominerte pengesystemet, og alt annet grunnmetall fikk sin verdi i relasjon til gull.³⁷⁵ Selv om transaksjoner i gullmynter trolig var best representert i statlige relasjon, enten som betaling til hæren, betaling av skatt eller tvangskjøp av varer, er det mye som tyder på at også flere mindre handelstransaksjoner kunne foregå med gullmynter.³⁷⁶ Historikeren Jairus Banaji argumenterer for at gullmynter var vanlig i alle samfunnslag, der landeiere ofte kunne selge produkter som korn og vin for gull.³⁷⁷ Man kan dermed ikke konkludere med at slutten på kobber- og sølvmynter er ensbetydende med at økonomiske nettverk tuftet på mynttransaksjoner forsvant fra det nordlige Gallia. Særlig når man inkluderer det faktum at

³⁶⁹ For Marseille: Ward-Perkins, 2006, s. 113; Naismith, 2014, s. 279; for Lyon: Rovelli, 2018, s. 67

³⁷⁰ Konrad & Witschel, 2011, s. 7

³⁷¹ van Heesch, 2022, s. 302

³⁷² Van Ossel, 2006, s. 559; Foucray, 1997; Aarts, 2015, s. 225

³⁷³ Van Ossel, 2006, s. 559, Ward Perkins, 2006, s. 110-117

³⁷⁴ Blackburn, 2005

³⁷⁵ Banaji, 2001, kap. 3; Naismith, 2014

³⁷⁶ Naismith, 2014, institusjoner som *adaeratio*, muligheten til å omdanne skattebetaling fra naturalia til penger, og *coemptio*, statlig tvangskjøp av varer, bidro trolig til gullsirkulasjon til og fra staten

³⁷⁷ Banaji, 2001, s. 60

militære transaksjoner ofte ble foretatt i gull, og store deler av den nordgalliske befolkningen hadde inngått i en militær relasjon til Romerriket i flere generasjoner.³⁷⁸ Videre ble gullmynten *tremissis*, som utgjorde en tredjedel av en *solidus*, produsert i store mengder fra første halvdel av 400-tallet. Innen siste halvdel av 400-tallet dominerte *tremissis* gullsirkulasjonen i Gallia.³⁷⁹ Det at gullmynter med lavere verdi økte i dominans, er med på å underbygge argumenter om at gull fasiliterte utstrakt handel, da det vitner om et behov for mynter av ulike verdier.

Figur 13: Solidi fra et gulldepot langs Rhinen. 16: Mynt fra Honorius (402-403/405/406), 32: Mynt fra Jovinus (411-413), 41: Imitasjonsmynt fra Valentinian III (439-455) (Roymans og Heeren, 2017)

³⁷⁸ Roymans, 2017, s. 59

³⁷⁹ Naismith, 2014, s. 281-282

Figur 14: Tre solidi og ti tremisses fra et gulldepot fra Velsen, oppdaget i 1866. En bysantinsk solidus av Justinian, resten var pseudokeiserlige, deriblant ni tremisses produsert i det frankiske riket. (Nicolay, 2014)

I det nordligste Gallia, langs begge sider av nedre Rhinen, er det funnet rundt 2400 solidi fra perioden 364 til 455. Arkeologen Nico Roynman anslår at dette må ha utgjort mindre en 1% av mengden gull som sirkulerte i området på denne tiden.³⁸⁰ I underkant av 80% av disse myntfunnene er datert til tidligst etter år 400, hvorav rundt halvparten av disse må ha blitt lagt i jorden tidligst etter 425. De fleste av myntene er knyttet til depotfunn, hvor de fleste depotene er datert til tidligst perioden mellom 395 og 412. Deretter var det en periode uten myntdepoter, før antallet depoter tok seg noe opp i årene mellom 425 og 455.³⁸¹ Det var dermed betydelige mengder gull som strømmet til det nordligste Gallia i første halvdel av 400-tallet.

Ingen samtidige kilder nevner hvordan gullmyntene ble tilført regionen, men de fleste forskere enes om at det trolig var i form av statlig betaling for militære tjenester. Roynman

³⁸⁰ Roymans, 2017, s. 57

³⁸¹ Roymans, 2017, tabell 1, s. 58

argumenterer for at sammenbruddet av den romerske hæren i Nord-Gallia medførte at Romerriket gikk over til å hyre inn frankiske krigsherrer. Disse krigsherrene fordelte så gullinntektene videre i lokalsamfunnet i redistribusjonsnettverk.³⁸² Flere aspekter ved gulldepotene tyder på en relasjon til militære transaksjoner. Blant annet var mynter fra ulike perioder ofte samlet i samme deponering, noe som er forenlig med at frankiske krigere er blitt betalt fra en statskasse. Videre økte antallet gulldepoter i samme periode som invasjoner og borgerkriger preget Gallia, og der romersk etterspørsel etter militære tjenester var høy.³⁸³ En av utfordringene med dette argumentet, er at det hviler på dateringen av gulldepotene. Som nevnt ovenfor, er gulldepoter vanskelig å datere nøyaktig, ettersom vi bare har en tidligst mulig dato basert på dateringen av den yngste mynten i depotet. Det at man har en mengde depoter hvor den yngste mynten er fra perioden 407-413, betyr ikke at gullet må ha blitt lagt ned disse årene, men kan ha blitt nedlagt på et hvilket som helst tidspunkt etter disse årene. Videre er ikke det at ingen mynter er datert til perioden mellom 413 og 425, ensbetydende med at depotene må ha blitt lagt ned rundt 413, kun at få mynter fra denne perioden sirkulerte langs nedre Rhinen. Gullet kan ha blitt tilført regionen i perioden med uro i Gallia, men det kan også være at uroen påvirket andre tilløp, og gjorde at tilstrømmingen av gullmynter mellom 413 og 425 var redusert. En annen mulighet for økt gullsirkulasjon langs nedre Rhinen er gjennom handel. Flere samfunn nord for Rhinen utviklet monetære relasjoner med Romerriket i løpet av 300-tallet, vist gjennom funn av romerske kobber-, sølv- og gullmynter.³⁸⁴ Videre er mange av de enkelte gullfunnene lokalisert langs elver eller langs kysten.³⁸⁵ Egyptiske papyruskilder forteller hvordan gull ble brukt i mangfoldige transaksjoner, som ved pengelån, lønnsutbetalinger og handelsvirksomhet.³⁸⁶ Uroen i Gallia ved starten på 400-tallet kan ha medført en reduksjon i denne handelen, noe som kan være forenlig med fraværet av mynter datert mellom 413 og 425.

Samlet sett viser utviklingen i romerske mynter på 400-tallet en betydelig nedgang i handelsaktivitet tuftet på mynttransaksjoner. Tilstrømmingen av lavverdi mynt sluttet i løpet av første halvdel av århundret, og de galliske innbyggerne måtte i økende grad støtte seg på transaksjoner med eldre mynter. Samtidig fortsatte tilstrømmingen av gullmynter, samtidig som mindre gullmynter som *tremissis* økte i dominans. Det er dermed lite sannsynlig at bruken av mynt faller helt bort i Nord-Gallia på 400-tallet, særlig sett sammen med at

³⁸² Roymans, 2017, s. 69

³⁸³ Roymans, 2017

³⁸⁴ Ilisch, 2008, s. 60

³⁸⁵ Roymans, 2017, fig. 2,4,5,6

³⁸⁶ Banaji, 2001, s. 76; Naismith, 2014, s. 278

frankiske konger fortsatte å slå pseudokeiserlige mynter fra slutten av århundret. Områder som det nordligste Rhinen så en økning i gullkonsentrasjon ved starten av 400-tallet, og må dermed ha økt i gullrikdom relativt til områdene lengre sør. Utviklingen i bruk av mynter forsterker dermed bildet av fragmentering av de statlige økonomiske nettverkene. Mynter hadde større verdi i å fasilitere distansehandel enn lokal handel, ettersom nærhet og hyppighet av kontakt mellom lokale produsenter og konsumenter ga økte muligheter for andre transaksjonsmekanismer. Redusert bruk av mynt er dermed forenlig med økte lokale handelsmønstre, og reduserte regional og overregional handel. Dette er det samme bildet som vi så for distribusjonen av keramikk, der overregional distribusjon, enten mellom provinser innad i Nord-Gallia eller med områder som Britannia eller Sør-Gallia, ble redusert, mens lokale og regionale distribusjonsnettverk ble opprettholdt.

5.1.2. Den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige økonomiske nettverk

Regionaliseringen av varebyttet og reduksjonen i myntsirkulasjon medførte at de økonomiske nettverkene statlige elementer ble svekket. Romerriket betinget både myntenens utseende og reglene rundt deres bruk. Når handelstransaksjoner i økende grad foregikk ved andre mekanismer enn mynt, mistet keisermakten viktige kanaler for å kontrollere de økonomiske nettverkene. På samme måte ble de økonomiske nettverkene i økende grad dominert av ikke-statlige elementer som personlige relasjoner mellom produsent og konsument. Dette åpnet opp for utviklingen av økonomiske relasjoner som opererte uavhengig av den romerske stat, og bidro til å svekke den galliske elitens avhengighet av romerske strukturer for å opprettholde sin økonomiske makt.

Som nevnt ovenfor, utgjorde gull verdistandarden i senantikken. Dette ga stor etterspørsel etter gullmynter fra eliter over hele riket, noe som vises i at landeiere begynte å kreve gull ved salg av varer, og personer i administrative embeter utnyttet sin posisjon til å akkumulere mer gull. I tillegg til gulletts fordeler knyttet til valutasikkerhet, var det flere av elitens skatter som utelukkende måtte betales i gull.³⁸⁷ Effekten av en betydelig strøm av gullmynter til ulike krigsherrer i de første par tiårene av 400-tallet, og den romerske administrasjonens fragmentering i samme periode, må ha styrket krigsherrers tilbud av gull vis-à-vis den romerske stat.³⁸⁸ Disse krigsherrene kunne være ledende militære aktører for både ikke-romerske og lokale, gallo-romerske samfunn.³⁸⁹ På samme måte som frankiske

³⁸⁷ Naismith, 2014, s. 276. *Collatio glebalis* og *collatio lustralis* er skatter som måtte innfris med gull

³⁸⁸ For fragmentering av romersk administrasjon, se kap. 5.3

³⁸⁹ Se van Dam, 1985 og Halsall, 2007, s. 18 for en diskusjon av fremveksten av lokale lederfigurer

soldater inngikk i redistribusjonsnettverk med frankiske krigsherrer, kan man argumentere for at nordgalliske eliter, allerede militarisert i løpet av 300-tallet, inngikk i tilsvarende relasjoner. Der administrative roller var en sentral kanal for å skaffe seg gull rundt år 400, ble relasjoner til krigsherrer utover 400-tallet en bedre kilde for å oppnå disse ressursene. De monetære motivene for den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk, ble videre styrket av militære og politiske motiver som vi vil se nærmere på de neste delkapitlene. Allerede her er det derimot hensiktsmessig å nevne ikke-romerske krigsherrers evne til å tilby fysisk og økonomisk sikkerhet. I tillegg til å inngå i lukrative redistribusjonsnettverk, var dermed et økonomisk motiv for å inngå i ikke-statlige økonomiske relasjoner, beskyttelse av den nordgalliske elitens ressursbase. Videre kan man argumentere for at krigsherrene på sin side hadde insentiver for å inngå i relasjoner til den galliske eliten. Den galliske elitens tidligere rolle i romerske administrative strukturer som skattesystemet, ga dem erfaringer og kunnskaper som ikke-romersk elite kunne utnytte til egen fordel. Videre ville elitens økonomiske kapasitet vært en kilde til viktige ressurser, som tidligere hadde inngått i elitens økonomiske nettverk med den romerske hæren.

Dette siste poenget kan være med på å forklare hvorfor distribusjonen av keramikk blir mer regional utover 400-tallet. Der Romerriket skapte overregionale nettverk som knyttet sammen store regionale forskjeller, ville lokale romerske og ikke-romerske krigsherrer ha hatt en mye mindre aksjonsradius samt større grad av innbyrdes konkurranse. Dette vil skapt en rekke regionale økonomiske nettverk knyttet til ulike nordgalliske autoritetsfærer. Over tid kunne disse regionale nettverkene danne nye overregionale systemer. Et viktig poeng er derimot at en ny konfigurasjon av eksisterende regionale handelsnettverk ville markert et brudd med romerske handelsnettverk, selv om deler av de regionale nettverkene forble uendret.

Som nevnt ovenfor, var noe av den viktigste kapitalen til galliske eliter var deres administrative kompetanse. En romersk stat som stadig fikk mer avstand til Nord-Gallia utover 400-tallet, åpnet opp for økt grad av lokalt og regionalt selvstyre når det kom til innkreving av skatt.³⁹⁰ Vi så ovenfor hvordan det romerske skattesystemet mistet sine overregionale strukturer når administrativ og militær etterspørsel ble redusert. Salvian beskrev hvordan tapet av overregionale strukturer kunne gi romerske aristokrater insentiver til å ta kontroll over lokale skattestrukturer, som videre innebar en betydelig grad av lokal økonomisk makt. Man kan dermed argumentere for at galliske aristokraters søken om å

³⁹⁰ Keisermakt og prefektadministrasjonen flytter fra Trier mot slutten av 300-tallet (se kap. 5.3), og militære strukturer blir mer regionalisert (se kap. 5.2)

forøke sin egen nytte bidro til en fragmentering av romerske skattenettverk. Den økte konkurransen om kontroll over skatteressurser førte til at skattesystemet overlevde lokalt, men som tallrike uavhengige skattenettverk. I neste omgang bidro regionaliserte skattenettverk til en regionalisering av økonomiske nettverk, i det handelsmenn i mindre grad reiste mellom regioner i forbindelse med transport av skatt.

Utover 400-tallet ble økonomiske nettverk i økende grad regionalt betinget, idet handel mellom provinser og større områder ble kraftig redusert. Keramikk fra produksjonssentre som Argonne og Mayen, hvorfra produkter hadde blitt distribuert over hele Gallia i flere århundrer, ble utover 400-tallet distribuert over stadig kortere avstander, samtidig som lavverdi mynt gradvis gikk ut av sirkulasjon i Nord-Gallia. Denne utviklingen må ha preget økonomiske relasjoner mellom produsent, distributør og konsument, og i økende grad vektlagt personlige og ikke-statlige relasjoner. En av årsakene bak regionaliseringen av økonomiske nettverk kan ha vært fremveksten av nettopp slike personlige relasjoner mellom nordgalliske og ikke-romerske eliter. Den romerske elitens administrative kompetanse kunne dermed bli solgt til ikke-romerske krigsherrer, som på sin side tilbød aristokratene adgang til lukrative redistribusjonsnettverk, samt fysisk og økonomisk sikkerhet.

5.2. Militære nettverk

I 459 skrev aristokraten Paulinus fra Pella det biografiske diktet *Eucharisticos*, hvor han så tilbake på sitt lange og fartsfylte liv i sørgalliske elitekretser.³⁹¹ Paulinus ble i 376 født inn i en familie med sterke bånd til den romerske keisermakten, der hans bestefar var den berømte poeten Ausonius, konsul i 379, og hans far hadde vært både *vicarius* av Makedonia og afrikansk prokonsul. Hans ressursbase strakk seg over flere provinser, hvor han i tillegg til sitt hjemmeområde i provinsen Aquitania Secunda, nevner eiendommer rundt Marseille og rundt hans fødeby Pella i Makedonia.³⁹² Paulinus må ha vært en viktig politisk aktør i Gallia ettersom han er den eneste embetsmannen vi vet om under den romerske tronpretendenten Attalus sitt styre på midten av 410-tallet.³⁹³ I forbindelse med goternes krigføring på romersk territorium i samme tiår, reflekterer Paulinus over skjebnen til hans mange familiegods:

*[...] the many special comforts of my home - too full, alas! with all great and pleasant luxuries and every blessing in those rough days, and which alone at that time lacked a Gothic guest. This circumstance was followed not long afterwards by a disastrous result, namely that, since no particular authority protected it, my house was given up to be pillaged by the retiring horde; for I know that certain of the Goths most generously strove to serve their hosts by protecting them.»*³⁹⁴

Paulinus beskriver en periode med stor grad av politisk og sosial uro, med både romerske borgerkriger og kamper mot invaderende krigerbander. I 413 hadde goternes konge Athaulf gått i ledtog med den vestromerske keisermakten, og brakt ned tronpretendenten Jovinus. De gotiske gjestene som nevnes av Paulinus, var trolig deler av denne gotiske hæren, innkvartert hos romere i Gallia gjennom det romerske systemet for midlertidig bosetting av soldater, *hospitalitas*.³⁹⁵ Kort tid etter Athaulf og hans gotere var bosatt i det sørvestlige Gallia, surnet forholdet mellom goterne og keisermakten. Athaulf utropte Attalus til keiser, og tok kontroll over flere galliske byer, deriblant Bordeaux, Toulouse og Narbonne. Striden endte med at keisermakten beseiret Athaulf, som responderte med å plyndre flere galliske byer, før han flyktet sørover til Barcelona.³⁹⁶ Det er trolig disse plyndretoktene Paulinus beskriver, hvor

³⁹¹ Se kap. 2, om romersk poesi, for en introduksjon til *Eucharisticos*

³⁹² Paulinus Pellaeus, *Eucharisticos*,

³⁹³ Halsall, 2007, s. 230

³⁹⁴ Paulinus Pellaeus, *Eucharisticos*, linje 282-290, overs. H. G. Evelyn-White (1921)

³⁹⁵ Se Goffart, 1980, s. 40-55, og Halsall, 2007, s. 422-447, for en diskusjon av *hospitalitas*.

³⁹⁶ For en grundigere gjennomgang av den politiske historien, se kapittel 3. Halsall, 2007, s. 223-226

gotisk gjester bidro til å forsvare galliske aristokraters eiendommer i møte med plyndringstoktene til den Athaulfs hær.

Den omfattende krigføringen i Gallia på 410-tallet, må ha svekket den romerske stats evne til å være sikkerhetsgarantist for dets innbyggere, og som sitatet viser, søkte flere gallere beskyttelse av gotiske soldater. Walter Goffart beskrev i 1980 hvor oppsiktsvekkende det var at til tross for at gotere ble gitt store landområdet fra den galliske eliten rundt 418, er det få kilder som viser noe gallisk misnøye knyttet til denne omfordelingen av land. For Goffart var dette et argument for at bosettingen av visigoterne ikke foregikk ved å dele ut land, men ved å gi visigoterne andeler av statens skatteinntekter.³⁹⁷ I senere tid har historikeren Peter Sarris tatt til orde for at mangelen på misnøye blant den galliske eliten handlet om visigoternes evne til å tilby den galliske eliten sikkerhet.³⁹⁸ Bosetting av visigoterne på den galliske elitens landområder var dermed en gjensidig fordelaktig transaksjon, der landområder ble avsett av galliske eliter, mot økt grad av militær trygghet.

Temaet for dette kapitlet er å undersøke utviklingen av de statlige militære nettverkene i Nord-Gallia fra slutten av 300-tallet og utover 400-tallet. Først vil jeg konsentrere meg om hvordan statens militære tilstedeværelse i Nord-Gallia, før jeg skifter fokuset mot hvordan ikke-statlige elementer begynte å påvirke de statlige militære nettverkene. Avslutningsvis vil jeg undersøke hvordan den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige militære relasjoner kan forklare endringene i de statlige militære nettverkene i perioden.

5.2.1. Utviklingen av de statlige militære nettverkene

Romersk tilstedeværelse i nord

Ved inngangen til 400-tallet var den romerske hæren i Gallia sterkt forankret i regionen. Hæren bestod av regulære tropper, med soldater som tjenestegjorde i 20 år.³⁹⁹ Det taktiske og utstyrmessige overtaket til den romerske hæren betød at de hadde en dominerende stilling overfor eksterne trusler. Som de to borgerkrigene på 380- og 390-tallet hadde vist, var trolig den interne trusselen større enn den interne trusselen, ved inngangen til 400-tallet.⁴⁰⁰ Videre har arkeologen Raymond Brulet argumentert overbevisende imot den tradisjonelle teorien om at stasjonerte grensetropper (*limitanei*) led store tap i status og kvalitet på 300-tallet.⁴⁰¹ Tvert imot, vitnet antallet militære seire i Gallia i første halvdel av 400-tallet, om at den romerske

³⁹⁷ Goffart, 1980

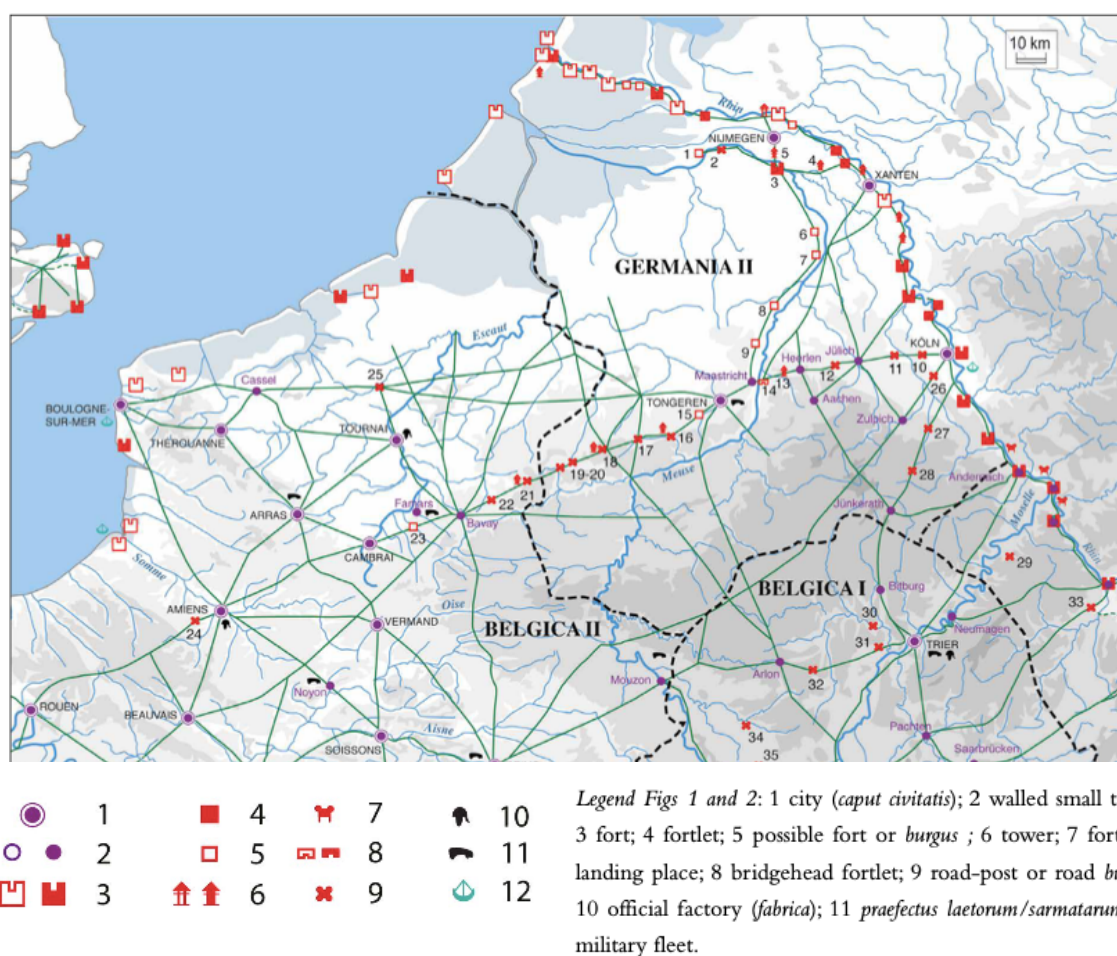
³⁹⁸ Sarris, 2015, s. 180

³⁹⁹ Elton, 1992, s. 168

⁴⁰⁰ Elton, 1992; Heather, 2017. Se kapittel 3 for borgerkrigene

⁴⁰¹ Brulet, 2017. Ideen går tilbake til Gibbon, for en moderne variant av argumentet se Nicasie, 1998

hæren fortsatt hadde et dominerende overtak i området. Romersk militær tilstedeværelse langs Rhinen kan i perioden deles inn i to områder. Sørøst for byen Xanten var det kontinuitet i romerske militære strukturer til langt inn på 400-tallet. Vest for byen, området som utgjorde store deler av nordlige Germania og Belgica Secunda, er det derimot større uenighet blant historikere og arkeologer om romersk militær tilstedeværelse. Noen har argumentert for at romerske militærstrukturer ble forlatt i dette området allerede i første halvdel av 300-tallet, i takt med at den romerske befolkningen flyttet sørover.⁴⁰² Andre har argumentert for at selv om området mellom veistrekningen Köln-Bavay og nedre Rhinen så en stor reduksjon i befolkning, utgjorde nedre Rhinen fortsatt en viktig statlig ferdselsåre. Dermed var statlige militærstrukturer fortsatt viktige langs nedre Rhinen, vest for Xanten.⁴⁰³ Ettersom Rhinen fasiliterte viktige handels- og forsyningsnettverk, og vareutvekslingen mellom Rhinen og Britannia var omfattende gjennom hele 300-tallet, er det lite sannsynlig at Romerriket fjernet militære strukturer i dette området før 400-tallet.

Figur 15: Militære strukturer i Nord-Gallia i senantikken. (Brulet, 2017)

⁴⁰² Otten & Ristow, 2008

⁴⁰³ Heeren, 2017

En annen karakteristisk utvikling på 300-tallet, var at de indre militære forsvarsnettverkene i Nord-Gallia ble styrket og bedre organisert.⁴⁰⁴ Figur 15 viser tydelig hvordan mindre festninger og forsvarstårn preget veistrekningen mellom Köln og Bavay og området rundt Trier. Opprettholdelsen av en permanent og profesjonell hær var avhengig av utstrakte forsyningsnettverk, og stilte store krav til romersk infrastruktur. Det var særlig det romerske skattesystemet som underbygde hæren, med faste strømmer av både varer og, i perioder, gullmynter.⁴⁰⁵ Disse forsyningsnettverkene som dekket hele Gallia var en viktig stimulus for økonomisk aktivitet i regionen, som dekket alt fra produksjon og distribusjon til handel og konsum.

Tap av administrative og militære ressurser

Et første moment som markerer endring i militære maktstrukturer i Gallia skjer allerede på slutten av 300-tallet, da den statlige administrasjonen flyttet fra Trier. Først i 381, da keiser Gratian flyttet hoffet og høyere administrative posisjoner til Milano. Dernest når resten av det administrative apparatet i form av den galliske pretorieprefekten og hans administrasjon ble flyttet til Arles en gang etter 390.⁴⁰⁶ Denne økte avstanden mellom den romerske hæren i Nord-Gallia og keiserapparatet hadde store konsekvenser for opprettholdelsen av militære patronasjerelasjoner. Som Peter Heather har bemerket var slike patronasjerelasjoner, der både pekuniære og andre frynsegoder strømmet fra keisermakten til ledende generaler, en essensiell del av de romerske militære nettverkene. Desto tettere man var keiseren og hans hoff, desto sterkere var strømmen av goder og personlige tjenester.⁴⁰⁷ Viktigheten av denne keiserlige patronasjen i opprettholdelsen av militære nettverk kan man se i forbindelse med Magnus Magnentius tilraning av tronen i 350. Både Zosimus og “Pseudo-Aurelius Victor” forteller hvordan keiser Konstans mistet støtten fra ledende galliske generaler ettersom han favoriserte andre grupper fremfor dem.⁴⁰⁸ En tilsvarende utvikling så vi i forbindelse med økonomiske relasjoner i kapittel 5.1, der jeg argumenterte for at den økte distansen mellom keisermakt og nordgallisk militær og sivil elite, var med på å knytte økonomiske forbindelser med ikke-romersk elite.

⁴⁰⁴ Brulet, 2017, s. 41

⁴⁰⁵ Heather, 2017. Soldatenes lønn bestod av både årlige utbetalinger i *naturalia* og uregelmessige betalinger (*donativum*) i gull.

⁴⁰⁶ Heather, 2017, s. 28

⁴⁰⁷ Heather, 2017

⁴⁰⁸ Zos. II.42; Aurelius Victor, Caes. 41.24

En annen faktor som må ha påvirket de statlige militære strukturene i Nord-Gallia, er de store tapene forbundet med krigene i begynnelsen av 400-tallet. Basert på lister av militære enheter i *Notitia Dignitatum*, anslår Heather at over 60% av enhetene som ble listet for den galliske felthæren i 422/3 var enheter som hadde blitt rekruttert etter 395. Til sammenligning var det kun rundt 15% av enhetene i den italienske felthæren som var rekruttert etter 395. De store tapene i Gallia var et resultat av over et tiår med invaderende krigerbander og borgerkriger i Gallia, men kan også ha skyldtes interne overføringer av galliske tropper til andre områder, slik som Stilichos overføring av tropper til Italia ved starten av 400-tallet.⁴⁰⁹ Samtidig er det viktig å bemerke at den galliske felthæren ikke ble redusert i størrelse. Man kan likevel argumentere for at en erstatning av over 60% av hærenhetene trolig må ha redusert kvalitetsnivå på soldatene, om enn bare på grunn av mindre krigserfaring. En ytterligere konsekvens av de mange militære tapene i løpet av de første tiårene av 400-tallet var at hele 21 enheter fra grensetroppene langs Rhinen ble overført til den galliske felthæren.⁴¹⁰ Overføring trenger ikke være et resultat av militære tap, men kan også tolkes som en del av en militærreform i etterkant av uroen ved starten av 400-tallet.⁴¹¹ Uansett årsak, må denne overføringen ha svekket det romerske militærets tilstedeværelse langs Rhinen, noe som må ha åpnet opp for dannelsen av nye militære maktnettverk i Nord-Gallia i dets sted.

5.2.2. Utviklingen av ikke-statlige elementer i de romerske militære nettverkene

Bruk av *foederati*

For å forstå endringer i statlig, militær tilstedeværelse i nordre Gallia er det viktig å trekke inn generelle trender i de militære nettverkene. En av de store endringene i romerske militære maktstrukturer på 400-tallet var den økende dominansen av ikke-romerske, militære grupper fremfor regulære, romerske tropper.⁴¹² Det var dels overlapp mellom disse to, ettersom et betydelig antall ikke-romerske soldater tjenestegjorde i den romerske hæren. Det var likevel et klart skille mellom de profesjonelle soldatene, både romerske og ikke-romerske, som utgjorde den romerske hærens regulære tropper, og ikke-romerske forbundsfeller, kalt *foederati*, som ble brukt til mer spesifikke formål.⁴¹³ På 300-tallet hadde alle *foederati* vært bosatt utenfor Romerrikets grenser, men dette endret seg utover 400-tallet.⁴¹⁴ Liebeschuetz skiller mellom to

⁴⁰⁹ Heather, 2017, s. 30

⁴¹⁰ Jones, 1964, tab. 7 i Appendix II, s. 365 (Bind III)

⁴¹¹ Liebeschuetz, 1993, s. 268

⁴¹² Liebeschuetz, 1993; Mathiesen, 2019

⁴¹³ Liebeschuetz, 1993, s. 265

⁴¹⁴ Halsall, 2007, s. 153

former for *foederati* som eksisterte på 400-tallet. Den ene var større grupper som i sin helhet ble bosatt innenfor Romerriket, som visigoterne i 418/419 og alanere og burgunderne på 440-tallet. Disse hadde stor grad av autonomi innenfor sitt område, men bistod Romerriket i krigføring. Den andre formen for *foederati* var mindre grupper, rekruttert for spesifikke felttog, som huniske grupper rekruttert av Aëtius på 420- og 430-tallet.⁴¹⁵ Den økende dominansen til *foederati* viser seg gjennom romerske generalers bruk av slike grupper for å ta tilbake kontroll vestlige provinser etter krigene på starten av 400-tallet, som ved bruken av visigotiske *foederati* i Hispania eller Aëtius sin bruk av huniske *foederati*.⁴¹⁶

Bruk av *foederati* som en form for outsourcing av militære tjenester er også et kjennetegn for militære nettverk i Nord-Gallia på 400-tallet. Arkeologen Stijn Heeren har argumentert for at området mellom Köln-Bavay og nedre Rhinen ble avfolket i første halvdel av 300-tallet, og mot slutten av samme århundre på ny befolket av ikke-romerske nybyggere. Det er særlig bosetningsstrukturen som skiller nybyggerne fra den tidligere befolkningen i området, der elementer som tredelte langhus og tilhørende grophus peker mot ikke-romersk opphav.⁴¹⁷ Flere av disse bosetningene sammenfalt med området som så økt tilstrømmingen av gullmynter på starten av 400-tallet. Videre viser funn av militært utstyr som 'crossbow brooches' en forbindelse mellom bosetningene og den romerske hæren. Heeren har tolket dette mønsteret som bevis for romersk bruk av *foederati* som grensetropper langs nedre Rhinen fra slutten av 300-tallet.⁴¹⁸ Argumentet om bruk av *foederati* som grensetropper langs nedre Rhinen underbygges videre av at man kan observere lignende trender andre steder langs Rhinen, som med den mulige frankiske garnisonen ved Gelduba i nærheten av Köln fra slutten av 300-tallet og ved Alzey lengre sør.⁴¹⁹ Frankiske soldater var trolig i garnison sammen med romerske styrker ved inngangen til 400-tallet, men utover århundret tyder markante endringer i gravskikker og økende ikke-romerske elementer som keramikk og militært utstyr at frankerne begynte å dominere området.⁴²⁰ Interessant nok ser området rundt Gelduba en betydelig økning i luksuriøst gravgods fra 425 og utover med de såkalte fyrstegravene, noe som sett sammen med reduksjonen i romerske grensetropper fra samme periode, tyder på økt grad av autonomi for grupper av *foederati*.⁴²¹ Samtidig er det viktig å påpeke at *foederati* inngikk i de romerske militære nettverk, noe man blant annet kan se ved

⁴¹⁵ Liebeschuetz, 1993, s. 266-267

⁴¹⁶ Liebeschuetz, 1993, s. 268-271

⁴¹⁷ Se noter X-Y, cf Heeren, 2017

⁴¹⁸ Heeren, 2017, s. 164-172. Se side 106 for diskusjon av 'crossbow brooch'

⁴¹⁹ Whittaker, 1994, s. 250-253; Legendre, 2014, s. 484

⁴²⁰ Esmonde Cleary, 2013, s. 343-345

⁴²¹ Whittaker, 1994, s. 251

slutten av 300-tallet der forekomsten av både romerske og ikke-romerske artefakter finnes side om side.⁴²² Man kan likevel argumentere for at *foederati* hadde interne strukturer som ble opprettholdt uavhengig av statlige elementer.⁴²³ De utgjorde dermed ikke-statlige konsentrerte og autoritative grupper som i perioder kunne inngå i de statlige militære nettverkene, men i andre perioder opererte uavhengig av den romerske hæren.

Fremveksten av krigsherrer og privatisering av hæren

Ikke-statlige elementer i de militære nettverkene kommer tydelig til syne i fremveksten av krigsherrer og deres private følge. Krigsherremodellen er i økende grad blitt anvendt for å forklare utviklingen i de romerske militære nettverkene på 400-tallet.⁴²⁴ Teorien ble først utviklet innenfor statsvitenskap som en modell for utviklingen av regionale ledere i Kina, kalt *Jūnfá* tidlig på 1900-tallet.⁴²⁵ Disse lederne hadde bakgrunn i det statlige militæret, og brukte sin militære posisjon og tilhørende hær til å danne regionale maktbaser ved å utnytte Qing-dynastiets svekkede evne til å håndtere eksterne trusler. Konsekvensen ble en gjensidig ødeleggende strid der hvert 'krigsherredømme' forsøkte skaffe seg kontroll over økonomiske ressurser.⁴²⁶ En av de første historikerne som tok i bruk modellen var James Sheridan, som i 1966 definerte krigsherrer som: "personer som utøvde statlig kontroll over et veldefinert område gjennom bruk av militære organisasjoner som ikke adlød andre enn krigsherren".⁴²⁷ Senere har det vært stor uenighet om definisjon og bruk av krigsherrebegrepet. Felles for de fleste definisjonene er at krigsherrene har sitt maktgrunnlag fra sin posisjon i militære nettverk, og at disse nettverkene er preget av sterke patron-klient relasjoner, som utvikles i perioder der statens autoritetssfære blir innskrenket.⁴²⁸

Viktigheten av de personlige relasjonene mellom general og soldat ser vi hos flere av de romerske generalene på 400-tallet, som Stilicho og Aetius, som begge var personlig involvert i rekruttering av soldater fra Barbaricum, i tillegg til å ha hatt private livvakter og følgere (*bucellarii*).⁴²⁹ På denne måten ble det dannet militære grupper med høy grad av konsentrert og autoritativ makt. Selv om grunnlaget for krigsherrens makt var de statlige militærstrukturene, utviklet gruppen egne strukturer, som gjorde at de kunne overleve

⁴²² Esmonde Cleary, 2013, s. 343

⁴²³ Liebeschuetz, 1993; Heeren, 2017, s. 153

⁴²⁴ MacGeorge, 2002; Wijnendaele, 2016, 2017; Carr, 2019

⁴²⁵ Wijnendaele, 2016, s. 186

⁴²⁶ Wijnendaele, 2016

⁴²⁷ Sheridan, 1966

⁴²⁸ Carr, 2019

⁴²⁹ Liebeschuetz, 1993, s. 269; de huniske livvaktene til Stilicho nevnes blant annet hos Zos. V.34.1

uavhengig fra de statlige militære nettverkene. Den gotiske generalen Sarus ledet en gruppe soldater på starten av 400-tallet, og stod i en klar tilknytning til romerske militære strukturer.⁴³⁰ Som Wijnendaele har argumentert for, utviklet Sarus og hans følgere seg til en militær gruppe, uavhengig av de statlige strukturene. Gruppens interne strukturer var tuftet på patron-klient forhold mellom Sarus og hans soldater, hvor personlige, økonomiske og strategiske bånd mellom general og soldater preget gruppens interne dynamikk.⁴³¹ Utover 400-tallet er det flere eksempler på statlige hærer som går over til å bli private hærer under ledelse av suksessfulle generaler, som under generalene Heraklianus og Bonifatius i henholdsvis 413 og 422.⁴³²

Private følger, som Sarus sine soldater, tilhører det som utover 400-tallet ble kalt *bucellarii*. Selve begrepet ble først brukt om en hærenhet i Notitia Dignitatum, oppstod som en militær aktør på slutten av 300-tallet.⁴³³ Utover 400-tallet begynte *bucellarii* å bli brukt om grupper av private soldater som tjenestegjorde under romerske generaler.⁴³⁴ Prokopius er blant de romerske historikerne som beskriver *bucellarii* mest inngående, særlig i forbindelse med generalen Belisarius på 500-tallet. Innen den tid hadde *bucellarii* fått en mer offisiell rolle i den bysantinske hæren, en status som vises ved at de inngikk i statlige forsyningssystemer som *annona militaris*.⁴³⁵ Samtidig må de ha utviklet seg til å bli en viktig hærenhet, blant annet blir det nevnt at Belisarius hadde 7000 *bucellarii* ved gjenerobringen av Italia.⁴³⁶

Som Noel Lenski har argumentert for, begynte *bucellarii* trolig som del av generalers private følge tidlig på 400-tallet, før de innen 500-tallet ble tettere knyttet opp mot den statlige hæren.⁴³⁷ Etersom Prokopius beskriver *bucellarii* på 500-tallet, en periode hvor de hadde en klarere statlig rolle, må elementene i hans beskrivelse som omfatter private forhold mellom soldat og general gi oss et minstemål av private relasjoner mellom *bucellarii* og deres general på 400-tallet. *Bucellarii* fungerte som livvakter, oftest for militære aktører, men kunne også tilhøre sivile embetsmenn.⁴³⁸ De stod fritt til å velge hvilken herre de skulle tjene, og tjeneste

⁴³⁰ Oros. VII.37; Zos. V.30.3; Wijnendaele, 2019

⁴³¹ Wijnendaele, 2019. Se også Diesner, 1972, s. 335

⁴³² Liebeschuetz, 1993, s. 269-270

⁴³³ Notitia Dignitatum, OR VII 25, cfr Diesner, 1972, s. 321-323; Liebeschuetz, 1986, s. 468; Schmitt, 1994, s. 152-153, Olympiodorus, Frag. 8; 12

⁴³⁴ Schmitt, 1994, s. 150

⁴³⁵ Schmitt, 1994, s. 157-158, Schmitt argumenterer for at statlig forsyning av *bucellarii* daterer tilbake til midten av 400-tallet.

⁴³⁶ Prokopius: De Bellis VII 1.17-21

⁴³⁷ Lenski, 2009, s. 158-166

⁴³⁸ Lenski, 2009; for beskrivelser av hvilke oppgaver *bucellarii* utførte for Apionifamilien på 500-tallet: P. Oxy. XVI 1903; XVII 2480

som *bucellarii* var en viktig kanal for å oppnå forfremmelse i det romerske samfunnet.⁴³⁹ *Bucellarii* ble betalt av, og fikk forsyninger fra, generalen de tjente under, og gikk også inn under hans husholdning.⁴⁴⁰ Flere av de fremtredende romerske generalene på 400-tallet, som Stilicho, Bonifatius og Aëtius hadde betydelige grupper med *bucellarii*, og ved herrens død var håndteringen av disse gruppene et viktig anliggende for keisermakten.⁴⁴¹ En lov fra 408 viser hvordan keisermakten ba den afrikanske prokonsulen om å sørge for å få fengslet opprøreren Gildo sine følgere, 10 år etter hans død.⁴⁴² Også i forbindelse med Heraklianus sitt opprør i 412 ba keisermakten om å få fengslet hans følgere.⁴⁴³

Militariseringen av den sivile eliten og bevæpning av slaver

Det var ikke bare blant militære eliter det utover 400-tallet vokste frem private hærer. Flere lover og forordninger fra 300- og 400-tallet nevner romerske eliter som skaffet seg bevæpnede følger. I to forordninger fra 396 og 398 utdyper keisermakten straffen for bruk av soldater i privat tjeneste, på henholdsvis 5 og 20 romerske pund gull.⁴⁴⁴ Videre, er det mulig å tenke seg at det er i konteksten av private hærer at romerske landeiere tok imot desertører. På den ene siden kan de mange lovene fra 300-tallet som omtaler desertører underbygge et argument for manglende tjenestevillighet i den romerske befolkningen.⁴⁴⁵ På den andre siden, kan man argumentere for at det som fra myndighetens side fremstår som å skjule desertører, fra de romerske landeierens perspektiv var en måte å rekruttere militære ressurser til lokal beskyttelse. Det er dermed ikke snakk om desertører i egentlig forstand, men kan tolkes som privat rekruttering av statlige soldater.⁴⁴⁶

Ved siden av å kjøpe ekssoldater, kunne romerske eliter skaffe seg private hærer gjennom å kjøpe krigsvante slaver. Bruken av slaver som del av militære nettverk var ikke noe nytt på 400-tallet. Det finnes eksempler fra tidligere romersk historie hvor enkeltslaver og grupper av bevæpnede slaver ble brukt til militære formål, i regi av både den romerske stat og enkeltpersoner. Samtidig var omfattende bruk av slavehærer kun forbeholdt et fåtall perioder,

⁴³⁹ Schmitt, 1994, s. 156

⁴⁴⁰ Wijnendaele, 2019, s. 478; Schmitt, 1994, s. 156

⁴⁴¹ Lenski, 2009; Wijnendaele, 2019, s. 478

⁴⁴² C.Th. IX.40.19

⁴⁴³ C.Th. IX.40.21

⁴⁴⁴ C.Th. VII.1.15; C.Th. 7.1.17

⁴⁴⁵ For lover, se C.Th. VII 18.4 (år 380), 18.5 (381), 18.8 (391), 18.9 (396), 18.12 (403). Argument om manglende tjenestevillighet, se: Jones, 1964, s. 617-618; Mathiesen, 2019, s. 144. Whittaker, 1994, s. 263, argumenterer for en kobling mellom kjøp av private soldater og mottakelse av desertører

⁴⁴⁶ Whittaker, 1994, s. 262-269

ofte forbundet med omfattende sosial og politisk uro.⁴⁴⁷ Flere lovtekster gjennom hele keisertiden viser hvordan keisermakten aktivt motarbeidet bruk av bevæpnede slaver gjennom strenge straffer.⁴⁴⁸ Det å utelukke slaver fra den militære sfæren var trolig viktig for å kunne opprettholde statens monopol på de militære nettverkene, og dermed å forhindre oppbyggingen av ikke-statlige militære nettverk.

Selv om keisermakten hele tiden var bevisst på å holde slaver og hæren adskilt, tyder hyppigheten på nye lover fra 300-tallet at bevæpning av slaver må ha vært en økende trend i Romerriket.⁴⁴⁹ I løpet av andre halvdel av 300-tallet er det flere kilder som viser til bruk av bevæpnede slaver, både av opprørsledere som Prokopius i 366, romerske generaler som Tribigildo og Valentinus i 399, og keisermakten med Valens i 367. Fra Symmachus sine brev vet vi også at keiser Honorius vurderte å rekruttere slaver inn i hæren i 397/398.⁴⁵⁰ Bruken av slaver til militære formål fortsatte med krigene på starten av 400-tallet. Når tronpretendenten Konstantin III invaderte Hispania i 408, samlet brødrene Didymus og Verenianus en privat hær som inkluderte slaver.⁴⁵¹ I 406, trolig som en reaksjon på Radagaisus invasjon av Italia året før, kom Honorius med en forordning til de provinsielle embetsmennene for han beordrer dem om å blant annet rekruttere slaver til hæren.⁴⁵² Videre poengterer forordningen at det var særlig ønskelig med slaver av personer knyttet til hæren eller *foederati*, ettersom slaver av *foederati* allerede var krigsvante. Denne forordningen forteller oss at slaver av militære menn trolig hadde erfaring med å bære våpen, hvis ikke er det vanskelig å forstå hvorfor slaver fra den militære eliten skulle være å foretrekke fremfor slaver av sivile aristokrater. Videre kan man ut fra forordningen argumentere for at den økte bruken av bevæpnede slaver fra andre halvdel av 300-tallet dels kan være knyttet til økt militær påvirkning fra utenfor Romerriket, i det ikke-romerske generaler tar med seg militære strukturer fra Barbaricum.⁴⁵³ Den økte bruken av bevæpnede slaver fra midten av 300-tallet og utover 400-tallet tyder på eksistensen av ikke-statlige militære maktnettverk.

Som vi har sett, vokste det utover 400-tallet frem flere ikke-statlige elementer i de romerske militære nettverkene. Ikke-romerske grupper, bosatt innad i og utenfor Gallia, ble i

⁴⁴⁷ Lenski, 2009

⁴⁴⁸ Dig. XLIX 16.11; C.J. XI 68.3 (år 364/367); C.Th. VII 13.8 (370), VII 13.8 (380), VII 13.11 (382)

⁴⁴⁹ Se fotnote 128 med lovhenvvisninger og dato for forordningen.

⁴⁵⁰ Prokopius: Zos. IV 5.3-5, Tribigildo og Valentinus: Zos. V 13.4, 15.5, Valens: Zos. IV 11.2, Honorius: Symm. Epist. VI 62

⁴⁵¹ Olympiodorus, Frag. 13.2; Orosius, 7.40; Zos. VI 4

⁴⁵² C.Th. VII 13.16: “[...] *We exhort slaves also, by the authority of this edict, that as soon as possible they shall offer themselves for the labors of war, and if they receive their arms as men fit for military service, they shall obtain the reward of freedom, and they shall also receive two solidi each for travel money.*”

⁴⁵³ Schmitt, 1994, s. 153; Lenski, 2009, s. 169. Whittaker, 1994, s. 266 for et motargument

økende grad leid inn til spesifikke militære formål og som del av forsvarsstrukturen langs Rhinen. Videre ble båndene mellom generaler og soldater i større grad personlige og uavhenige av statens militære strukturer. Dermed oppstod det ikke-statlige militære grupper som kunne leie ut sine tjenester til statlige aktører, eller operere fritt som krigerbander innad i Romerriket. En tredje utvikling av ikke-statlige elementer var romerske eliter bevæpnet sine slaver, skaffet seg krigsvante slaver og/eller rekrutterte ekssoldater, og på denne måten dannet private militære grupper på sine eiendommer.

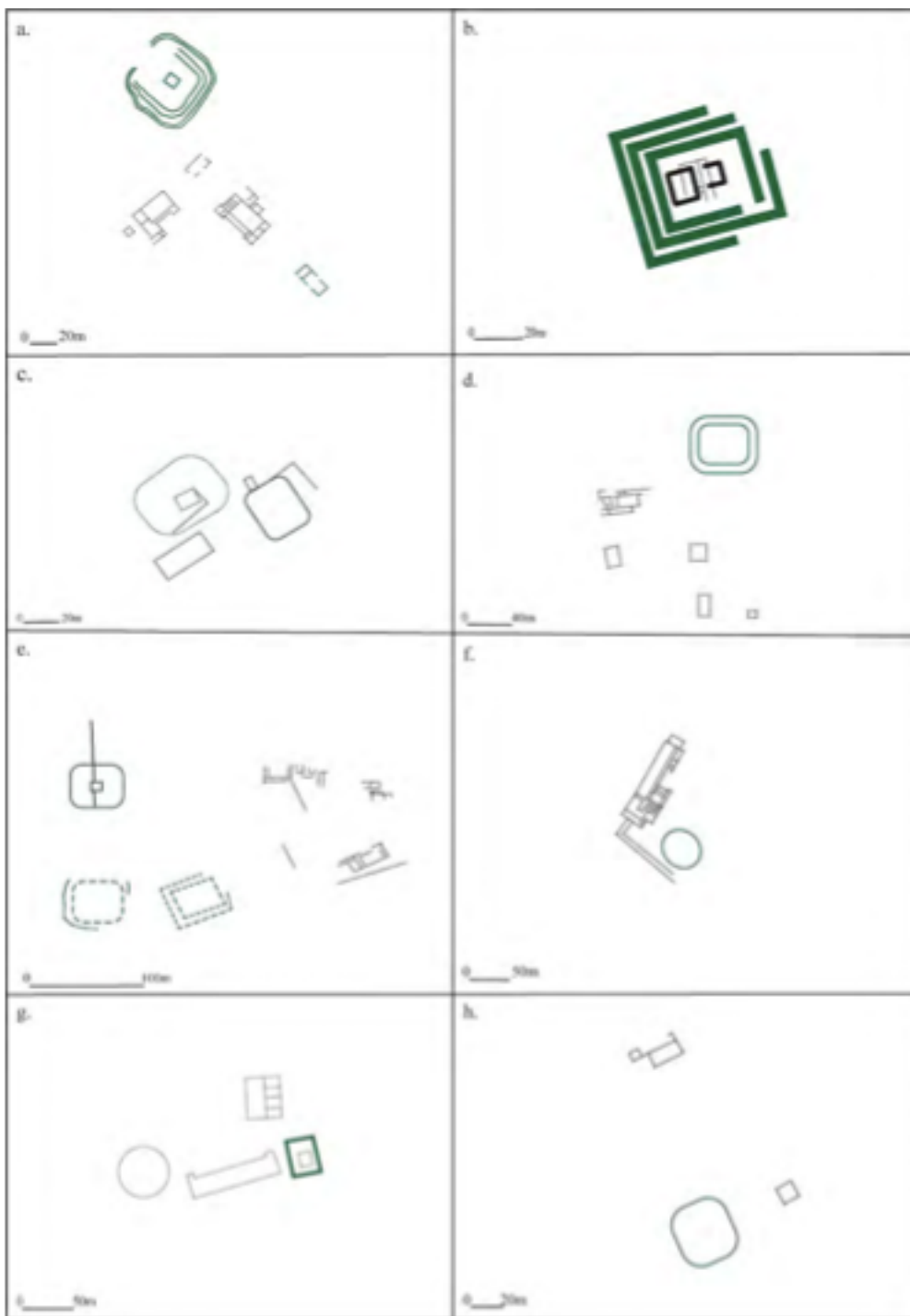
5.2.3. Den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige militære nettverk

Til nå har vi gjennomgått hva som skjedde med de militære nettverkene på 300- og 400-tallet og hvordan ikke-statlige elementer påvirket disse nettverkene. I denne delen vil jeg rette oppmerksomheten mot den nordgalliske eliten, og undersøke hvordan deres deltakelse i ikke-statlige relasjoner og nettverk bidro til å svekke de romerske militærstrukturene i Nord-Gallia

Behovet for nye sikkerhetsgarantister

Kapittelet begynte med en historie fra Paulinus fra Pella, der gotiske gjester tilbød galliske aristokrater sikkerhet i møte med periodens plyndringstokter. Senere i diktet, beskriver Paulinus den gotiske plyndringen av byen Bazas.⁴⁵⁴ Sammen med den lokale byeliten inngikk Paulinus en avtale med en alanerkonge for å forsvare byen mot goterne. Alanerkongen beskrives som en bekjent av Paulinus, noe som var årsaken til at Paulinus fungerte som mellommann i forhandlingene. Disse to eksemplene viser hvordan relasjoner mellom galliske eliter og ikke-romerske grupper ble forsterket i perioder hvor den romerske stats evne til å stille som sikkerhetsgarantist var svekket. Relasjonene trengte ikke være rent militær, og både de gotiske gjestene og den bekjente alanerkongen inngikk i relasjoner som gikk utover deres militære rolle. Det viktigste i vår sammenheng er at deler av den galliske eliten inngikk i sosiale relasjoner med ikke-romerske grupper, en relasjon som ble utviklet mot sikkerhetsmessige formål i perioder med krig og uro.

⁴⁵⁴ Paulinus Pellaeus, Eucharisticos, linje 343-405

Figur 16: a: Rheinbach-Flerzheim, b: Bodenbach, c: Köln-Widdersorf, d: HA303, e: Vettweiß-Froitzheim, f: Rommerskirchen-Nettesheim, g: Wijchen-Tienakker, h: HA224 (Dodd, 2021, fig. 4.30)

Mot slutten av både 200- og 300-tallet, ble de landlige villaene i Nord-Gallia forsterket med militære strukturer som grøfter, pæleverk, murer og vakttårn. Ettersom flere av disse villaene ikke lå i direkte nærhet av det romerske veinettet og manglet strategiske og infrastrukturelle elementer som kjennetegnet statlige militærstrukturer, argumenterer arkeologen Peter Henrich

for at disse forsvarsverkene var i privat regi.⁴⁵⁵ Samtidig er det tydelig fra den kvalitetsmessige variasjonen i festningsstrukturene at det fantes et spekter fra private, mer amatørmessige festningsstrukturer til mer komplekse, og militærteknisk bedre, festningsstrukturer.⁴⁵⁶ En slik kvalitetsmessig variasjon i festningsstrukturer tyder på at byggingene av forsvarsverk var gjort etter privat initiativ, og ikke som en del av en statlig styrking av nordgalliske forsvarsstrukturer. I figur 5.2.1 vises variasjonen i festningsstrukturer klassifisert som *burgi*. På den ene siden har man mer militære strukturer som Vettweiß-Froitheim (e), med mer komplekse interne strukturer, ofte flere grøfter, og funn av militært utstyr.⁴⁵⁷ Forsvarsverkene ved Vettweiß-Froitheim ble trolig bygget i forbindelse med krisen på 200-tallet, men var også bebodd mot slutten av 300-tallet, trolig med en ubebodd periode imellom.⁴⁵⁸ På den andre siden har man Köln-Widdersorf (c), som bar et mer sivilt preg, der forsvarsstrukturene var av lavere kvalitet.⁴⁵⁹

Arkeologen James Dodd har undersøkt utviklingen av villaer i de nordligste provinsene i Gallia på 300- og 400-tallet. Han fant at antallet befestede villaer nådde et høydepunkt i andre halvdel av 300-tallet, før antallet befestede villaer sank kraftig i løpet av de første tiårene av 400-tallet.⁴⁶⁰ Denne trenden sammenfaller med den generelle nedgangen for villaer i Nord-Gallia. Man kan dermed ikke konkludere med at behovet for militære strukturer på elitens eiendommer forsvant ved starten av 400-tallet, og trenden skyldtes trolig at elitens bosetningsformer var i endring. En slik militarisering av landlige villaer tyder på at lokale eliter befestet sin posisjon i området på bakgrunn av sine egenskaper til å organisere lokal beskyttelse. Dette tyder på at det i perioder med uro ble utviklet militære nettverk, som opererte uavhengig av statlige strukturer. Flere skriftlige kilder omtaler prosesser i Nord-Gallia hvor slike lokale sikkerhetsgarantister vokste frem. Zosimus nevner i forbindelse med plyndretoktene over Rhinen fra 405/406, at flere regioner, deriblant *Aremorica*, brøt fri fra Romerrikets myndighet, og satte opp egne styrever.⁴⁶¹ Det er trolig som en respons på disse hendelsene at den romerske generalen Exuperantius i 417 ble sendt til *Aremorica* for å slå ned opprørerne kalt *Bagaudae*.⁴⁶² Dette var opprørere forent under lokale ledere, som fra

⁴⁵⁵ Henrich, 2015

⁴⁵⁶ Dodd, 2021, s. 132

⁴⁵⁷ Dodd, 2021, s. 132

⁴⁵⁸ Klages, 2016

⁴⁵⁹ Dodd, 2021, s. 132

⁴⁶⁰ Dodd, 2021, s. 139-141

⁴⁶¹ Zos. VI 5.2-3;

⁴⁶² Rutilius Namatianus, *De reditu suo*, linjer 213-216

keisermaktens perspektiv ble fremstilt som banditter ettersom de stod utenom statlige maktstrukturer.⁴⁶³

Til tross for Exuperantius sitt vellykkede felttog, dukker regionen igjen opp som senter for ulike opprør på 430- og 440-tallet. Disse hendelsene nevnes av to kilder. Den første er av Konstantius av Lyon som i sin hagiografi om biskopen Germanus bemerker at Aëtius hadde bosatt en gruppe alanere under kongen Goar i Aremorica for å slå ned et opprør.⁴⁶⁴ Senere skriver Konstantius at den lokale lederen Tibatto hadde fått med seg innbyggerne i Aremorica til å gjøre opprør på ny. Den andre kilden er den galliske krøniken av 452, hvor både Aëtius sin bosetting av alanere og opprørslederen Tibatto nevnes. I motsetning til hos Konstantius nevnes først Tibatto, her som en lokal leder i 435 som frigjorde regionen fra den romerske stat. To år senere ble opprøret slått ned, og flere *Bagaudae*-ledere fjernet, deriblant Tibatto.⁴⁶⁵ Deretter, i år 441-442 nevner krøniken at Aëtius bosatte alanere i Aremorica, hvor de drev ut den lokale eliten.⁴⁶⁶ Disse gjentakende opprørene i Aremorica, kan best forstås som lokale nordgalliske eliter som etablerte private militære grupper. Disse gruppene opererte uavhengig av den romerske stat, og tok trolig kontroll over statlige strukturer i Aremorica.

Ut fra militariseringen av elitebosetninger i det nordligste Gallia er det trolig at tilsvarende prosesser var i gang. Også her kunne lokale romerske eliter befeste sin posisjon som sikkerhetsgarantister, noe de arkeologiske kildene tyder på. Samtidig nevner de skriftlige kildene utelukkende frankiske grupper. På slutten av 420-tallet ble den romerske generalen Aëtius sendt til Nord-Gallia for å slå ned frankiske grupper som hadde tatt kontroll over området langs Rhinen. Et drøyt tiår senere tok igjen en frankisk leder kontroll over områder i det nordligste Gallia, denne gangen under ledelse av Klodio.⁴⁶⁷ Gregor av Tours skriver at Klodio tilhørte det merovingiske dynastiet, og var far til Kilderik som virket i Nord-Gallia på midten av 400-tallet. Som nevnt tidligere, skriver biskopen Remigius at Kilderik var leder for de administrative strukturene i Gallica Belgica.⁴⁶⁸ Dette kan tyde på at romerne en gang på 440-tallet, trolig i kjølvannet av kampene mot Klodio, aksepterte frankerne som *foederati* i det nordligste Gallia. Man kan dermed argumentere for at ikke-romerske eliter vokste frem som sikkerhetsgarantister i det nordligste Gallia. Dette kan også forklare nedgangen i befestede

⁴⁶³ I tråd med tolkningen av Bagaudae først fremhevet av Raymond van Dam i 1985; se også Whittaker, 1994, s. 263-264, Halsall, 2007, s. 218; For den tradisjonelle forståelse av Bagaudae som bondeopprør se Thompson, 1982, s. 31-37. Se Drinkwater, 1989, 1992 for motargument mot van Dam' tolkning av lokale, romerske ledere

⁴⁶⁴ Konstantius, *Vita Germani* XVIII, XL. Hoare (trans), 1954, s. 308, 317

⁴⁶⁵ Gall. Chron. 452, 12, 14

⁴⁶⁶ Gall. Chron. 452, 18-19

⁴⁶⁷ For Aëtius:, se Prosper, Chron. AP 401 (=428). For Klodio: Sidonius Appolinaris, *Carmen* V, linje 212

⁴⁶⁸ Se side 64

villaer i første halvdel av 400-tallet, da tidligere lokale, romerske sikkerhetsgarantister i økende grad hadde gått over til frankiske sikkerhetsgarantister, noe som reduserte behovet for private forsvarsstrukturer.

Utover 400-tallet deltok den nordgalliske eliten i økende grad i ikke-statlige militære nettverk. Dette kunne være ved å påberope seg rollen som sikkerhetsgarantist gjennom å skaffe seg en privat hær av slaver og ekssoldater, slik som Tibatto i Aremorica. Eller de kunne inngå allianser med ikke-romerske eliter, som frankerne i det nordligste Gallia. Som vi så i kapittel 5.1 kunne samarbeidet vokse ut av frankiske eliter behov for den romerske elitens administrative kompetanse, der den nordgalliske elitene i gjengjeld fikk tilgang til lukrative ressurser og fysisk og økonomisk beskyttelse. Videre kunne dette samarbeidet også få politiske dimensjoner der den nordgalliske eliten brukte relasjonen til å skaffe seg fordelaktige økonomiske og sosiale posisjoner i lokalsamfunnet.

5.3. Politiske nettverk

På 470-tallet utvekslet en av periodens fremste politiske aktører, Sidonius Appolinaris, brev med den Trierbaserte embetsmannen Arbogastes. Han var av frankisk opprinnelse, og slektet trolig på den høytstående frankiske generalen med samme navn fra slutten av 300-tallet. Kun ett av brevene mellom de to har overlevd, og er fra Sidonius til Arbogastes.⁴⁶⁹ I brevet uttrykker Sidonius at Arbogastes var høyst skolert i romerske litterære tradisjoner, og nevner at «[...] *you have drunk deep from the spring of Roman eloquence and, dwelling by the Moselle, you speak the true Latin of the Tiber*».⁴⁷⁰ Videre poengterer Sidonius at Arbogastes var i en tett relasjon med barbarerne og at hans militære evner var vel så viktige som hans litterære evner. Brevet fra Sidonius var et svar på en tidligere forespørsel fra Arbogastes om å skrive en bibelsk eksegesi. Sidonius sin beskrivelse av Arbogastes som høyst skolert i romerske elitekultur, og det faktum at han slektet fra en av de høytstående generalene flere generasjoner tilbake i tid, vitner om kontinuitet i politiske maktstrukturer i Trier.

Også andre steder i Midt- og Nord-Gallia, som Paris-Soissons, kan man se kontinuitet i romerske politiske nettverk. Som nevnt i forbindelse med biskop Remigius sitt brev til frankerkongen Klodvig, var det å danne tilknytning til romerske politiske strukturer viktig for å legitimere Klodvigs krav om territoriell kontroll. At det merovingiske dynastiet tidlig hadde etablert en posisjon den romerske administrative strukturen er tydelig fra Kilderiks gravgods. Graven ble oppdaget i Tournai allerede i 1653, hvor funnet av en signetring inskribert med Kilderiks navn og portrett, gjorde det mulig å knytte graven opp mot den første dokumenterte merovingiske kongen.⁴⁷¹ Den signetringen, sammen med funnet av en betydelig mengde romerske sølv- og gullmynter, og en 'crossbow brooch', tyder på en tilknytning til den romerske administrasjonen og hæren eller administrasjon.⁴⁷² Samtidig viser deler av gravgodset tilknytninger til ikke-romerske politiske maktnettverk, som signetringens inskripsjon, *CHILDERICI REGIS*, som refererer til Kilderik som konge.

Kontinuitet og brudd i romerske politiske nettverk på 400-tallet, er rammen for det tredje motivet for den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk. Noen aktører, som Arbogastes, tilpasset seg forholdene med å delta i både romerske og ikke-romerske maktstrukturer. Samtidig viser hans brevveksling og tilknytning til tradisjonell romersk elitekultur at hadde en fot godt plantet innenfor romerske strukturer. Remigius på den andre

⁴⁶⁹ Sidonius Appolinaris Ep. IV.XVII

⁴⁷⁰ Sidonius Appolinaris Ep. IV.XVII. Overs. W. B. Anderson, 1965

⁴⁷¹ Esmonde Cleary, 2013, s. 383

⁴⁷² Esmonde Cleary, 2013, s. 383; Halsall, 2007, s. 269, 352; James, 1988, s. 58-64. For 'crossbow brooch' se side 106

siden, posisjonerer seg mot frankiske maktstrukturer i sitt forsøk på å opprettholde sin plass i samfunnet. Samtidig som også han viser klare relasjoner til romerske strukturer, både gjennom hans rolle som biskop og ved å holde frem romerske administrative strukturer som legitimitet for et frankisk styre i Belgica Secunda. I dette kapitlet vil jeg først undersøke hvordan de romerske politiske maktnettverk utviklet seg i Nord-Gallia på 400-tallet, før jeg retter blikket mot hvilke motiver den galliske eliten hadde for å delta i ikke-statlige politiske nettverk.

5.3.1. De overregionale politiske institusjonene i Gallia

Rundt midten av 300-tallet var Nord-Gallia tett forbundet med romersk høypolitikk. Byen Trier hadde siden Diokletians reformer vært hovedstad av Belgica Prima og den galliske diokesen, og dermed setet for den galliske prefekten og hans administrasjon. Siden 286 hadde byen også vært en keiserlig residens.⁴⁷³ En slik samling av viktige sentralstatlige og provinsielle embeter i Nord-Gallia medførte opphopning en politiske, økonomiske og kulturelle ressurser, som videre må ha hatt ringvirkninger til hele den nordgalliske befolkningen. Byggevirksomheten rundt byen knyttet til keiserlige villaer og annen keiserlig infrastruktur, samt tilstedeværelsen av rike romere tilknyttet statsadministrasjonen, må ha hatt en betydelig positiv effekt på økonomiske nettverk. På samme måte må opphopningen av romerske militære og sivile eliter i Trier og andre viktige galliske byer som Paris, Vienne og Autun, ha dannet grunnlaget for omfattende patronasjenettverk til lokale og regionale politiske og militære eliter.⁴⁷⁴ Nordgalliske eliter kunne ved å delta i slike patronasjenettverk oppnå økonomiske og juridiske tjenester, som fordeler ved rettsprosesser, og tilgang til høyerestående embeter, som kunne styrke deres prestisje og posisjon i lokalsamfunnet. Et av høydepunktene for den galliske elitens tilknytning til romerske overregionale politiske nettverk, kom under keiser Gratian på 370-tallet, i det man ser et skifte i retning utnevnelsen av galliske aristokrater til viktige statlige embeter. Den ledende galliske aristokraten i denne perioden var Ausonius, tidligere læremester for keiser Gratian, og i 379 utnevnt som konsul.⁴⁷⁵

⁴⁷³ Wightman, 1970, s. 58-62; Heather, 2017, s. 21

⁴⁷⁴ Heather, 2017, s. 21

⁴⁷⁵ Matthews, 1974, s. 56-87

Konsulembetet og høyerestående provinsielle embetsmenn

Konsulembetet hadde utviklet seg mye siden slutten av den romerske republikken, i takt med at keiseren overtok det meste av den reelle makten som konsulembetet tidligere hadde gitt. Keiser Augustus utvidet konsulembetet ved å danne en underkategori kalt *suffecti*, som kunne, i motsetning til de to årlige utnevnte *ordinarii*, utgjøre et par titalls konsuler per år. Selv om antallet *suffecti* utvannet noe av prestisjen ved konsulembetet, utgjorde de to utnevnte *ordinarii* fortsatt toppen av romerske aristokraters politiske karriere. Utover 300-tallet ble konsulembetet i økende grad gitt som en anerkjennelse av lang og tro tjeneste til Romerriket, og gitt til, forutenom keisere, sivile aristokrater som hadde tjent som by- eller pretorieprefekt, eller militære ledere etter de hadde tjent som *magister militum*.⁴⁷⁶ *Consules ordinarii* ble i praksis utnevnt av keiseren selv, og var dermed et av de fremste områdene hvor keiserlig patronasje ble delt ut. Selv om embetet kun var forbeholdt de fremste politiske aktørene i riket, vil utviklingen av den galliske elitens tilknytning til konsulembetet gi en indikasjon på hvordan deres rolle i overregionale statlige politiske nettverk endret seg utover 400-tallet. En første trend når det kommer til konsulembetet er den økende dominansen av personer som ikke var del av keiserens familie. Mellom 284-395 var 126 konsuler selv keisere eller del av keiserens familie, mens 127 konsuler hadde ikke familiære bånd til keiseren. Mellom 396-450, derimot, var forholdet 40 keiserlige konsuler mot 70 ikke-keiserlige konsuler. Fra 451 og til den siste vestromerske konsul i 541, var dominansen av ikke-keiserlige konsuler total, med 110 av 134 konsuler. Den lave andelen konsuler som var del av keiserens familie i den siste perioden henger dels sammen med bortfallet av den vestromerske keiseren i 476, men var også et resultat av at østromerske keisere ble mer motvillige til å utnevne seg selv.⁴⁷⁷

Det overordnede mønsteret utover 400-tallet er dermed at de romerske keiserne i økende grad så seg nødt til å utnevne militære og sivile aristokrater til konsuler, noe som i seg selv vitner om politisk ustabilitet i perioden. Ettersom konsulembetet var et av de fremste virkemidlene keiserne hadde for å distribuere keiserlig patronasje, kan man argumentere for at trenden viser et økt behov for å forsterke politiske nettverk mellom keisermakten og ledende aristokrater. Videre er det kun én konsul mellom 400 og 450 som med sikkerhet kan sies å ha vært fra Gallia. Ettersom antallet konsuler uten familiære bånd til keiseren økte i første halvdel av 400-tallet, og den galliske provinsen var sentrum for omfattende krigføring og politisk ustabilitet i samme periode, er det oppsiktsvekkende at så få galliske aristokrater ble utnevnt til vestromerske konsuler. Til sammenligning, tilhørte minst 10 konsuler den

⁴⁷⁶ Worp, et al., 1987, s. 1-3

⁴⁷⁷ Worp, et al., 1987, s. 4

italienske eliten i samme periode.⁴⁷⁸ Dette vitner om at den politiske relasjonen mellom keisermakten og Gallia var blitt betydelig begrenset i første halvdel 400-tallet.⁴⁷⁹ Utviklingen blir enda mer slående ettersom galliske aristokrater støttet hele tre tronpretendenter mellom 406 og 414, noe som vitner om politisk misnøye blant den romerske eliten i Gallia. Man kan dermed ikke argumentere for at fraværet av galliske konsuler skyldtes politisk stabilitet i Gallia i første halvdel av 400-tallet. Utviklingen tyder dermed på at keisermakten i økende grad sluttet å opprettholde de overregionale politiske nettverkene til Gallia i perioden.

Konsulembetet tilhørte den øverste sfæren av politiske nettverk i senantikken, og dermed et embete få aristokrater oppnådde i løpet av karrieren. For å få utvidet bildet av de overregionale politiske nettverkene i Gallia på 400-tallet, må man dermed også undersøke utviklingen av de andre politiske institusjonene. En av de fremste provinsielle politiske institusjonene var pretorieprefekten og hans administrasjon. Som den øverste provinsielle myndigheten, kun underlagt keiseren, innebar ansvaret hans alt knyttet til den sivile sfæren, fra økonomi og infrastruktur til juridiske oppgaver.⁴⁸⁰ Gjennom 300-tallet hadde denne institusjonen hatt sete i Trier, men ble flyttet sørover til Arles en gang mellom 395 og 418.⁴⁸¹ Et aspekt ved den galliske prefekten, som skiller han fra sin italienske kollega, er antallet forordninger mellom keiser og prefekt. Som P. S. Barnwell har påpekt, er keiserlige forordninger den fremste kilden man har til prefektembetet, hvor rundt 190 slike forordninger er datert til etter 394 i *Codex Theodosianus*. Barnwell har vist at kun 19 av disse keiserlige forordningene ble sendt til den galliske prefekten, rundt en tiendedel av hva den italienske prefekten mottok. Videre er det bare 2 av disse 19 som er datert til etter 402.⁴⁸² Barnwell argumenterer for at fraværet skyldtes i økende grad gallisk selvstendighet fra keisermakten. Denne galliske selvstendigheten har blitt godt dokumentert av historikeren Ralph Mathisen, og vises igjen i både reduserte sosiale relasjoner og administrativ kontakt mellom Gallia og Italia.⁴⁸³ En utvikling mot politisk selvstendighet var blant annet en konsekvens av at den fysiske og autoritative avstanden til keiseren ble økt, da hoffet ble trukket østover til Milano og Ravenna. Et ytterligere moment som forsterket argumentet for et mer selvstendig gallisk prefektur på 400-tallet, er at alle prefektene man kjenner til fra 406 til 473 var galliske

⁴⁷⁸ Konsuler fra Italia var: Anicius Petronius Probus (406), Anicius Auchenius Bassus (408), Iunius Quartus Palladius (416), Avitus Marinianus (423), Anicius Auchenius Bassus (431), Anicius Acilius Glabrio Faustus (438), Caecina Decius Aginatus Albinus (444), Q. Aurelius Symmachus (446), Rufius Praetextatus Postumianus (448), og Gennadius Avienus (450). Kilde, se note 189.

⁴⁷⁹ Agricola, cos. 421. Basert på konsullister i Worp, et. al., 1987 og biografisk informasjon fra PLRE II

⁴⁸⁰ Barnwell, 1992, s. 59

⁴⁸¹ Halsall, 2007, s. 209. Halsall argumenterer for en tidlig dato, siden myntverket i Trier legges ned rundt 395

⁴⁸² Barnwell, 1992, s. 60; De to er datert til 412 (C.Th. XII 1.171) og 425 (Sirm. 6)

⁴⁸³ Mathisen, 1993, s. 20-25

aristokrater, i sterk kontrast til 300-tallet.⁴⁸⁴ En slik regionalisering av de overregionale politiske nettverkene passer også inn med nedgangen i galliske konsuler vi så ovenfor, og forsterker bildet av fragmenterte politiske nettverk allerede fra begynnelsen av 400-tallet.

5.3.2. Lokale og regionale politiske institusjoner i Gallia

Det galliske rådet

De politiske nettverkene i Gallia oppnådde dermed økt grad av selvstendighet fra keisermakten, idet keisermakten innblandet seg stadig mindre i det administrative styret av Gallia. Denne selvstendigheten har derimot konsekvenser for den geografiske utstrekningen til de politiske nettverkene. Når det galliske prefekturet i økende grad ble et instrument for den sørgalliske eliten, skiftes geopolitiske motiver, noe som vises ved at de overregionale politiske nettverk i hovedsak er sørgalliske. I 418 opprettet keiser Honorius et årlig gallisk råd med sete i Arles, etter et tidligere mislykket forsøk ved starten av 400-tallet. Dette rådet, kalt *Concilium septem provinciarum*, ble ledet av pretorieprefekten og bestod av embetsmenn fra de sørlige provinsene og byene i Gallia.⁴⁸⁵ Provinsene i Nord-Gallia var dermed ekskludert fra det galliske rådet. Riktignok er det blitt overbevisende argumentert for at flere av Nord-Gallias sørligste provinser, som Lugdunensis I, trolig hadde representanter i rådet.⁴⁸⁶ Som Halsall har bemerket, kan man ikke utelukkende konkludere med at fraværet av bevis for tilsvarende overregionale institusjoner i nord-Gallia betyr at nordgallerne stod utenfor slike politiske nettverk.⁴⁸⁷ Jeg mener likevel at ettersom det galliske rådet juridisk ble opprettet av keiseren og ble ledet av pretorieprefekten, er det vanskelig å forstå hvorvidt et tilsvarende råd kan ha eksistert for de nordgalliske provinsene. For det første kan man argumentere for at lovklender er godt dokumentert i senantikken, og lite sannsynlig at ingen kilder skulle nevnt et nordgallisk råd opprettet av keiseren. For det andre gjør det at Gallia kun hadde én pretorieprefekt, og at han var bosatt i Arles og ledet det sørgalliske rådet, det vanskelig å tenke seg et tilsvarende statlig organisert råd. Dette betyr ikke at det ikke fantes overregionale politiske nettverk i nord-Gallia, som på grunn av det knappe kildematerialet for regionen er usynlig for oss. Jeg vil derimot argumentere for at mangelen på kilder tyder på at slike potensielle politiske nettverk må ha vært uavhengige av statlige strukturer.

⁴⁸⁴ Barnwell, 1992, s. 61-62

⁴⁸⁵ Honorius, *Brev til Agricola*, trans. Callander Murray, 2000. cf. Matthews, 1975, s. 334; Mathisen, 1993, s. 19. Medlemsprovinsene var: *Aquitania I & II, Narbonensis I & II, Novempopulana, Vienensis og Alpes Martitimae*

⁴⁸⁶ Matthews, 1975, s. 336. Blant annet basert på en bemerkning i Sid. App. om at Philomathius av Lugdunum var del av rådet (Sid. App. Ep. I 3.3)

⁴⁸⁷ Halsall, 2007, s. 231

De lokale politiske institusjonene

Utformingen av urbane nettverk preget av tradisjonelle romerske elementer som gatenett, offentlige bygninger og torg, bad og underholdningsarenaer nådde et høydepunkt i tidlig keisertid.⁴⁸⁸ Sentralt i denne romaniseringen av nord-Gallia var lokale byeliter tilknyttet byrådet, som gjennom euergetisme konkurrerte om lokal prestisje.⁴⁸⁹ Utover senantikken taper lokaladministrasjonen status mot alternative arenaer for prestisje, som provins- og sentraladministrasjon eller den geistlige administrasjonen.⁴⁹⁰ I flere byer skjedde det et markant skifte bort fra de tradisjonelle urbane elementene, blant annet en tendens mot privatisering av det offentlige rom som når deler av forum ble til private bopeler.⁴⁹¹ Byen Alesia (dagens Alise-Sainte-Reine) i det østlige midt-Gallia illustrerer godt utviklingen for flere galliske byer i perioden. Byen oppnådde høyden av sin utstrekning på 100- og 200-tallet, før det innen midten av 300-tallet reduseres betydelig i areal. Fokuset for byen skiftes i denne perioden sørover, bort fra byens teater, basilika og offentlige monumenter i nord. Tiårene rundt år 400 markerer sluttpunktet for bruken av disse offentlige bygningene og monumentene, som trolig stod sentralt i byens tidligere romerske identitet.⁴⁹²

Figur 17: 'Crossbow brooch' var et viktig symbol for militære og sivil tjeneste i Romerriket. Til venstre: To personer med 'crossbow brooch' fra et gravmonument ved Tilva Ros i dagens Serbia, datert 280-320. Til høyre: 'Crossbow brooch' fra Oudenburg i dagens Belgia (Van Thienen og Lycke, 2017)

⁴⁸⁸ Pichon, 2015; Esmonde Cleary, 2013, kap. 3

⁴⁸⁹ Esmonde Cleary, 2013, s. 104-106

⁴⁹⁰ Wickham, 2005, s. 68-70, 596-598; Liebeschuetz, 2001, s. 104-202

⁴⁹¹ Pichon, 2015; Kasprzyk & Monteil, 2017

⁴⁹² Kasprzyk, 2017. For tilsvarende utvikling andre steder i Gallia se: Kasprzyk & Monteil, 2017;

Et annet moment som peker mot betydelig begrensning i tilstedeværelsen av embetsmenn i det nordligste Gallia innen år 400 er reduksjonen i antallet korsformede spenner kalt ‘crossbow brooches’. Denne korsformede spennen, som til tross for navnet skiller seg fra spennen kalt *armbrustfibeln*, var tett knyttet opp mot romersk militær og sivil elite, og kan dermed forstås som et symbol for romersk autoritet.⁴⁹³ I perioden 380-420 er det kun funnet 13 armbrøstfibler i området mellom nedre Rhinen og veinettet Köln-Bavay, mot 110 i perioden 320-380. Spennen virker til å forsvinne fra det nordligste Gallia innen 425. Samtidig ble det funnet en ‘crossbow brooch’ i den frankiske kongen Kilderiks gravgods.⁴⁹⁴

Reduksjonen i offentlige bygninger og tilstedeværelsen av romerske statsmenn i Nord-Gallia peker mot brudd i romerske politiske nettverk. Samtidig, er det viktig å påpeke at politiske institusjoner kunne bestå selv om dens fysiske forankring endres. Forvitringen av det tradisjonelle romerske urbane rom er synlig også i Sør-Gallia.⁴⁹⁵ De politiske nettverkene forbundet med det galliske rådet etter 418 viser derimot tydelig kontinuitet i det man kan kalle romersk-statlige politiske nettverk. Det finnes også flere andre kilder som peker mot kontinuitet i politiske nettverk. De siste tiårene har flere arkeologer vist hvordan de fleste sentrale byene i de nordgalliske urbane nettverkene overlevde overgangen fra antikken til middelalderen. Disse byene, som var hovedsteder i de nordgalliske *civitates*, fortsatte som viktige politiske og administrative steder ved at de senere ble viktige bispeseter.⁴⁹⁶ Det er også flere eksempler på mindre byer som ble oppgradert til hovedbyer, som Tournai og Vermand.⁴⁹⁷ Det ikke er funnet romerske fora i noen av byene som ble oppgradert til hovedbyer på 300-tallet.⁴⁹⁸ Man kan dermed se en tydelig kontinuitet i det øverste laget av urbane nettverk, selv om den indre utformingen gjennomgår en forandring i senantikken. Samtidig er det viktig å bemerke at ikke alle de nordgalliske byene mister sin tradisjonelle romerske utforming innen år 400. I byen Tongeren, langs veinettet Köln-Bavay, er det oppdaget elitebopeler fra 300-tallet, utstyrt med hypokaust og indre dekorasjoner som peker mot tradisjonelle romerske eliteverdier. I samme byen ble det bygget en romersk basilika, trolig rundt midten av 300-tallet, som senere ble bygget om til en merovingisk kirke på 500-tallet. Denne ombyggingen tok derimot utgangspunkt i de romerske strukturene, og vitner om

⁴⁹³ Van Thienen, 2017

⁴⁹⁴ Van Thienen, 2017

⁴⁹⁵ Esmonde Cleary, 2013, s. 432; Heijmans, 2006

⁴⁹⁶ Kasprzyk & Monteil, 2017

⁴⁹⁷ Kasprzyk & Monteil, 2017

⁴⁹⁸ Pichon, 2015

at basilikaen må ha blitt vedlikeholdt gjennom 400-tallet.⁴⁹⁹ Det må dermed ha eksistert en elite i byen på 400-tallet, med interesser i å ivareta offentlige eller religiøse bygninger.

Utviklingen for de mindre nordgalliske byene gjennom senantikken står som en kontrast til hovedstedene. Opp mot halvparten av de mindre byene fra tidlig keisertid forsvinner eller er kraftig redusert innen starten av 400-tallet. Det totale bildet av urbane nettverk på 400-tallet er preget av økt distanse mellom hovedsteder, noe som er forenlig med den økte graden av regionalisering jeg argumenterte for i forbindelse med overregionale politiske nettverk i Nord-Gallia. Kontinuiteten i nordgalliske hovedsteder underbygger likevel et argument om vedvarende lokale og regionale politiske nettverk. Disse nettverkene blir hintet til i flere skriftlige kilder fra 400-tallet.

Administrasjon av provinser og byer

Den første skriftlige kilden som nevner fortsettelsen av lokale administrasjoner i nord-Gallia er den kristne apologeten Salvian. I forbindelse med hva som skjer i Trier etter de mange plyndringene i første del av 400-tallet, nevner Salvian hvordan noen av byens elite forespurte keiseren om å arrangere sirkus og offentlige tilstelninger.⁵⁰⁰ Selve beskrivelsen er trolig kun en del av et argument som skulle vise elitens moralske forfall, og hvordan de i perioder med store ødeleggelser fortsatt kunne prioritere egen fornøyelse. Samtidig som Salvian trolig ikke beskriver et faktisk krav fra eliten i Trier, vitner historien om at deler av den romerske eliten overlevde ødeleggelsene på 400-tallet, og fortsatt stod i en politisk relasjon til Romerriket. Dette underbygges ytterligere av innskrifter fra Trier hvor titler som senator fortsatte å bli brukt av den lokale eliten.⁵⁰¹ Også titler som *principalis* og *clarrisimi*, forbundet med romerske byråd og senatorisk elite, fortsatte å bli brukt utover 400-tallet.⁵⁰² Et tredje moment som taler for kontinuitet i lokaladministrative strukturer er brevene til Arbogastes fra Sidonius og biskopen Auspicius av Toul.⁵⁰³ Både tittelen *comes*, samt hans kompetanse i latin og romerske tradisjoner vitner om en kontinuitet i lokale eliter med sterke tilknytninger til romerske politiske nettverk. Brevvekslingene i seg selv vitner om interregionale relasjoner mellom eliten i Trier og sørgallisk elite, noe som skiller Trier ut fra de andre nordgalliske byene i graden av overregionale politiske nettverk. Samtidig vitner brevet fra Sidonius og

⁴⁹⁹ Vanderhoeven, 2017

⁵⁰⁰ Salvian, De Gub. 6.15

⁵⁰¹ Halsall, 2007, s. 353.

⁵⁰² RICG I. No. 104; RICG I, No. 192; Handley, 2003, s. 48

⁵⁰³ Sid. App. Ep. IV XVII; Auspicius, *Epistola Ad Arbogastem Comitem Trevirorum* (MGH Poet. 4.2.614)

Auspicius til Arbogastes om at relasjonen var knyttet til geistlige nettverk, og ikke administrative eller statlige politiske nettverk.

Området rundt Trier er ikke unikt i Nord-Gallia når det kommer til kontinuitet i lokalpolitiske strukturer. I *Vita Germani* forteller Konstantius en historie om hvordan en romersk embetsmann og leder for guvernørens kontor, Januarius, på 420-tallet var på reise i provinsen *Lugdunensis Senonia* for å innhente skattebetalinger.⁵⁰⁴ Det finnes også kilder fra andre halvdel av 400-tallet som nevner fungerende administrative strukturer i nord-Gallia. En innskrift fra Pothieres i *Lugdunensis Senonia* tidfestet til mellom 461 og 482 nevner en person av senatorrang.⁵⁰⁵ I brevet fra Remigius, biskop av Rheims, til Klodvig i 481/82, nevner biskopen at Klodvig nå skal ta over administrasjonen av Belgica Secunda, og dermed bli det hans foreldre alltid hadde vært.⁵⁰⁶ Som nevnt i innledningen til kapittel 316, fantes det for mange konkurrerende autoriteter i Gallica Belgica på denne tiden til å akseptere at de merovingiske kongene hadde overtatt en velfungerende provinsadministrasjon i sin helhet.⁵⁰⁷ Samtidig er det mye som tyder på at Klodvig far, Kilderik, inngikk i en eller annen form for administrativ rolle i provinsen. Den klareste indikasjonen kommer fra hans gravgods som i tillegg til en 'crossbow brooch', inkluderte en signetring, og vitner om et ansvar for administrative oppgaver som samsvarte med den romerske administrasjonen.⁵⁰⁸ Et annet moment som peker mot kontinuitet i den lokale administrasjonen er at den administrative inndelingen med *civitates* og *pagi* fortsatt er grunnlaget for rekruttering av tropper i den frankiske hæren.⁵⁰⁹

Flere steder i Nord-Gallia finnes det dermed kilder som underbygger en betydelig grad av kontinuitet i provinsielle og urbane politiske nettverk på 400-tallet. Disse står i kontrast mot de manglende kildene for overregionale politiske nettverk. Som med de økonomiske og militære nettverkene, ser man i perioden et brudd i institusjoner og nettverk som bandt regioner sammen. Fraværet av slike overregionale strukturer ga rom for økt regionalisering av økonomiske, militære og politiske nettverk, samtidig som det åpnet muligheten for fremveksten av nye, integrerende maktnettverk. Det at offentlige bygninger som teatre, basilika og romerske monumenter forsvinner fra flere byer innen starten av 400-tallet, samtidig som politiske institusjoner overlever, underbygger argumentet om økt

⁵⁰⁴ Konstantius, *Vita Germani*, VII. cf Mathisen, 1993, s. 81

⁵⁰⁵ CIL 13, 05657 (4, s. 74)

⁵⁰⁶ Remigius, Letter to Clovis

⁵⁰⁷ Se side 64

⁵⁰⁸ Esmonde Cleary, 2013, s. 383

⁵⁰⁹ Halsall, 2003, s. 48

regionalisering. De politiske institusjonene kunne bestå, men ettersom relasjonen til den romerske fortiden svinner hen, utvikler disse institusjonene regionale forskjeller.

5.3.3. Den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige politiske nettverk

Årsakene som ligger bak disse endringene, er komplekse og flerdimensjonale. Det aspektet jeg skal se på her er hvilken rolle den galliske eliten spilte i å fasilitere brudd og kontinuitet i politiske nettverk på 400-tallet. I hvilken grad skyldes fragmenteringen av de overregionale politiske nettverk at aristokrater, i søken etter å oppnå høyest mulig egen nytte, dannet og forsterker ikke-statlige relasjoner?

Tronpretendenter og ikke-romerske relasjoner for å oppnå politisk makt

En av måtene den galliske eliten kunne undergrave de romerske politiske institusjonene var ved å danne politiske allianser med ikke-romerske eliter. Det er viktig her å skille mellom middelet for å oppnå politisk makt, og det endelige målet om politisk makt. Flere romerske aristokrater og ikke-romerske eliter hadde som mål å oppnå en posisjon i den romerske maktstrukturen. Tidligere har vi sett dette ønsket hos gotiske generaler som Alarik og Sarus og romerske tronrøvere som Konstantin III og Heraklianus.⁵¹⁰ På den ene siden kan man argumentere at ettersom disse aktørene hadde som endelig mål å etablere en posisjon innenfor de romerske maktstrukturene, kunne ikke deres handlinger undergrave politiske institusjoner. På den andre siden, er det viktig å påpeke at middelet for å oppnå dette målet kunne i seg selv undergrave de romerske politiske maktstrukturene. Når disse aktørene forsøker å oppnå politisk makt uavhengig av de romerske politiske institusjonene, er det med på å svekke romerske politiske nettverk selv om deres ønske er å befeste en posisjon ved toppen av disse nettverkene.

Flere ganger på 300-tallet dukket det opp tronpretendenter som gjennom sin posisjon i den romerske hæren kunne utfordre keisermakten. I 350 utropte generalen Fl. Magnus Magnentius seg til keiser fra byen Autun, og vant raskt støtte fra galliske eliter og deler av den galliske hæren.⁵¹¹ I 383 ble den spanske generalen og *comes Britanniarum* Magnus Maximus utropt til keiser av hans soldater i Britannia, og tok med seg hæren til Gallia.⁵¹² Mønsteret med generaler som utropes til keiser av lojale soldater fortsatte inn på 400-tallet,

⁵¹⁰ Se side 40-41, 92, 120

⁵¹¹ Zos. II 42-43. cf. Hunt, 1998, s. 10-11

⁵¹² Zos. IV 35. cf. Curran, 1998, s. 105; Halsall, 2007, s. 186.

med Konstantin III som utropes til keiser i Britannia i 406.⁵¹³ Det interessante i vår sammenheng med tronpretendentene på 400-tallet, er et nytt mønster som dukker opp; allianser med ikke-romerske eliter. Den sørgalliske aristokraten Jovinus som ble utropt til keiser fra nord-Gallia i 411, støttet av den alaniske lederen Goar og den burgundiske lederen Guntiarius.⁵¹⁴ Også tronrøveren Konstantin III hadde brukt ikke-romerske *foederati* som del av hæren, men i motsetning til Jovinus virker disse ikke til å ha vært hovedtyngden av den militære støtten.⁵¹⁵ Den politiske alliansen mellom Jovinus og ikke-romerske eliter vitner om eksistensen av ikke-statlige politiske og militære nettverk, og hvordan disse nettverkene ble brukt for å skaffe seg en maktposisjon i det romerske samfunnet. Man kan argumentere for at alliansen ga de ikke-romerske partene større forhandlingsmakt i relasjonen, enn tidligere *foederati* leid inn som del av hæren. Det er interessant i denne sammenheng at historikeren Frigeridus også lister opp frankere og alemannere som del av Jovinus sin hær, noe som tyder på at Jovinus leide inn *foederati*.⁵¹⁶ Det at disse gruppene ikke ble nevnt i Olympiodorus sitt fragment, er med på å underbygge argumentet om at Goar og Guntiarius inngikk i en annen relasjon til Jovinus enn andre *foederati*. Videre var Jovinus i motsetning til de tre andre eksemplene en sivil aristokrat. Goar og Guntiarius inngikk dermed ikke som del av en generals etablerte hær, men må ha blant de viktigste generalene for tronrøveren. Jovinus og hans ikke-romerske partnere vitner dermed om en gallisk aristokrat som forsøker å oppnå en politisk maktposisjon uten å gå veien om romerske politiske eller militære nettverk. Samtidig er det viktig å påpeke at Jovinus forsøkte å opprettholde romerske politiske nettverk som tronrøver, blant annet blir Agroetius nevnt som en av Jovinus sine embetsmenn i hans illegitime styre.⁵¹⁷ Likevel vitner Jovinus sine handlinger at veien lå åpen for å kreve en maktposisjon i det romerske samfunn gjennom militær støtte av ikke-romerske eliter, fremfor militære eller politiske relasjoner knyttet til den romerske staten.

Aristokrater som del av ikke-romerske administrasjoner

En annen mulig forklaring på hvorfor politiske nettverk regionaliseres i Nord-Gallia er at deler av den galliske eliten ser seg bedre tjent med å gå inn i lokale, ikke-statlige administrasjoner. Flere av de frankiske kongene som dukker opp i de skriftlige kildene fra midten av århundret er tilknyttet byer, som Kilderik rundt Tournai, hans sønn Klodvig rundt

⁵¹³ Olympiodorus, Frag. 13.2. cf. Halsall, 2007, s. 212

⁵¹⁴ Olympiodorus, Frag. 18

⁵¹⁵ Orosius, 7.40. cf. Matthews, 1975, s. 314

⁵¹⁶ Gregor av Tours, HF II.9. cf. Matthews, 1975, s. 314; Scharf, 1993

⁵¹⁷ Gregor av Tours, HF II.9.

Paris, mens frankiske konger blir nevnt rundt Köln først rundt 450, og igjen ved slutten av århundret.⁵¹⁸ Videre var det merovingiske hoffet som utviklet seg fra slutten av 400-tallet sterkt påvirket av senromerske provinsielle og sentralstatlige administrasjoner, både i struktur og videreføring av administrative roller.⁵¹⁹ Hos flere av post-romerske kongedømmene finner man også en tydelig inndeling i sfærer, der eksempelvis frankere eller ostrogotere utgjorde hæren, mens romerne gikk inn i administrasjonen.⁵²⁰ Denne inndelingen var ikke absolutt, da flere kilder nevner at også romere tjenestegjorde i hæren.⁵²¹ Samtidig er det viktig at forbindelsen mellom romersk identitet og administrativ tjeneste overlevde inn på 500-tallet. Dette er med på å underbygge argumentet om at noe av motivasjonen bak ikke-romerske elites samarbeid med galliske eliter nettopp var deres administrative kompetanse.⁵²²

Det er få kilder fra 400-tallet som direkte omtaler galliske aristokrater som inngår i ikke-romerske administrasjoner. De mest kjente eksemplene er fra andre halvdel av århundret, hvor de sørgalliske aristokratene Arvandus og Seronatus samarbeidet med det visigotiske hoffet.⁵²³ Arvandus tilhørte toppen av den politiske sfæren i Vestromerriket, og var to ganger blitt utnevnt til gallisk prefekt.⁵²⁴ I år 469 ble han av det romerske senatet dømt for høyforræderi på grunn av hans relasjoner med den visigotiske kongen Euric. Ifølge Sidonius, ble et av Arvandus sine brev snappet opp, hvor han blant annet hadde oppfordret Euric til å angripe bretonerne i *Aremorica*.⁵²⁵ Ifølge historikeren H. C. Teitler var motivet til Arvandus å tilrane seg keisertronen. Dette baserer han på senere kilders beskrivelser, og hvordan Sidonius, til forsvar for sin venn, nevner at han ikke hadde planer om å bli keiser.⁵²⁶ Igjen ser vi dermed at galliske aristokraters mål var en rolle i romerske politiske nettverk, mens middelet for å oppnå målet undergravde de politiske strukturene.

Som Arvandus, tilhørte også Seronatus det politiske toppsjiktet, og tjent trolig som *vicarius* til den galliske prefekten.⁵²⁷ Sidonius nevner i et brev til biskop Graecus av Marseille, at Seronatus var dømt til døden ettersom han skjenket hele provinser til

⁵¹⁸ Hen, 2020; Halsall, 2007, s. 271, 400

⁵¹⁹ Hen, 2020

⁵²⁰ Halsall, 2007, s. 305, 332

⁵²¹ Halsall, 2003, s. 48. Kilder som *The Laws of the Salian Franks*, Cap. V CXVII.2, Isidore av Sevilla, *History of the Goths*, kap 54 og *Lives of the Fathers of Mérida*, 5.10-11

⁵²² Durliat, 1990 (Les Finances Publiques) har argumentert for at 500-tallets frankiske konger prøvde å opprettholde senromerske skattestrukturer. cf. Halsall, 1993, s. 16

⁵²³ Mathisen, 1992; Teitler, 1992. Begge aktørene er kjent fra Sidonius sine brev, henholdsvis Ep. I.7 og VII.7

⁵²⁴ Sid. App. Ep. I.7.11

⁵²⁵ Sid. App. Ep. I.7.5

⁵²⁶ Teitler, 1992, s. 312. Senere kilder som Paul Diaconus og Cassiodorus nevner tronrøving: Paulus Diaconus, *Historia Romana*, 15.2; Cassiodorus, *Chron.*, 1287. Sidonius, Ep. I.7.11

⁵²⁷ PLRE II, s. 995-996

barbarerne.⁵²⁸ Tidligere hadde Sidonius bemerket hvordan Seronatus flere ganger hadde besøkt det visigotiske hoffet, tatt imot gotiske gjester ved hans eiendommer og foretrukket visigotisk lov fremfor romersk.⁵²⁹ Hvilke motiver Seronatus hadde for å gi landområder til visigoterne blir ikke nevnt. Sidonius nevner flere steder i brevene hvordan Seronatus handler ut fra et ønske om rikdom, men hans mange personlige angrep på Seronatus kan tvilsomt oppholdes som bevis for motiver bak visigotisk samarbeid. Samtidig finnes det skriftlige kilder som tyder på at det fantes betydelige økonomiske insentiv for politiske samarbeid på tvers av politiske nettverk i Gallia.

Paulinus av Pella skriver at han mistet store deler av eiendommene sine i det sørvestlige Gallia “*through the ravages of barbarians acting by the laws of war and partly through the iniquity of Romans, proceeding wantonly and in defiance of all laws to my hurt at various times.*”⁵³⁰ Senere nevner Paulinus hvordan hans sønner flyttet til Bordeaux, men mislyktes i å ta tilbake deler av familieformuen.⁵³¹ Disse eiendommene lå i området hvor visigoterne ble bosatt i 418, og Paulinus sitt tap av eiendommer er trolig i forbindelse med den romerske stats avtagende autoritet i området. Paulinus nevner ikke relasjonen mellom barbarene og romerne, og disse kan ha operert uavhengig av hverandre. Likevel er det sannsynlig at galliske aristokrater som allierte seg med de visigotiske nybyggerne kunne bruke denne relasjonen og deres militære makt til å overta galliske aristokraters eiendommer. I den forbindelse er det interessant at Paulinus peker på hvordan romerne handlet i strid med romersk lov, noe som vitner om den romerske stats svekkede evne til å være juridisk sikkerhetsgarantist i området. Som vi så ovenfor med den galliske embetsmannen Seronatus, var det nettopp overføring av landområder fra romerske til visigotisk eie han ble anklaget for. Man kan dermed argumentere for at ved å inngå i relasjoner til visigotiske eliter, kunne galliske aristokrater tildra seg betydelige mengder økonomisk kapital. Den visigotiske eliten overtok dermed den romerske stats rolle som juridisk sikkerhetsgarantist for aristokrater.

Med unntak av Paulinus, er flere av eksemplene ovenfor er fra andre halvdel av 400-tallet. Videre er de på grunn av kildematerialets geografiske spredning utelukkende fra Sør-Gallia. Det sentrale spørsmålet for vår del er dermed hvorvidt man kan ekstrapolere disse trendene til Nord-Gallia og første halvdel av århundret. Flere momenter tilsier at man ikke kan se på Arvandus og Seronatus sine handlinger som et fenomen som utelukkende gjelder

⁵²⁸ Sid. App. Ep. VII.7.2

⁵²⁹ Sid. App. Ep. II.1-3, V.13

⁵³⁰ Paulinus Pellaeus, Eucharistios, linjer 420-425. Overs. Evelyn-White, 1921

⁵³¹ Paulinus Pellaeus, Eucharistios, linjer 500-515.

andre halvdel av 400-tallet. For det første tilhørte de begge det øverste sjiktet av romerske politikk. Slike stillinger innebar en høy alternativkostnad forbundet med å gå over til ikke-romerske administrasjoner, ettersom de måtte ha gitt slipp på en allerede økonomisk gunstig posisjon. Tilsvarende fra den ikke-romerske elitens perspektiv, kan man argumentere for at desto høyere alternativkostnad hos romerske aktører, desto høyere økonomiske utlegg måtte til for å overbevise dem om å skifte lojalitet. Dette innebærer at dem som gikk over til ikke-romerske administrasjoner først trolig var laverestående embetsmenn og aristokrater med høyere avstand til keisermakten. De nordgalliske aristokratene, med begrensede overregionale politiske nettverk i første halvdel av 400-tallet, er dermed en mer sannsynlig kandidat for tidlig samarbeid med ikke-romerske eliter, enn de sørgalliske aristokratene. Videre er 400-tallets politiske liv i økende grad dominert av en et fåtalls sørgalliske familier, noe som må ha utelukket en stor andel tidligere laverestående embetsmenn.⁵³² Dette må ha økt tilbudet av personer med administrativ kompetanse for ikke-romerske og lokalromerske administrasjoner.

For det andre ser man fra Paulinus sin skjebne, at det trolig fantes former for samarbeid mellom sørgalliske eliter og visigoterne allerede i tiårene etter 418. Ingen av disse er navngitte, og er trolig lokale aristokrater uten sterk tilknytning til romerske, politiske nettverk. Et tredje moment dreier seg om kildenes selektivitet, da aristokrater av høyere status trolig er overrepresentert i det bevarte kildematerialet. Man kan dermed argumentere for at eksemplene fra 460- og 470-tallet trolig utgjorde høydepunktet av en prosess som må ha startet mye tidligere, der galliske aristokrater med høyere avstand til keisermakten gikk over til ikke-romerske administrasjoner først.

Det fantes dermed betydelige politiske motiv blant den nordgalliske eliten til å delta i ikke-statlige nettverk. Som vi så med Jovinus i 411, kunne aristokrater samarbeide med ikke-romerske konger, og bruke deres militære makt til å skaffe seg maktposisjoner i det galliske samfunnet. Slike tilpasninger viser at deltakelse i ikke-statlige militære nettverk gikk utover behovet for økonomisk og fysisk sikkerhet, og kunne underbygge strategiske motiv som å befeste politiske embeter. Videre vitner kontinuiteten av romerske administrative strukturer i postromerske kongedømmer om romerske embetsmenn som gikk over til ikke-romerske maktsentre. Fra andre halvdel av 400-tallet har vi skriftlige kilder som nevner samarbeid mellom høytstående romerske embetsmenn og det visigotiske hoffet, men mye tyder på at dette markerte høydepunktet av en prosess som startet med laverestående embetsmenn. Utover 400-tallet ble det dermed dannet administrative strukturer, som ble opprettholdt av

⁵³² Se side 103. Matthews, 1975, s. 347

romerske eliter i Nord-Gallia i relasjon med lokale krigsherrer eller ikke-romersk elite. Som med de økonomiske og militære nettverkene, hadde flere av de ikke-statlige strukturene i de politiske nettverkene røtter tilbake til romerske strukturer som provinsadministrasjon og hærenheter. Samtidig, ble disse tidligere romerske strukturene omformet av ikke-statlige elementer utover 400-tallet, noe som gjorde at de kunne overleve selv om forbindelsene til den romerske stat forsvant. På det lokale planet kunne innsamling av skatter, juridiske prosesser og militære tilstedeværelse fortsette som det hadde gjort på 300-tallet. Likevel mistet slike lokale strukturer i økende grad sin tilknytning til den romerske stat og dens statlige nettverk, noe som åpnet opp for at lokale eliter i samarbeid med ikke-statlige aktører kunne ta kontroll over strukturene. Over tid kunne så galliske og ikke-romerske eliter rekonfigurere de lokale og regionale nettverkene til nye, dominerende maktnettverk. Også disse statlige, men i betydningen merovingiske maktnettverk, ikke romerske.

Kapittel 6. Konklusjon

I denne oppgaven har vi sett på utviklingen av de romerske maktnettverkene fra slutten av 300-tallet og utover 400-tallet. Formålet med oppgaven var å undersøke hvordan den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-romerske nettverk påvirket de romerske maktnettverkene i denne perioden, og i hvilken grad eliten dermed bidro til å fragmentere romerske strukturer i Nord-Gallia på 400-tallet.

6.1. En statlig forankret elite på 300-tallet

Som vi så i kapittel 4, skjedde det i løpet av 300-tallet store forandringer blant elitene i Nord-Gallia. Gjennom hele århundret var den nordgalliske eliten tilknyttet de romerske byene, enten det var gjennom deltakelse i byadministrasjonen eller som marked for avsetning av villaens produksjon. Etter hvert som den statlige kontrollen over byenes administrasjon og økonomi økte, ble byrådet mindre viktig for elitestatus, og flere aristokrater gikk over til å bli en del av de sentralstatlige strukturene. Denne utviklingen medførte derimot ikke at elitene vendte bort fra byene, som fortsatt var vesentlig for elitenes sosiale og økonomiske status i lokalsamfunnet. Byene var fortsatt sentrum for lokalsamfunnets økonomiske liv, og viktig for elitens deltakelse i statlige strukturer som ga dem politiske, økonomiske og juridiske fordeler i lokalsamfunnet.

På samme måte som byene var viktig som markeds plass og for deltakelse i statlige strukturer, var tilknytningen til landet grunnlaget for elitens økonomiske status, og en viktig del av elitens sosiale nettverk. Også her markerer 300-tallet brudd med tidligere århundre, i det den romerske villaen enten forsvant helt eller ble forvandlet til mer produksjonsrettede formål. Som motstykke vokste bosetninger dominert av trebebyggelse frem i store deler av Nord-Gallia. Som med de urbane strukturene, ble også det rurale Nord-Gallia mer militarisert i løpet av 300-tallet. Militareringen vises både i en økende konsentrasjon av statlige strukturer og ved at elitens bosetninger fikk flere militære elementer som murer, grøfter og vaktårn.

En viktig del av den nordgalliske elitens økonomiske grunnlag var jordbruk og husdyrhold. Økonomien var ofte organisert gjennom bruk av forpaktere, og de mange småhusene på større villaer og andre gårder vitner om bosettingen av arbeidsfamilier. Ved siden av næringer som jordbruk, husdyrhold og gruvedrift, var den romerske eliten tilknyttet sekundærindustrier som glass- og keramikkproduksjon, metallproduksjon og tekstilindustri. Nedgangen i villaer utover 300-tallet må ha hatt en betydelig innvirkning på flere av disse

industriene, særlig produkter tilknyttet byggeindustrien som stein og teglstein. Likevel må den økte militære tilstedeværelsen ha gitt en økning i etterspørsel for jordbruksprodukter, tekstil og metallprodukter, samtidig som opprettholdelsen av keramisk distribusjon frem til år 400 vitner om stabil etterspørsel etter keramikk fra romerske eliter.

Som vi så i kapittel 4.3, stammet mye av maktposisjonen til den nordgalliske eliten på 300-tallet fra deres tilknytning til romerske statlige nettverk. I lokaladministrasjonen ble deltakelse i byrådet mindre attraktivt utover århundret, noe som medførte at særlig den rikeste delen av eliten holdt seg unna disse lokale embetene. Samtidig var den romerske stat avhengig av lokaladministrative strukturer, og en vesentlig del av den romerske eliten fortsatte å være aktiv i den lokale byadministrasjonen. Tilknytning til disse lokale statlige strukturene ga den nordgalliske eliten lokal makt gjennom skatteinnsamling og juridisk ansvar.

Etter hvert som byrådspliktene medførte økte kostnader, og de samme fordelene kunne oppnås via andre kanaler, ble deltakelse i sentralstatlige strukturer viktigere for den romerske eliten. Embetsverket vokste betydelig utover 300-tallet, i takt med en sentralisering av tidligere lokale oppgaver. Dette førte til at embeter i sentral- og provinsadministrasjonen ble en viktig kanal for å oppnå sosial og politisk status og prestisje. Gjennom statlige embeter kunne den nordgalliske eliten oppnå høyere sosial status, deriblant ulike grader av senatorrang, og tittelen *honoratus* etter fullført statstjeneste. I tillegg til den sosiale statusen som tilrettela for makt i lokalsamfunnet, var tilknytning til statlige strukturer vesentlig for å ta del i de fordelaktige patronasjenettverkene som trengte seg gjennom hele det romerske samfunnet. Forbindelser og kontakter innad i patronasjenettverkene kunne gi økonomiske, juridiske og politiske fordeler, eksempelvis gjennom gunstig mekling ved rettstvister, informasjon eller særtjenester i forbindelse med økonomisk regulering, og tilgang til viktige statlige embeter. Den nordgalliske elitens forbindelser i slike patronasjenettverk kunne videre danne grunnlaget for deres maktposisjon overfor lokalsamfunnet, i det aristokrater kunne gjøre tjenester for sine klienter, som å redusere deres skattesats. En stor del av den nordgalliske elitens maktposisjon på 300-tallet var dermed dypt forbundet med tilknytning til den romerske stat, og kan med det rette kalles en statlig elite.

6.2. Romerske maktnettverk i endring

Fra slutten av 300-tallet og utover 400-tallet skjedde det store forandringer i det vestlige Romerriket. De statlige økonomiske, militære og politiske nettverkene ble påvirket av interne og eksterne prosesser, som bidro til å endre relasjoner og strukturer innad i de romerske maktnettverkene.

Økonomiske nettverk

I kapittel 4.1, så vi hvordan det romerske skattesystemet var en av de viktigste komponentene i rikets økonomiske nettverk. Store mengder varer ble flyttet over hele Romerriket, og var tett knyttet opp mot kommersielle nettverk. I Gallia var det særlig hæren, stasjonert langs Rhinen, som var mottaker av regionens skatt, men også sentraladministrasjonen i Trier må ha vært en viktig mottaker frem til slutten av 300-tallet. Mye tyder på at betydelige deler av det romerske skattesystemet fortsatte å fungere utover 400-tallet. Flere skriftlige kilder nevner et fungerende skattesystem i første halvdel av 400-tallet, og frankiske konger fortsatte å skattelegge den romerske befolkningen på 500-tallet. Samtidig medførte reduksjonen i romerske militære og administrative ressurser i Nord-Gallia utover 400-tallet at romernes behov for nordgallisk skatt ble betydelig mindre. I kombinasjon med Salvians kommentarer om at lokale eliter profitterte av skattesystemet, er det sannsynlig at skattesystemet i Nord-Gallia ble mer regionalisert og mistet den overregionale forankringen i den romerske stat. Utover 400-tallet ble nordgallisk keramikk distribuert over stadig kortere distanser.

Argonnekeramikk, produsert i det nordøstlige Gallia ble borte fra store deler av det midtre Gallia innen 425. Mayenkeramikk, produsert nord for Trier, gikk fra å være spredt langs hele Rhinen og Britannia på 300-tallet, til å bli konsentrert om midtre og nedre Rhinen utover 400-tallet. En tilsvarende reduksjon av gallisk eksport til Britannia i første halvdel av 400-tallet forsterker inntrykket av mer lokal og regional distribusjon av keramikk. Også nordgallisk import av keramikk ble redusert på 400-tallet, og videre konsentrert rundt et fåtall områder, som langs Seinen. I det nordligste Gallia er det ikke funnet import av romersk keramikk datert til etter 450.

I løpet av første halvdel av 400-tallet stoppet langt på vei produksjonen av kobber- og sølvmynter i Gallia, og for resten av århundret var det i hovedsak gullmynter som fortsatte å bli produsert. Samtidig fortsatte eldre kobbermynter å sirkulere gjennom hele århundret, noe som tyder på en gradvis utfasing av den romerske pengeøkonomien basert på kobbermynt i Nord-Gallia. I første halvdel av 400-tallet strømmet det inn store mengder gullmynter til det

nordligste Gallia, enten gjennom handel eller statlig betaling av militærtjenester fra *foederati*. I denne perioden var det *solidi* som dominerte, men utover århundret økte gullmynten *tremissis*, som utgjorde en tredjedel av verdien til en *solidus*, i omfang i Gallia. Den økende dominansen til gullmynter med lavere verdi, som *tremissis*, tyder på at mynttransaksjoner fortsatt var en viktig del av den nordgalliske økonomien utover 400-tallet. Samlet sett peker galliske myntfunn fra 400-tallet mot lavere økonomisk aktivitetsnivå, forenlig med reduksjonen i distribusjonen av keramikk.

Militære nettverk

I løpet av 300-tallet ble både den nordgalliske eliten og deres omgivelser i økende grad militarisert. I kapittel 5.2.1, så vi hvordan forsvarsstrukturene i det indre Nord-Gallia ble styrket og bedre organisert, noe som var med på å flytte det militære fokuset sørover. Samtidig var fortsatt Rhinen sterkt bemannet av romerske grensetropper rundt år 400, og forsterkingen av de indre nettverkene var nettopp en måte å opprettholde den militære dominansen langs Rhinen. Det første momentet som vitnet om endringer i romerske militære nettverk var overføringen av statlige embetsmenn og ressurser fra Trier til Milano og Arles i de siste tiårene av 300-tallet. Dette økte avstanden mellom den romerske hæren stasjonert i Nord-Gallia og sentraladministrative patronasjenettverk, noe som la grunnlag for mindre statlig kontroll over den nordgalliske hæren og ledende generaler. Et annet moment som påvirket de militære nettverkene i Nord-Gallia, var de store tapene forbundet med ekstern og intern krigføring mellom 380-tallet og 420. Opp mot 60% av enhetene i Vestromerriket i 395, var tapt eller blitt overført til andre regioner innen 422/423, og erstattet av nylig rekrutterte enheter. De store tapene i perioden påvirket de romerske militære nettverkene på to måter. Den første var at felthæren lengre sør i Gallia ble styrket på bekostning av grensehæren. For det andre, og trolig også som en konsekvens av den første, fikk grupper av *foederati* en økende rolle i den romerske krigføringen og forsvaret av Rhinen.

Den økende rollen til *foederati* ble også synlig gjennom bosetningen av større grupper som visigoterne, burgundere og alanere utover 400-tallet. Formålet bak slike bosetninger var trolig dels deres evne til å kunne bistå Romerriket militært. Romerne hadde lenge brukt samme taktikk bortenfor Rhinen, der grupper av frankere, burgundere og alemannere hadde inngått i diplomatiske forbindelser med Romerriket. Slike forbindelser endret karakter utover 400-tallet, da særlig grupper av frankere ble bosatt både langs og sør for Rhinen. Som med

grupper av *foederati* lengre sør i Gallia, fikk de frankiske gruppene en viktig rolle i de militære nettverkene, i dette tilfellet ved at de inngikk i forsvarsnettverkene langs Rhinen. Som vi så i kapittel 5.2.2, var det ikke bare statlig initierte prosesser som påvirket de romerske militære nettverkene på 400-tallet, men også nye militære relasjoner dannet av romerske generaler eller lokale aristokrater. Flere romerske generaler i første halvdel av 400-tallet hadde egne militære følger, og utkontrakterte sine militære tjenester til Romerriket. Forholdet mellom generalen og det militære følge var tuftet på personlige bånd, noe som forklarer hvorfor generaler i økende grad var direkte knyttet til rekrutteringen av soldater. Denne økte privatiseringen av militære ressurser er forenelig med krigsherremodellen, og 400-tallet ser fremveksten av krigsherrer innenfor de romerske militære nettverkene. Også blant den romerske eliten så man oppbyggingen av private hærer, oftest ved at de kjøpte krigsvante slaver eller leide inn tidligere soldater. Samlet sett skjedde det en økende fragmentering av romerske militære nettverk ved at ikke-statlige elementer, som *foederati* og krigsherrer med private følger, fikk en stadig viktigere rolle utover 400-tallet. Begge disse fenomenene kunne inngå i helhetlige romerske militærnettverk, men ettersom begge fenomenene var dannet, og dermed kunne overleve uavhengig av den romerske stat, kunne de bryte ut av nettverkene. Grupper av *foederati* og private hærer under generalers eller lokale elites ledelse kunne dermed danne utgangspunktet for nye militære nettverk, eller gå inn i andre ikke-romerske nettverk.

Politiske nettverk

Overføringen av statlige ressurser fra Trier til Sør-Gallia og Italia fra slutten av 300-tallet, medførte en regionalisering av de politiske nettverkene i Nord-Gallia. Som vi så i kapittel 5.3, hadde patronasjennettverkene som var tilknyttet keiserens hoff og de sentraladministrative strukturene i Trier forbundet den nordgalliske eliten med en videre politisk verden. Riktignok kunne nordgalliske aristokrater fortsette i embetene som virket i provinsene, eller flytte etter de mer høytstående embetene til Sør-Gallia. Dette kunne opprettholde deres lokale makt, idet de fortsatte å tilby tjenester til lokale klienter, og samtidig knytte sosiale, økonomiske og politiske forbindelser til andre områder i Romerriket. Likevel må den økte avstanden til sentraladministrasjonen og keisermakten ha medført en reduksjon i antallet nordgallere i det romerske embetsverket, særlig i de høytstående embetene. Denne trenden ble ytterligere forsterket utover 400-tallet. Til tross for at konsulembetet i første halvdel av 400-tallet i økende grad ble gitt til romerske aristokrater og generaler, var det få galliske aristokrater som fikk tildelt dette høytstående embetet. Samtidig som færre galliske aristokrater fikk sentrale

embeter i Roma eller keiserens hoff i Ravenna, var det også færre romere fra andre steder i Romerriket som fikk embeter i Gallia. Prefektembetet i Gallia ble utelukkende holdt av galliske aristokrater i første halvdel av 400-tallet, og ble på 400-tallet mer isolert fra keisermakten, vist gjennom de få forordningene som ble sendt fra keiseren til den galliske prefekten.

Som vi så i kapittel 5.3.2, ble også de politiske nettverkene innad i Gallia mer regionalisert. For det første ble de sørgalliske nettverkene fjernere fra de nordgalliske, noe som vises gjennom at det galliske rådet, ledet av pretorieprefekten, kun inkluderte de sørlige provinsene i Gallia. For det andre er det funnet betydelig færre fibler tilknyttet den romerske sivile og militære elite i Nord-Gallia, noe som tyder på færre forbindelser mellom nordgalliske eliter og den romerske stat. Et tredje moment er at ikke-romerske eliter, som den frankiske kongen Kilderik eller den Trierbaserte fyrsten Arbogastes, i andre halvdel av århundret fylte administrative roller i sine regioner, trolig i tett kontakt med den geistlige administrasjonen. Selv om de begge kan ha hatt politiske forbindelser til Romerriket, er det lite som tilsier at de inngikk i overregionale politiske nettverk som bandt sammen det nordlige Gallia. Mer sannsynlig er de eksempler på lokale makteliter som tok i bruk de romerske administrative strukturene, og tilhørende potensial for ressurser, for egen vinning. Vi så i kapittel 5.3.2 at selv om som de politiske nettverkene i Nord-Gallia ble regionalisert, er det flere kilder som peker mot kontinuitet i lokale strukturer. De politiske nettverkene i Nord-Gallia, som med de økonomiske og militære, brøt dermed ikke sammen i løpet av 400-tallet, men bindeleddet mellom, det vil si en viktig del av det som gjorde dem romerske, forsvant.

6.3. Den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk

I kapittel 2 forklarte jeg hvordan denne oppgaven skulle ta for seg den romerske eliten i Gallia som en aktiv aktør i fragmenteringen av romerske nettverk på 400-tallet. Mye av den tidligere forskningen hadde undersøkt hvordan elitene responderte på faktorer som barbarinvasjoner eller en tilbaketrekkende romersk stat. Min hypotese var at den nordgalliske elitens tilpasninger fra slutten av 300-tallet var en av årsakene til at den romerske stat utover 400-tallet ble skjøvet stadig lengre bort fra Nord-Gallia. Disse tilpasningene var at eliten, i søken etter å befeste sin maktposisjon i samfunnet, inngikk i nye økonomiske, militære og politiske nettverk, som alle opererte utenfor den romerske stats myndighet. Slike nettverk kunne inkludere samarbeid med ikke-romerske eliter og dermed legge til rette for at de ikke-romerske maktsentrene kunne ekspandere sørover på 400-tallet, enten gjennom invasjoner

eller en gradvis økning av sin autoritetssfære. Den nordgalliske eliten kunne også danne ikke-statlige nettverk ved å rekruttere personlige hærer, som kunne brukes til å ta kontroll over tidligere statlige ressurser i Nord-Gallia. I det følgende skal jeg gå gjennom funnene i denne undersøkelsen, for å kunne svare på spørsmålet; førte den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk til fragmenteringen av romerske strukturer i Nord-Gallia på 400-tallet?

Dannelsen av ikke-statlige militære organisasjoner

De klareste bevisene for den galliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk var tilknyttet de militære nettverkene. Utover 400-tallet fikk den romerske hæren stadig flere elementer av ikke-statlige forbindelser, særlig inkluderingen av militære organisasjoner der soldater var personlig bundet til sine generaler. Som vi så i kapittel 5.2.1 var generaler som Sarus og Alarik og deres krigerbander, i perioder underlagt de statlige militære nettverkene. Disse militære organisasjonene fikk trolig ressurser og militært utstyr via den romerske hæren, men de var samtidig bygget opp av ikke-statlige strukturer. Dermed var slike organisasjoner kun en del av de statlige militære nettverkene så lenge deres general var en del av den romerske hæren. Soldatene var ikke tilknyttet generalen fordi han var en romersk general, eller hadde legitimert sin makt gjennom å vise til Romerriket, men på grunn av personlige, strategiske og/eller økonomiske bånd som opererte uavhengig av Romerriket.

Også romerske aristokrater inngikk i ikke-statlige militære nettverk, som da de kjøpte og bevæpnet krigsvante slaver eller hyret inn militære desertører. Eliter dannet dermed private militærorganisasjoner, som de kunne bruke for å skaffe seg lokal makt, blant annet ved å ta kontroll over statlige økonomiske nettverk som deler av skattesystemet. De gjentakende *Bagaudae*-opprørene i Nord-Gallia utover 400-tallet viser hvordan slike private organisasjoner kunne ta kontroll over romersk land, og påtvinge en romersk militær respons. Som vi så i kapittel 5.2.2, var villaer i Nord-Gallia allerede på 300-tallet begynt å bli militarisert, både på statlig og privat initiativ. Innen 400-tallet hadde den nordgalliske eliten dermed over flere generasjoner dannet små, ikke-statlige militære organisasjoner, trolig på grunn av deres rolle som sikkerhetsgarantister for den øvrige lokalbefolkningen i perioder med uro. Selv om slike private militærorganisasjoner trolig var små og forbeholdt perioder der den romerske stats militære tilstedeværelse var svak, vitner de om eksistensen av ikke-statlige militære nettverk.

Videre, i kapittel 5.2.1, så vi at de romerske militære nettverkene også ble påvirket av ikke-statlige elementer gjennom den økte bruken av *foederati*. På denne måten kunne hele militære strukturer bli leid inn til militære formål for romerne, men der *foederati* beholdt store deler av sin interne ikke-statlige struktur, og dermed utgjorde en ikke-statlig militær

organisasjon. Utover 400-tallet ble bruk av *foederati* stadig viktigere for romernes militære tilstedeværelse i Nord-Gallia, samtidig som denne bruken vitnet om at de romerske militære strukturene var blitt mindre forankret i den romerske stat. Dermed kunne galliske aristokrater ved å inngå i forbindelser til ikke-statlige militære organisasjoner for å befeste sin maktposisjon i samfunnet, som når Jovinus utropte seg til keiser med støtte hos alankongen Goar og burgunderkongen Guntarius. Mot slutten av 300-tallet og utover 400-tallet deltok dermed nordgalliske eliter i ikke-statlige militære nettverk. Slike aristokrater utnyttet romernes omfattende eksterne og interne krigføring, og tilhørende militære tap, til å selv ta kontroll over statlige ressurser, enten gjennom bruk av private hærer, i ledtog med større ikke-romerske grupper eller ved å knytte bånd til romerske eller ikke-romerske krigsherrer.

Ikke-statlige økonomiske og politiske relasjoner

Kontroll over statlige ressurser tar oss over til de økonomiske bevisene for den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk. For de økonomiske nettverkene så vi i kapittel 5.1.1 at keramikk ble distribuert over kortere avstander, lokalprodusert keramikk ble mer dominerende og sirkulasjonen av lavverdi mynt ble betydelig redusert. Alle disse utviklingene er forenlig med en fragmentering av romerske strukturer, blant annet på grunn av skattesystemets og den romerske hærens viktige rolle for opprettholdelse av en infrastruktur som fasiliterte interregional handel. I kapittel 5.1.2 argumenterte jeg for den økte tilstrømmingen av gullmynter til ikke-romerske krigsherrer langs Rhinen som en mulig årsak til fragmenteringen av romerske strukturer. I kombinasjon med den romerske stats svekkede økonomiske ressurser når først Britannia, og senere deler av Hispania og Nord-Afrika faller utenfor riket, kan man argumentere for at ikke-romerske maktsentre langs Rhinen fikk en økt ressursrikdom relativt til statlige strukturer i Nord-Gallia. Denne rikdommen kunne brukes til å trekke til seg nordgalliske eliter, som dermed forlot sine roller den statlige lokaladministrasjonen. De ikke-romerske gruppene i det nordligste Gallia utgjorde på denne tiden flere små, lokale autoritetssfærer, og var ikke blitt konsolidert inn i noen større riker. De interne stridighetene mellom eksempelvis frankiske grupper ville dermed ført til flere lokale og regionale økonomiske nettverk, forenlig med mindre handelsaktivitet og kortere distribusjonsnettverk.

Samarbeid mellom nordgalliske og ikke-romerske eliter kan også forklare utviklingen av det romerske skattesystemet på 400-tallet. Som vi så i kapittel 5.1.1, er det flere kilder som forteller om fungerende skattenettverk i Midt-Gallia utover 400-tallet. Videre fortsatte

frankiske konger å skattlegge sin romerske befolkning, og skattelister ble oppdatert i flere byer gjennom 500-tallet. Samtidig forsvant to av de viktigste mottakerne av skatteinntekter, statsadministrasjonen og hæren, fra Nord-Gallia i løpet av første halvdel av 400-tallet. Det er dermed vanskelig å se for seg at den romerske stat opprettholdt skattenettverk i Nord-Gallia med lavere bemanning og redusert etterspørsel fra embetsmenn og soldater. En mulig forklaring for at de romerske skattestrukturane ble bevart er dermed at lokale romerske og ikke-romerske eliter tok kontroll over lokale og regionale skattenettverk, som utgjorde en betydelig inntektskilde. En slik tolkning støttes av blant annet Salvians bemerkning om at romerske eliter utover 400-tallet i økende grad utnyttet skattesystemet til privat vinning.⁵³³ Videre vil den økte konkurransen om kontroll over lokale og regionale skattenettverk ha forårsaket en fragmentering av de statlige strukturene, og ytterligere ha skjøvet den romerske stat bort fra Nord-Gallia.

Økt konkurranse om kontroll over statlige ressurser tar oss over til de politiske bevisene for den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk. Som vi så i kapittel 5.3.3, er de fremste bevisene vi har for galliske aristokrater som deltok i ikke-statlige politiske nettverk fra andre halvdel av 400-tallet, der høytstående sørgalliske aristokrater samarbeidet med det visigotiske hoffet. Ut fra kildesituasjonen i Gallia på 400-tallet, der samtlige forfattere var fra Sør-Gallia, og det at det visigotiske maktsenteret var mer konsolidert enn de andre ikke-romerske maktsentrene i Gallia, er det naturlig at kildematerialet viser skjevheter mot den høytstående sørgalliske eliter i samarbeid med visigoterne. Mye tyder også på at slike samarbeid markerte høydepunktet av en prosess der laverestående embetsmenn var de første til å samarbeide med ikke-romerske eliter. Videre finnes det flere kilder som indirekte henter om romerske eliters samarbeid med ikke-statlige maktsentre i første halvdel av 400-tallet. Som vi så i kapittel 5.3.3, skriver Paulinus av Pella at innbyggerne i Bordeaux levde under større frihet, og at han mistet store deler av sin familieeiendom til plyndringer og romere som trosset loven. Sett sammen med den visigotiske konsolideringen av makt i området, er det sannsynlig at keisermaktens autoritet over det vestlige Gallia var svekket, og romere som gikk i ledtog med visigotiske eliter kunne dra fordeler av slike patronasjenettverk til å overta eiendommer til andre aristokrater. Dette argumentet støttes også opp av Salvians bemerkning om at romerske aristokrater utnyttet det romerske skattesystemet til å berike seg selv. Slike lokale eliter kunne enten ta kontroll over deler av skattesystemet gjennom bruken av private

⁵³³ Se side 67

hærer, eller ved å samarbeide med ikke-romerske eliter, der romerne tilbød administrativ kompetanse og ikke-romerne tilbød militær styrke.

Som vi har sett i denne oppgaven eksisterte det ikke-statlige økonomiske, militære og politiske nettverk i Nord-Gallia på 300- og 400-tallet. Slike nettverk overlappet, som når nordgalliske eliter tok kontroll over statlige ressurser ved bruk av private militære organisasjoner. På den ene siden er det flere momenter som underbygger at nordgalliske eliter brukte slike ikke-statlige relasjoner til å befeste sin posisjon i det nordgalliske samfunnet, enten det var ved å tilby administrativ kompetanse til ikke-romerske krigsherrer, eller ved å bruke private hærer eller *foederati* til å skaffe seg politiske embeter innad i Romerriket. Videre medførte nordgalliske elitors deltakelse i ikke-statlige nettverk en forvitring av romerske strukturer gjennom faktorer som økt lokal kontroll over statlige skattnettverk, mer regionaliserte handelsforbindelser og redusert tilbud av administrative ressurser når aristokrater velger bort roller i romersk administrasjon.

På den andre siden, kan man argumentere for at den nordgalliske elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk var en konsekvens av den romerske stats fragmentering i nord. Som vi så i kapittel 4.3, var den romerske elitens makt i lokalsamfunnet langt på vei avhengig av deres rolle i romerske strukturer. Når de romerske strukturene så forsvant, eksempelvis som følge av en reallokering av statlige ressurser bort fra Nord-Gallia, mistet eliten sin maktbase og måtte se seg om etter deltakelse i nye nettverk for å forankre sin maktposisjon. Som vi så i kapittel 1, har dette siste argumentet dominert forskningslitteraturen om den romerske eliten i Nord-Gallia. Den romerske eliten i Nord-Gallia utgjorde en heterogen gruppe, noe som førte til et mangfold av tilpasningsmønstre i møtet med de økonomiske, militære og politiske prosessene fra slutten av 300-tallet. En del av den nordgalliske eliten holdt dermed trolig fast ved de romerske strukturene til langt ut på 400-tallet, og underbygger et argument om elitens nye tilpasninger som en konsekvens av fragmenteringen av romerske strukturer. Samtidig, har denne undersøkelsen vist at det fantes betydelige økonomiske, militære og politiske motiv for å delta i ikke-statlige nettverk allerede mens den romerske stat var tydelig til stede i Nord-Gallia. Romerske aristokrater i Nord-Gallia var ikke hjelpeløse aktører som i møte med invasjoner og svekkede romerske strukturer måtte flykte sørover eller si seg fornøyd med ufordelaktige kompromisser for å overleve som elite. Ved å inngå i ikke-statlige økonomiske, politiske og militære nettverk, hadde eliten allerede fra 300-tallet aktivt søkt nye kanaler for å befeste sin posisjon i det nordgalliske samfunnet. Gjennom denne deltakelsen i ikke-statlige nettverk, spilte den nordgalliske eliten en aktiv rolle i fragmenteringen av romerske strukturer i Gallia på 400-tallet. Disse resultatene endrer bildet vårt av hva som skjedde i Nord-Gallia fra

slutten av 300-tallet med å vise hvordan interne prosesser blant elitesjiktet i Romerriket bidro til Romerrikets fall og forvandling i området. Samarbeid mellom nordgallisk og ikke-romerske elite kunne dermed fasilitere de ikke-romerske maktsentrenes ekspansjon sørover eller understøtte elitens kontroll over lokale skattenettverk. Dette åpner opp for flere nye forskningsspørsmål rundt elitens deltakelse i ikke-statlige nettverk. Var det grunnleggende forskjeller på romerske eliter som samarbeidet med ikke-statlige aktører og dem som forble i statlige roller? Hvor mange ikke-romerske maktsentre fantes i Nord-Gallia i første halvdel av 400-tallet? Hvordan ble de lokale økonomiske, militære og politiske nettverkene utover 400-tallet rekonfigurert og institusjonalisert til nye, postromerske maktnettverk? Svarene på disse spørsmålene vil bidra til å ytterligere belyse hvilken rolle den romerske eliten i Nord-Gallia spilte i de store endringsprosessene utover 400-tallet.

Primærkilder

- Ammianus Marcellinus *Res Gestae. Romersk Historie.* overs. Kari Skard (2016)
Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Aurelius Victor *Epitome de Caesaribus. Aurelius Victor: De Caesaribus.*
overs. H. W. Bird (1994) Liverpool: Liverpool University
Press.
- Auspicius av Toul *Epistola Ad Arbogastem Comitem Trevirorum. Patrologia
Latina (61.1005-1008).* J. P. Migne (1847).
- Cassiodorus *Chronica. Tekst fra Cassiodorus' Chronica Text,
Chronography And Sources .* M. Klaasen (2010)
Philadelphia: Ph.D.-avhandling University of Pennsylvania.
- Chronica Gallica av 452 *From Roman to Merovingian Gaul .* overs. Alexander
Callander Murray (2000) Peterborough: Broadview Press.
- CIL 13 *Corpus Inscriptionum Latinarum, Vol. XIII, P. 4: Trium
Galliarum et Germaniarum Addenda ad partes primam et
secundam.* red. O. Hirschfeld og H. Finke (1916) Berlin.
- Claudius Claudianus *De Bello Gothico. Claudian Volume II.* overs. M. Platnauer
(1922) Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
- Claudius Claudianus *De Consulatu Stilichonis. Claudian Volume II.* overs. M.
Platnauer (1922) Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
- CTh *The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian
Constitutions.* Overs. Pharr, Clyde, Princeton, New Jersey,
1952: Princeton University Press.
- Digesta (DIG) *The Digest of Justinian.* overs. og red. Alan Watson (1985)
Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Gregor av Tours *Decem Libri Historiarum (LH). The History of the Franks.*
overs. Lewis Thorpe (1974) London: Penguin Books.

- Hieronymus *Epistulae. Nicene and Post-Nicene Fathers: Jerome: Letters and select works* . overs. W. H. Freemantle (1893) Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co.
- Honorius *Brev til Agricola. From Roman to Merovingian Gaul: a Reader*. over. Alexander Callander Murray (2000) Peterborough: Broadview Press.
- Hydatius *Chronica. The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolita*. overs. R. W. Burgess (1993) Oxford: Clarendon Press.
- Isidor av Sevilla *Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum. Conquerors and Chroniclers of Early Medieval Spain (2 utg.)*. overs. K. B. Wolf (1999) Liverpool : Liverpool University Press.
- Konstantius av Lyon *Vita Germani. The Western Fathers*. overs. F. R. Hoare (1965) New York: Harper Torchbooks.
- Lex Salica *The Laws of the Salian and Ripuarian Franks* . overs. T. J. Rivers (1986) New York: AMS Press.
- Lives of the Fathers of Mérida *Lives of the Visigothic fathers* . overs. A. T. Fears (1997) Liverpool: Liverpool University Press.
- Notitia Dignitatum *Notitia Dignitatum: Accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Provinciarum*. red. Otto Seeck (1962) Frankfurt am Main: Minerva.
- Olympiodorus *Fragments. The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire*. . overs. R. C. Blockley (1983) Liverpool: Francis Cairns.
- Orosius *Historiarum Adversum Paganos. The Seven Books of History Against the Pagans*. overs. R. J. Deferrari (1964) Washington, DC: The Catholic University of America Press.

- Paulinus Pellaeus *Eucharisticos. Ausonius Vol. 2.* . overs. Hugh G. Evelyn White (1921) Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
- Paulus Diaconus *De gestis Langobardorum. History of the Lombards* . overs. W. D. Foulke, red. E. Peters (1974) Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- P. Oxy *Oxyrhynchus papyri.* red. B. P. Grenfell og A. S. Hunt, et al., 86 vols. (1898-) London.
- Plinius den eldre *Naturalis Historia. PLINY, Natural History, Volume II: Books 3-7.* overs. H. Rackham (1942) Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Priscus *Fragments. The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire.* overs. R. C. Blockley (1983) Liverpool: Francis Cairn.
- Prokopius *De Bellis. Procopius. History of the Wars 5 vols.* overs. H. B. Dewing (1914-1928) Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Prosper av Aquitania *From Roman to Merovingian Gaul* . overs. Alexander Callander Murray (2000) Peterborough: Broadview Press.
- Remigius *Epistula domni Remedii episcopi ad domnum Chlodoveum regem. A Letter of Bishop Remigius of Rheims to Clovis, a 481/2. From Roman to Merovingian Gaul: A Reader.* overs. Alexander Callander Murray (2000) Peterborough: Broadview Press.
- RICG I. (1975) *Recueil des inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures à la Renaissance carolingienne I. Première Belgique* . red. N. Gauthier (1975), Paris: CNRS Editions.
- Rutilius Claudius Namatianus *De Reditu suo. The last poets of imperial Rome* . overs. H. Isbell (1971) Harmondsworth: Penguin Books.
- Salvian *De Gubernatione Dei. The Writings of Salvian, the Presbyter.* overs. Jeremiah F. O'Sullivan (1947) Washington, D. C.: Catholic University of America Press.

- Sidonius Appollinaris *Carmen. Sidonius, Letters and Poems.* overs. W. B. Anderson (1936) Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
- Sidonius Appollinaris *Epistulae. Sidonius, Poems. Sidonius, Poems. Letters.* 3 vols. overs. W. B. Anderson (1936, 1965) Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
- Socrates Scholasticus *Historia Ecclesiastica. Socrates, Sozomenus: Church histories.* overs. A. C. Zenos (nytrykk 1995) Hendrickson Publishers: Peabody, Mass.
- Sozomenos *Historia Ecclesiastica. Socrates, Sozomenus: Church histories.* overs. Chester D. Hartranft (nytrykk 1995) Hendrickson Publishers: Peabody, Mass.
- Tacitus *Germania.* overs. M. Hutton (1914) Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
- Zosimus *Nea Historia. Zosimus, New History.* overs. R. T. Ridley (1982) Canberra: Australian Association for Byzantine Studies .

Litteratur

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Publishers.
- Agache, R. (1978). *La Somme pré-romaine et romaine: Mémoires de la Société des antiquaires de Picardie*. Amiens: Soc. des antiquaires de Picardie.
- Agache, R. (1982). L'archéologie aérienne et les recherches sur la formation des villages picards. *Mélanges d'archéologie et d'histoire médiévales: en l'honneur du Doyen Michel de Bouard*, ss. 1-7.
- Agache, R. (1983). Typologie et devenir des villae antiques dans les grandes plaines de la Gaule septentrionale. I W. Janssen, & D. Lohrmann (Red.), *Villa, curtis, grangia : Landwirtschaft zwischen Loire und Rhein von der Römerzeit zum Hochmittelalter: 16. Deutsch-Französisches Historikerkolloquium des Deutschen Historischen* (ss. 17-29). München: Artemis-Verl.
- Arias, P. P. (2019). Clovis and Remigius of Reims in the making of the Merovingian Kingdoms. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 26(2), ss. 197-218.
- Aarts, J. (2015). Marginal money. The circulation of Roman money in the rural world of the Meuse-Demer-Scheldt area. I N. Roymans, T. Derks, & H. Hiddink (Red.), *The Roman Villa of Hoogeloon and the Archaeology of the Periphery* (ss. 207-228). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Aull, C. N. (2018). Legal Texts. I S. McGill, & E. J. Watts (Red.), *A Companion to Late Antique Literature* (ss. 417-430). Hoboken, NJ: Wiley Blackwell.
- Белоус, О. Ю. (1988). Об управлении горными предприятиями в поздней Римской и ранней Византийской империях (IV—VI вв.). *Античная древность и средние века (Antichnaya drevnost' i srednie veka)*, ss. 143-151.
- Bachrach, B. (1972). *Merovingian Military Organisation 481-751*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bakker, L., Dijkman, W., & Van Ossel, P. (1996). CORPUS DE LA CÉRAMIQUE SIGILLÉE D'ARGONNE DE L'ANTIQUITÉ TARDIVE. I L. Rivet (Red.), *SFECAG, Actes du congrès de Dijon, 16-19 mai 1996* (ss. 423-426).
- Balsdon, J. P. (1979). *Romans and Aliens*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Banaji, J. (2001). *Agrarian change in late antiquity: gold, labour, and aristocratic dominance*. Oxford: Oxford University Press.
- Barnwell, P. (1992). *Emperor, prefects & kings : the Roman West, 395-565*. London: Duckworth.
- Bayard, D. (1998). La sigillé d'Argonne, un paramètre essentiel pour l'établissement de la chronologie du Ve siècle dans le Nord de la Gaule. I X. Delestre, & P. Périn (Red.), *La datation des structures et des objets du haut moyen âge: méthodes et résultats* (Vol. 7, ss. 7-20). Saint-Germain-en-Laye: Association française d'archéologie mérovingienne.
- Bergengruen, A. (1958). *Adel und Grundherrschaft im Merowingerreich. Siedlungs- und standesgeschichtliche Studie zu den Anfängen des fränkischen Adels in Nordfrankreich und Belgien*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

- Bezzone, F. I. (2013). *Deconstructing the man, constructing the saint: the literary sanctification of Germanus of Auxerre in the "Vita Germani Auctore Constantio" by Constantius of Lyon*. Galway: Ph.D.-Avhandling University of Galway.
- Birkenhagen, B. (2011). Villa Landscapes in the Roman North. I N. Roymans, & T. Derks (Red.), *Villa Landscapes in the Roman North : Economy, Culture and Lifestyles* (ss. 317-330). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Blackburn, M. (2005). Money and coinage. I P. Fouracre (Red.), *The New Cambridge medieval history : Vol. 1 : c.500 - c.700* (ss. 660-674). Cambridge: Cambridge University Press.
- Blockley, R. C. (1981). *The fragmentary classicising historians of the later Roman Empire : Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*. Liverpool: Francis Cairns.
- Brennan, P. (1995). The "Notitia Dignitatum". *Entretiens sur l'Antiquité classique*, 42, ss. 147-178.
- Brown, P. (1971). *The world of late antiquity : from Marcus Aurelius to Muhammad*. London: Thames and Hudson.
- Brown, P. (1992). *Power and persuasion in late antiquity: Towards a Christian Empire*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Brulet, R. (2017). The Roman army and military defence in Northern Gaul and the Germanic provinces during the Late Empire. I N. Roymans, S. Heeren, & W. De Clercq (Red.), *Social Dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman Empire: Beyond Decline or Transformation* (ss. 39-56). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Burgess, R. W. (2018). Chronicles. I S. (Red.) McGill, & E. J. Watts, *A Companion to Late Antique Literature* (ss. 177-192). Hoboken, NJ : Wiley Blackwell.
- Cameron, A. (1993). *The later Roman empire, AD 284-430*. London: Fontana Press.
- Carr, D. (2019). Roman Warlords and the Early Medieval World. I H. Christie, & M. Kasten (Red.), *Current Approaches to People, Places and Things in the Early Medieval Period*, (ss. 83-94). Oxford: BAR Publishing.
- Cesteros, H. G. (2010). La llegada de Ánforas Hispanas a Germania durante los últimos siglos de la dominación romana. Una cuestión para el futuro. *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología de la Universidad Autónoma de Madrid*, 36, ss. 107-129.
- Collins, R. (2001). The Western Kingdoms. I A. Cameron, B. Ward-Perkins, & M. Whitby (Red.), *The Cambridge Ancient History Volume XIV. Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600* (ss. 112-134). Cambridge: Cambridge University Press.
- Coskun, A. (2002). Chronology in the Eucharistic of Paulinus Pellaeus: a reassessment. *Mnemosyne*, 55(3), ss. 329-344.
- Coskun, A. (2006, August). The "Eucharisticos" of Paulinus Pellaeus: Towards a Reappraisal of the Worldly Convert's Life and Autobiography. *Vigiliae Christianae*, 60(3), ss. 285-315.
- Coulanges, F. d., & D., N. (1988-1892). *Histoire des institutions politiques de l'ancienne France*. Paris: Librairie Hachette.
- Curran, J. (1998). From Jovian to Theodosius. I A. Cameron, & P. Garnsey (Red.), *The Cambridge Ancient History, Volume XIII: The Late Empire, A.D. 337-425* (ss. 78-110). Cambridge: Cambridge University Press.
- Diesner, H.-J. (1972). Das Buccellariertum von Stilicho und Sarus bis auf Aetius (454/455). *Klio*, 54, ss. 321-350.
- Dodd, J. A. (2019). A Conceptual Framework to Approaching Late Antique Villa Transformational Trajectories. *Journal of Ancient History and Archaeology*, 6(1), ss. 30-44.

- Dodd, J. A. (2021). *Villa Complexes in the Late Antique West: Case Studies of Transformation, Regionalisation and Migration 250-650 AD*. Amsterdam: Ph.D.-avhandling Vrije Universiteit.
- Drinkwater, J. F. (1989). Patronage in Roman Gaul and the problem of the Bagaudae. I A. Wallace-Hadrill (Red.), *Patronage in Ancient Society* (ss. 189-203). London: Routledge.
- Drinkwater, J. F. (1992). The Bacaudae of Fifth-Century Gaul. I J. F. Drinkwater, & H. Elton (Red.), *Fifth-century Gaul: a crisis of identity* (ss. 208-217). Cambridge: Cambridge University Press.
- Drinkwater, J. F. (2007). *The Alamanni and Rome 213-496: Caracalla to Clovis*. Oxford: Oxford University Press.
- Durliat, J. (1990). *Les finances publiques de Diocletien aux Carolingiens. 284 - 889* . Sigmaringen.
- Edmondson, J. C. (1989). Mining in the Later Roman Empire and Beyond: Continuity or Disruption? *The Journal of Roman studies*, 79, ss. 84-102.
- Elton, H. (1992). Defence in Fifth-Century Gaul. I J. F. Drinkwater, & H. Elton (Red.), *Fifth-century Gaul : a crisis of identity?* (ss. 167-176). Cambridge: Cambridge University Press.
- Elton, H. (2018). *Roman Empire in Late Antiquity: A Political and Military History*. Cambridge: Cambridge University Press .
- Esmonde Cleary, S. (2013). *The Roman West AD 200-500: An Archeological Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ferdière, A. (2021). Agriculture in Roman Gaul. I D. Hollander, & T. Howe (Red.), *A Companion to Ancient Agriculture* (ss. 447-477). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Fleming, R. (2020). The Movement of People and Things between Britain and France: In the Late- and Post-Roman Periods . I B. Effros, & I. Moreira (Red.), *The Oxford Handbook of the Merovingian World* (ss. 370–388). Oxford: Oxford University Press.
- Fleming, R. (2021). *The Material Fall of Roman Britain, 300-525 CE*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Foucray, B. (1997). La Circulation Monétaire dans les Campagnes de l'Antiquité Tardive: l'exemple francilien. I P. Van Ossel, & P. Ouzoulias (Red.), *Les campagnes en Île-de-France de Constantin à Clovis. Colloque de Paris, 14–15 mars 1996. Rapports et synthèses de la deuxième journée, Document de travail* (ss. 42-49). Paris: Direction régionale des affaires culturelles Ile-de-France.
- Fouracre, P. (1990, Mai). Merovingian History and Merovingian Hagiography. *Past & Present*, 127, ss. 3-38.
- Fouracre, P. (2020). From Gaul to Francia: The Impact of the Merovingians. I B. Effros, & I. Moreira (Red.), *The Oxford Handbook of the Merovingian World* (ss. 34-51). Oxford: Oxford University Press.
- Gaitsch, W. (2011). Roman villa landscapes of the lignite mining areas in the hinterland of Cologne. I N. Roymans, & T. Derks (Red.), *Villa Landscapes in the Roman North : Economy, Culture and Lifestyles* (ss. 285-300). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Garipzanov, I. (2018). *Graphic Signs of Authority in Late Antiquity and the Early Middle Ages, 300-900*. Oxford: Oxford University Press.
- Gazenbeek, M., & Van der Leeuw, S. (2003). L'Argonne dans l'Antiquité: Étude d'une région productrice de céramique et de verre. *Gallia*, 60, ss. 269-317.

- Gazenbeek, M., & Van der Leeuw, S. (2003). L'Argonne dans l'Antiquité: Étude d'une région productrice de céramique et de verre. *Gallia*, 60, ss. 269-317.
- Gibbon, E. (2010). *The Decline and Fall of the Roman Empire Volume I-VI*. New York: Penguin Random House .
- Giljohann, R., Hunold, A., & Wenzel, S. (2017). Rural Life and Industry between the Eifel and the Rhine. I M. Reddé (Red.), *Gallia rustica 1. Les campagnes du nord-est de la Gaule, de la fin de l'âge du Fer à l'Antiquité tardive, Ausonius Mémoires 49* (ss. 125-152). Bordeaux: Ausonius.
- Gillett, A. (2012). Communication in Late Antiquity: Use and Reuse. I S. F. Johnson (Red.), *The Oxford Handbook of Late Antiquity* (ss. 815-846). Oxford: Oxford University Press.
- Goffart, W. (1980). *Barbarians and Romans, A.D. 418-584*. Princeton: Princeton University Press.
- Goffart, W. (1989). *Rome's Fall and After* . London: Hambledon Press.
- Grahn-Hoek, H. (1976). *Die fränkische Oberschicht im 6. Jahrhundert: Studien zu ihrer rechtlichen und politischen Stellung*. Sigmaringen.
- Grünewald, M. (2011). *Die römischen Gräberfelder von Mayen*. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums.
- Grierson, P., & Blackburn, M. (1986). *Medieval European Coinage: Volume 1, The Early Middle Ages (5th-10th Centuries)* . Cambridge: Cambridge University Press.
- Gross, U. (1996). Handwerk und Kunsthandwerk . I A. Wieczorek, P. Périn, K. von Welck, & W. Menghin (Red.), *Die Franken - Wegbereiter Europas Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und Seine Erben* (ss. 581-593). Mainz: Verlag Philipp von Zabern .
- Grunwald, L. (2015). Produktion und Warendistribution der Mayener Ware in spätrömischer und frühmittelalterlicher Zeit. I C. Later, M. Helmbrecht, & U. Jecklin-Tischhauser (Red.), *Infrastruktur und Distribution zwischen Antike und Mittelalter Tagungsbeiträge der Arbeitsgemeinschaft Spätantike und Frühmittelalter 8* (ss. 191-208). Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Grunwald, L. (2019). Die "Mayener Ware" zwischen Produktion, Handel und Distribution (4. bis 14. Jahrhundert). I M. Schmauder, & M. Roehmer (Red.), *Keramik als Handelsgut. Produktion - Distribution - Konsumtion* (ss. 37-47). Bonn: Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn .
- Grunwald, L. (2020). Pottery Production for the European Market – the Roman and Early Medieval Potter's Workshops of Mayen. I M. Bentz, & M. Heinzelmann (Red.), *Proceedings of the 19th International Congress of Classical Archaeology Cologne/Bonn, 22 – 26 May 2018 Archaeology and Economy in the Ancient World, Volume 14* (ss. 27-38). Heidelberg: Propylaeum.
- Gitton, D. (2020). À La Recherche du Temps Perdu! A New Approach to Domestic Ceramics of Late Antiquity (4th–6th Centuries Ad) in the Heart of Aquitania Secunda (South-West Gaul). I M. Duggan, M. Jackson, & S. Turner (Red.), *Ceramics and Atlantic connections: Late Roman and Early Medieval Imported Pottery on the Atlantic Seaboard: Proceedings of an International Symposium at Newcastle University, March 2014* (ss. 55-93). Oxford: Archaeopress.
- Halsall, G. (1992). The Origins of the Reihengräberzivilisation: Forty Years On. I J. F. Drinkwater, & H. Elton (Red.), *Fifth-century Gaul: a crisis of identity* (ss. 196-207). Cambridge: Cambridge University Press.
- Halsall, G. (1995). *Settlement and Social Organization: The Merovingian region of Metz*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Halsall, G. (2003). *Warfare and society in the barbarian west, 450-900*. London og New York: Routledge.
- Halsall, G. (2007). *Barbarian Migrations and the Roman West 376-568*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halsall, G. (2012). From Roman fundus to Early Medieval grand domaine: Crucial Ruptures between Antiquity and the Middle Ages. *Revue belge de philologie et d'histoire*, 90, ss. 273-298.
- Halsall, G. (2014). Two Worlds Become One: A 'Counter-Intuitive' View of the Roman Empire and 'Germanic' Migration. *German History*, 32(4), ss. 515-532.
- Handley, M. A. (2003). *Death, Society and Culture. Inscriptions and Epitaphs in Gaul and Spain, AD 300-750*. Oxford: BAR International Series 1135.
- Hanson, R. P. (1972, Desember). The Reaction of the Church to the Collapse of the Western Roman Empire in the Fifth Century. *Vigiliae Christianae*, 26(4), ss. 272-287.
- Harlow, M. (2004). Clothes maketh the man: power dressing and elite masculinity in the later Roman world. I L. Brubaker, & J. M. Smith (Red.), *Gender in the Early Medieval World: East and West, 300-900* (ss. 44-69). Cambridge: Cambridge University Press.
- Harries, J. (1978, November). Church and State in the Notitia Galliarum. *The Journal of Roman Studies*, 68, ss. 26-43.
- Heather, P. J. (1991). *Goths and Romans, 332-489*. Oxford: Clarendon Press.
- Heather, P. J. (1992). The Emergence of the Visigothic Kingdom. I J. F. Drinkwater, & H. Elton (Red.), *Fifth-century Gaul: a crisis of identity* (ss. 84-94). Cambridge: Cambridge University Press.
- Heather, P. J. (1994). New men for new Constantines? Creating an imperial elite in the eastern Mediterranean. I P. Magdalino (Red.), *New Constantines: The Rhythm of Imperial Renewal in Byzantium, 4th–13th Centuries. Papers rom the Twenty-sixth Spring Symposium of Byzantine Studies, St Andrews, March 1992* (ss. 11-33). Aldershot: Variorum; Ashgate.
- Heather, P. J. (1998). Senators and senates. I A. Cameron, & P. Garnsey (Red.), *The Cambridge Ancient History Volume XIII: The Later Empire, A.D. 337-425* (ss. 184-210). Cambridge: Cambridge University Press.
- Heather, P. J. (2010). *Empires and Barbarians: Migration, Development and the Birth of Europe*. London: Pan Books.
- Heather, P. J. (2017). The Late Roman imperial centre and its northwest frontier. I N. Roymans, S. Heeren, & W. De Clercq (Red.), *Social Dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman Empire: Beyond Decline or Transformation* (ss. 11-38). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Heeren, S. (2015). The depopulation of the Lower Rhine region in the 3rd century. An archaeological perspective. I N. Roymans, T. Derks, & H. Hiddink (Red.), *The Roman villa of Hoogeloon and the archaeology of the periphery* (ss. 269-292). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Heeren, S. (2017). From Germania Inferior to Germania Secunda and beyond. A case study of migration, transformation and decline. I N. Roymans, S. Heeren, & W. De Clercq (Red.), *Social Dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman Empire: Beyond Decline or Transformation* (ss. 149-178). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Heijmans, M. (2006). Les habitations urbaines en Gaule méridionale durant l'Antiquité tardive. *Gallia*, 63, ss. 47-57.

- Hen, Y. (2020). The Merovingian Polity: A Network of Courts and Courtiers. I B. Effros, & I. Moreira (Red.), *The Oxford Handbook of the Merovingian World* Get access Arrow (ss. 216–237). Oxford: Oxford University Press.
- Henrich, P. (2015). Private Befestigungsanlagen der Spätantike in den gallischen und germanischen Provinzen. I P. Henrich, C. Miks, J. Obmann, & M. Wieland (Red.), *Non solum ... sed etiam: Festschrift für Thomas Fischer zum 65. Geburtstag* (ss. 177-188). Rahden-Westf.: Leidorf.
- Hodgson, G. M. (2001). *How Economics Forgot History: The Problem of Historical Specificity in Social Science*. London: Routledge.
- Horster, M., & Reitz, C. (2018). Handbooks, Epitomes and Florilegia. I S. McGill, & E. J. Watts (Red.), *A Companion to Late Antique Literature* (ss. 431-450). Hoboken, NJ: Wiley Blackwell.
- Hunt, D. (1998). The Successors of Constantine. I A. Cameron, & P. Garnsey (Red.), *The Cambridge Ancient History, Volume XIII: The Late Empire, A.D. 337-425* (ss. 1-43). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ilisch, P. (2008). Germanen, Römer und Münzen in Westfalen. I G. Eggenstein (Red.), *Vom Gold der Germanen zum Salz der Hanse: Früher Fernhandel am Hellweg und in Nordwestdeutschland* (ss. 52-61). Bönen: Hamm.
- Irsigler, F. (1969). *Untersuchungen zur Geschichte des frühfränkischen Adels*. Bonn: Röhrscheid.
- James, E. (1988). *The Franks*. Oxford: Basil Blackwell.
- James, E. (2014). *Europe's Barbarians AD 200-600*. London: Routledge.
- Jones, A. (1964). *The Later Roman Empire 284-602: A Social Economic and Administrative Survey*. Oxford: Basil Blackwell.
- Jones, A. H., Martindale, J. R., & Morris (Red.), J. (1971-1992). *PLRE: Prosopography of the Later Roman Empire Volume I-III*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kasprzyk, M. (2017). Les agglomérations / vici / castra du Centre-Est de la Gaule: morphologie et fonctions (IIIe- VIIe s. apr. J.-C.). *Gallia*, 74(1), ss. 91-117.
- Kasprzyk, M., & Monteil, M. (2017). Agglomérations, vici et castra du Nord de la Gaule (IIIe- VIe s. apr. J.- C.): esquisse d'un bilan. *Gallia*, 74(1), ss. 1-12.
- Köstner, E. (2015). Rekonstruktion administrativer Organisationsformen über wirtschaftliche Strukturen im »ager publicus« zwischen Vinxtbach und Nahe am Mittelrhein. I C. Later, M. Helmbrecht, & U. Jecklin-Tischhauser (red.), *Infrastruktur und Distribution zwischen Antike und Mittelalter Tagungsbeiträge der Arbeitsgemeinschaft Spätantike und Frühmittelalter 8* (ss. 209-228). Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Kelly, C. (1998). Emperors, Government and Bureaucracy. I A. Cameron, & P. Garnsey (Red.), *The Cambridge Ancient History Volume XIII: The Later Empire, A.D. 337-425* (ss. 138-183). Cambridge: Cambridge University Press.
- Klages, C. (2016). Die Belegungszeit der villa rustica in Vettweiß-Froitzheim. *Archäologie im Rheinland*, ss. 130-131.
- Konrad, M., & Witschel, C. (2011). *Römische Legionslager in den Rhein-und Donauprovinzen: Nuclei spätantik-frühmittelalterlichen Lebens?* München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften.
- Kulikowski, M. (2000). The "Notitia Dignitatum" as a Historical Source. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 49(3), ss. 358-377.
- Kulikowski, M. (2012). The Western Kingdoms. I S. F. Johnson (Red.), *The Oxford Handbook of Late Antiquity* (ss. 31-59). Oxford: Oxford University Press.

- Kulikowski, M. (2018). Classicizing History and Historical Epitomes. I S. McGill, & E. J. Watts (Red.), *A companion to late antique literature* (ss. 143-160). Hoboken, NJ: Wiley Blackwell.
- Le Bomin, J. (2020). Mediterranean pottery imports in western Gaul during the Late Roman period. I M. Duggan, M. Jackson, & S. Turner (Red.), *Ceramics and Atlantic Connections: Late Roman and Early Medieval Imported Pottery on the Atlantic Seaboard : Proceedings of an International Symposium at Newcastle University, March 2014* (ss. 39-54). Oxford: Archaeopress.
- Legendre, J.-P. (2014). L'armée Romaine En Lorraine: Essai De Bilan. *Archaeologia Mosellana*, 9, ss. 435-500.
- Lenski, N. (2009). Schiavi Armati e Formazione Di Eserciti Privati Nel Mondo Tardoantico. I G. Urso (Red.), *Ordine e sovversione nel mondo greco e romano*, (ss. 146-175). Pisa: Edizioni ETS.
- Lewit, T. (2015). The Lessons of Gaulish Sigillata and Other Finewares. I L. Lavan (Red.), *Local Economies? : Production and Exchange of Inland Regions in Late Antiquity* (ss. 227-257). Leiden: Brill.
- Liebeschuetz, J. H. (1986). General, Federates and Bucellarii in Roman Armies around AD 400. I P. Freeman, & D. L. Kennedy (Red.), *The Defence of the Roman and Byzantine East: Proceedings of a Colloquium Held at the University of Sheffield in April 1986* (Vol. International Series 297, ss. 463-474). Oxford: B.A.R.
- Liebeschuetz, J. H. (1993). The End of the Roman Army in the Western Empire. I J. Rich, & G. Shipley (Red.), *War and Society in the Roman World* (ss. 265-276). London: Routledge.
- Liebeschuetz, J. H. (2001). *Decline and fall of the Roman city*. Oxford : Oxford University Press
- Liebeschuetz, J. H. (1992). Alaric's goths: nation or army? I J. F. Drinkwater, & H. Elton (Red.), *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?* (ss. 75-83). Cambridge: Cambridge University Press.
- Loseby, S. T. (2006). Decline and change in the cities of late antique Gaul. I J.-U. Krause (Red.), *Die Stadt in der Spätantike: Niedergang oder Wandel? Akten des internationalen Kolloquiums in München am 30. und 31. Mai 2003* (ss. 67-104). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Lott, J. B. (2013). Regions and neighbourhoods. I P. Erdkamp (Red.), *The Cambridge Companion to Ancient Rome* (ss. 169-189). Cambridge: Cambridge University Press.
- MacGeorge, P. (2002). *Late Roman warlords* . Oxford: Oxford University Press .
- Maenchen-Helfen, O. (1973). *The world of the Huns: studies in their history and culture*. Berkeley: University of California Press.
- Mann, M. (2012). *The Sources of Social Power Volume I: A history of power from the beginning to AD 1760 (2. Utg)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maas, M. (2012). Barbarians: Problems and Approaches. I S. F. Johnson (Red.), *The Oxford handbook of late antiquity* (ss. 60-91). Oxford: Oxford University Press.
- Mas-Colell, A., Whinston, M. D., & Green, J. R. (1995). *Microeconomic theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Mathisen, R. W. (1979). *The Ecclesiastical Aristocracy of Fifth-Century Gaul: a Regional Analysis of Family Structure*. Madison, Wisconsin: Ph.D.-avhandling University of Wisconsin-Madison.
- Mathisen, R. W. (1981). Epistolography, Literary Circles and Family Ties in Late Roman Gaul. *Transactions of the American Philological Association*, 111, ss. 95-109.

- Mathisen, R. W. (1993). *Roman aristocrats in barbarian Gaul: strategies for survival in an age of transition*. Austin: University of Texas Press.
- Mathisen, R. W. (2019). The End of the Western Roman Empire in the Fifth Century CE: Barbarian Auxiliaries, Independent Military Contractors, and Civil Wars. I J. W. Drijvers, & N. Lenski (Red.), *The Fifth Century: Age of Transformation. Proceedings of the 12th Biennial Shifting Frontiers in Late Antiquity Conference* (ss. 137-156). Bari: Edipuglia.
- Mathisen, R. W. (2020). Sidonius' People. I G. Kelly, & J. van Waarden (Red.), *The Edinburgh Companion to Sidonius Apollinaris* (ss. 29-165). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Matthews, & John. (1975). *Western aristocracies and imperial court, A.D. 364-425*. Oxford: Clarendon Press .
- McCormick, M. (2001). *Origins of the European economy: Communications and Commerce A.D. 300-900*. Cambridge: Cambridge University Press .
- McGill, S. (2012). Latin Poetry. I S. F. Johnson (Red.), *The Oxford handbook of late antiquity* (ss. 335-360). Oxford: Oxford University Press.
- McLynn. (1995). Paulinus, the Impenitent. A study of the Eucharistic. *Journal of Early Christian Studies*, 3(4), ss. 461-486.
- Muehlberger, S. (1990). *The fifth-century chroniclers: Prosper, Hydatius, and the Gallic Chronicler of 452*. Leeds: Francis Cairns.
- Murray, A. C. (2000). *From Roman Gaul to Merovingian Gaul: a reader*. Toronto: University of Toronto Press.
- Naismith, R. (2014, April). Gold Coinage and Its Use in the Post-Roman West. *Speculum*, 89(2), ss. 273-306.
- Nicasie, M. J. (1998). *Twilight of Empire. The Roman army from the reign of Diocletian until the Battle of Adriano- ple*. Naperville: Brill.
- Nicolay, J. A. (2014). *The Splendour of Power: Early Medieval Kingship and the Use of Gold and Silver in the Southern North Sea Area (5th to 7th Century AD)*. Groningen: Barkhuis Publishing.
- North, D. C., Wallis, J. J., & Weingast, B. R. (2009). *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nuber, H. U. (1993). Der Verlust der obergermanisch-raetischen Limesgebiete und die Grenzsicherung. I F. Vallet, & M. Kazanski (Red.), *L'armée romaine et les Barbares du IIIe au VIIe siècle* (ss. 101-108). Rouen: Association française d'archéologie mérovingienne.
- Nuber, H. U. (1998). Zur Entstehung des Stammes der Alamanni aus römischer Sicht. I D. Geuenich (Red.), *Die Franken und die Alemannen bis zur "Schlacht bei Zülpich" (496/97)* (ss. 367-383). Berlin: De Gruyter.
- O'Hara, R. (2013). *An Assessment of the Notitia Dignitatum as a Historical Source for the Late Roman Bureaucracy*. Maynooth: Ph.D.-Avhandling Maynooth University.
- Otten, T., & Ristow, S. (2008). Xanten in der Spätantike. I M. Müller, H.-J. Schalles, & N. Zieling (Red.), *Colonia Ulpia Traiana: Xanten und sein Umland in römischer Zeit* (ss. 549-582). Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Parsons, T. (1957). The Distribution of Power in American Society. *World Politics*, 10(1), ss. 123-143.

- Pazmany, K. (2019). *Between mountains and frontiers: the Roman settlement system in the provinces of Germania Superior, Raetia and Noricum*. Leiden: Ph.D.-avhandling Leiden University.
- Peacock, D. P. (1982). *Pottery in the Roman World: An Ethnoarchaeological Approach*. London : Longman .
- Percival, J. (1976). *The Roman villa: a historical introduction*. London: Batsford.
- Percival, J. (1992). The fifth-century villa: new life or death postponed? I J. F. Drinkwater, & H. Elton (Red.), *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?* (ss. 156-164). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pichon, B. (2015). Les espaces civiques dans l'ouest de la Gaule Belgique (Ile-IVe siècles). I L. Brassous, & A. Quevedo (Red.), *Urbanisme civique en temps de crise : les espaces publics d'Hispanie et de l'Occident romain entre le Ile et le IVe s.* (ss. 9-27). Madrid: Casa de Velázquez.
- Pohl, W. (2000). *Die Germanen*. München: Oldenbourg.
- Polanyi, K., Arensberg, C. M., & Pearson (Red.), H. W. (1957). *Trade and Market in the Early Empires: Economies in History and Theory*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Redknap, M. (1987). Continuity or change: the Mayen tradition from 4th-14th centuries. I J. Chapelot, H. Galinié, & J. Pilet-Lemière (Red.), *La céramique (Ve-XIXe s.) Fabrication – Commercialisation – Utilisation* (ss. 87-99). Caen: Société d'archéologie médiévale.
- Rehren, T., & Brüggler, M. (2019). The Late Antique glass furnaces in the Hambach Forest were working glass - not making it. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 29, ss. 1-13.
- Roberts, M. (1989). *The Jeweled Style: Poetry and Poetics in Late Antiquity*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Rovelli, A. (2018). From the Fall of Rome to Charlemagne (c.400– 800). I R. Naismith (Red.), *Money and Coinage in the Middle Ages* (ss. 63-92). Leiden: Brill.
- Roymans, & Nico. (2017). Gold, Germanic foederati and the end of imperial power in the Late Roman North. I N. Roymans, S. Heeren, & W. De Clercq (Red.), *Social Dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman Empire: Beyond Decline or Transformation* (ss. 57-80). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Roymans, N., & Derks, T. (2011). Studying Roman villa landscapes in the 21st century. A multi-dimensional approach. I N. Roymans, & T. Derks (Red.), *Villa Landscapes in the Roman North : Economy, Culture and Lifestyles* (ss. 1-44). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Roymans, N., & Heeren, S. (2017). The Late Roman Solidus Hoard from Lienden (prov. Gelderland / NL) A Window on Romano-Frankish Contacts in the Mid-5th Century Lower Rhine Region. *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 47, ss. 397-412.
- Roymans, N., & Heeren, S. (2021). Romano-Frankish interaction in the Lower Rhine frontier zone from the late 3rd to the 5th century – Some key archaeological trends explored. *GERMANIA*, 99, ss. 133-156.
- Sarris, P. (2015). Integration And Disintegration In The Late Roman Economy: The Role Of Markets, Emperors, And Aristocrats. I L. Lavan (Red.), *Local Economies? Production and Exchange of Inland Regions in Late Antiquity* (ss. 167-188). Leiden: Brill.
- Scharf, R. (1993). Iovinus – Kaiser in Gallien . *Francia*, 20(1), ss. 1-13.
- Schmitt, O. (1994). Die Buccellarii: Eine Studie zum militärischen Gefolgschaftswesen in der Spätantike. *TYCHE: Beiträge zur Alten Geschichte Papyrologie und Epigraphik*, 9, ss. 147-174.

- Sheridan, J. E. (1966). *Chinese Warlord: The Career of Feng Yu-hsiang*. Stanford: Stanford University Press .
- Slootjes, & Daniëlle. (2021). Managing the Empire while Securing the Throne: Theodosius I and the Administrative Structures of His Empire. I M. P. Ruiz, & A. J. Puertas (Red.), *Emperors and Emperorship in Late Antiquity: Images and Narratives* (ss. 218-233). Leiden: Brill.
- Stroobants, F. (2013). Coins and coin use at the late Roman village of Neerharen-Rekem. *Relicta*, 10, ss. 71-128.
- Teitler, H. C. (1992). Un-Roman activities in late antique Gaul: the cases of Arvandus and Seronatus. I J. F. Drinkwater, & H. Elton (Red.), *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?* (ss. 309-317). Cambridge: Cambridge University Press.
- Theuws, F. (2009). Grave goods, ethnicity, and the rhetoric of burial rites in Late Antique Northern Gaul. I (. R. Derks, *Ethnic Constructs in Antiquity: The Role of Power and Tradition* (ss. 283-320). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Van Dam, R. (1985). *Leadership and Community in Late Antique Gaul*. Berkeley, Los Angeles og London: University of California Press.
- Van Heesch, J. (2022). The End of the Small Change Economy in Northern Gaul in the Fourth and the Fifth Centuries AD. I J. Mairat, A. Wilson, & C. Howgego (Red.), *Johan van Heesch* (ss. 294-312). Oxford: Oxford University Press.
- Van Ossel, P. (2006). Rural Impoverishment In Northern Gaul At The End of Antiquity: The Contribution of Archaeology. I W. Bowden, A. Gutteridge, & C. Machado (Red.), *Social and Political Life in Late Antiquity - Volume 3.1* (ss. 533-565). Leiden: Brill.
- Van Ossel, P., & Ouzoulias, P. (2000). Rural settlement economy in Northern Gaul in the Late Empire : an overview and assessment. *Journal of Roman Archaeology*, 13, ss. 133-160.
- Van Thienen, V. (2017). A symbol of Late Roman authority revisited: a sociohistorical understanding of the crossbow brooch. I N. Roymans, S. Heeren, & W. De Clercq (Red.), *Social Dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman Empire: beyond decline or transformation* (ss. 97-125). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Van Thienen, V., & Lycke, S. (2017). From commodity to singularity: The production of crossbow brooches and the rise of the Late Roman military elite. *Journal of Archaeological Science*, 82, ss. 50-61.
- Van Thienen, V., Stilborg, O., Agricola, C., & Heeren, S. (2017). Characterising Terra Nigra Foot-Vessels of the Late Roman Period (4th-5th Century) from Germany, the Netherlands and Belgium. *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 47, ss. 87-106.
- Vanderhoeven, A. (2017). The Late Roman town of Tongeren. I N. Roymans, S. Heeren, & W. De Clercq (Red.), *Social Dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman Empire: Beyond Decline or Transformation* (ss. 127-148). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ward-Perkins, B. (1998). The Cities. I A. Cameron, & P. Garnsey (Red.), *The Cambridge Ancient History Volume XIII: The Later Empire, A.D. 337-425* (ss. 371-410). Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline on Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press .
- Whittaker, C. R. (1994). *Frontiers of the Roman Empire: a social and economic study*. Baltimore og London: The John Hopkins University Press.

- Whittaker, C. R., & Garnsey, P. (1998). Trade, Industry and the Urban Economy. I A. Cameron, & P. Garnsey (Red.), *The Cambridge Ancient History Volume XIII: The Later Empire, A.D. 337-425* (ss. 312-337). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wickham, C. (2005). *Framing the Early Middle Ages: Europe and the Mediterranean 400-800*. Oxford University Press: Oxford.
- Wightman, E. M. (1970). *Roman Trier and the Treveri*. New York: Praeger Publishers.
- Wightman, E. M. (1985). *Gallia Belgica*. Berkeley: University of California Press.
- Wijnendaele, J. W. (2016). 'Warlordism' and the Disintegration of the Western Army. I J. Armstrong (Red.), *Circum Mare: Themes in Ancient Warfare* (ss. 185-203). Leiden: Brill.
- Wijnendaele, J. W. (2017). Generalissimos and Warlords in the Late Roman West. I T. Ñaco del Hoyo, & F. L. Sánchez (Red.), *War, Warlords, and Interstate Relations in the Ancient Mediterranean* (ss. 427-451). Leiden: Brill.
- Wijnendaele, J. W. (2019, November 25). Sarus the Goth: from imperial commander to warlord. *Early Medieval Europe*, ss. 469-493.
- Williams, J. (2014). Letter Writing, Materiality, and Gifts in Late Antiquity: Some Perspectives on Material Culture. *Journal of Late Antiquity*, 7(2), ss. 351-359.
- Wood, I. N. (1984). The End of Roman Britain: Continental Evidence and Parallels. I M. Lapidge, & D. Dumville (Red.), *Gildas: New Approaches* (ss. 1-25). Woodbridge, Suffolk: The Boydell Press.
- Wood, I. N. (1992). Continuity or Calamity: The constraints of literary models. I J. F. Drinkwater, & H. Elton (Red.), *Fifth-Century Gaul A Crisis of Identity?* (ss. 9-18). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wood, I. N. (1993). Letters and Letter-Collections from Antiquity to the Early Middle Ages: The prose works of Avitus of Vienne. I M. A. Meyer (Red.), *The Culture of Christendom: Essays in Medieval History in Commemoration of Denis L.T. Bethell* (ss. 29-43). London: Hambledon Press.
- Wood, I. N. (1994). *The Merovingian kingdoms: 450-751*. London: Longman.
- Woolf, G. (1998). *Becoming Roman: the Origins of Provincial Civilization in Gaul*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Worp, K. A., Bagnall, R. S., Cameron, A. D., & Schwartz, S. R. (1987). *Consuls of the Later Roman Empire*. Atlanta: American Philological Association.
- Zotz, T. (1977). Adel, Oberschicht, Freie : zur Terminologie der frühmittelalterlichen Sozialgeschichte. *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, 86, ss. 3-20.